

Ytringsfrihet i Norge: Holdninger og erfaringer i befolkningen

Resultater fra befolkningsundersøkelsen 2014

Elisabeth Staksrud

Kari Steen-Johnsen

Bernard Enjolras

Maria Helena Gustafsson

Karoline Andrea Ihlebæk

Arnfinn H. Midtbøen

Synne Sætrang

Sissel C. Trygstad

Maria Utheim

Status for ytringsfriheten i Norge

Fritt Ord | ISF | FAFO | UiO | TNS | Jon Wessel-Aas

Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt

Om prosjektet

Førrige gang det ble gjort en helhetlig gjennomgang av status for ytringsfriheten i Norge var med Ytringsfrihetskommisjonens rapport i 1999. Siden da har en rekke hendelser og mer dyptgripende utviklingstrekk påvirket vilkårene for ytringsfrihet i Norge.

I prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt» gjør vi en helhetlig vurdering av ytringsfrihetens status i Norge. Kartleggingen av befolkningens holdninger og opplevelser knyttet til ytringsfrihet på ulike arenaer er en del av dette prosjektet.

For mer informasjon og resultater fra prosjektet besøk www.statusytringsfrihet.no .

Ytringsfrihet i Norge: Holdninger og erfaringer i befolkningen

Resultater fra befolkningsundersøkelsen 2014

Denne rapporten presenterer hovedresultatene fra den representative befolkningsundersøkelsen gjennomført som en del av det Fritt Ord-støttede prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt». Den presenterer også data fra fire andre spørreundersøkelser gjennomført av prosjektet. Rapporten er strukturert etter åtte ulike hovedtema: Tillit og trygghet, ytringsfriheten veid opp mot andre hensyn, ytringsfrihetens grenser, erfaringer med ytringsfrihet, befolkningens holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll, medier og ytringsfrihet og arbeidsliv og ytringsfrihet.

Følgende forfattere har vært ansvarlige for de ulike kapitlene:

Kapittel 1: Kari Steen-Johnsen og Bernard Enjolras

Kapittel 2: Kari Steen-Johnsen, Bernard Enjolras, Arnfinn H. Midtbøen og Synne Sætrang

Kapittel 3: Elisabeth Staksrud

Kapittel 4: Arnfinn H. Midtbøen, Kari Steen-Johnsen og Synne Sætrang

Kapittel 5: Kari Steen-Johnsen, Bernard Enjolras og Elisabeth Staksrud

Kapittel 6: Karoline Ihlebæk, Maria Utheim, Maria Helena Gustafsson

Kapittel 7: Sissel Trygstad

Vennligst sitér denne rapporten som følger:

Staksrud, E., Steen-Johnsen, K., Bernard, E., Gustafsson, M. H., Ihlebæk K. A., Midtbøen, A., Sætrang, S., Trygstad, S., Utheim, M. (2014). Status for ytringsfriheten i Norge. Resultater fra befolkningsundersøkelsen 2014. Oslo Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.

© ISF og forfatterne

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31

Postboks 2333 Elisenberg

0208 Oslo

www.samfunnsforskning.no

ISBN (pdf): 978-82-7763-443-2

ISSN: 0333-3671

Design og produksjon:

Keops, Asker, september 2014

Innholdsfortegnelse

Introduksjon.....	6
Om undersøkelsen	7
Minoritetsundersøkelsen.....	7
Øvrige spørreundersøkelser	7
Sammendrag av hovedfunn.....	9
1 Tillit og trygghet.....	13
1.1 Sosial tillit	13
1.2 Tillit til ulike offentlige institusjoner	15
1.3 Oppsummering «Tillit og trygghet»	18
2 Ytringsfrihet veid opp mot andre hensyn	19
2.1 Rasisme.....	20
2.2 Blasfemi	20
2.3 Trakassering.....	21
2.4 Pressens kildevern	22
2.5 Kunstnerisk frihet	23
2.6 Akademisk frihet	23
2.7 Personvern og offentlighetens interesse.....	24
2.8 Beskyttelse av antatt svake grupper.....	24
2.9 Virksomheters omdømme.....	25
2.10 Hvilken rolle spiller kjønn, alder, utdanning og tillit for holdninger til ytringsfrihet?	26
2.11 Oppsummering «Ytringsfrihet veid opp mot andre hensyn».....	28
3 Ytringsfrihetens grenser	30
3.1 Aksept for seksuell trakassering	31
3.2 Aksept for pornografisk materiale	31
3.3 Aksept for positiv omtale av barnepornografi.....	32
3.4 Mobbing og trakassering av ulike grupper.....	32
3.5 Rasisme og hat mot innvandrere	33
3.6 Benektelse av Holocaust.....	35
3.7 Anti-demokratiske ytringer	35
3.8 Oppfordringer til lovbrudd.....	36
3.9 Ytringer som ikke aksepteres	36
3.10 Oppsummering «Ytringsfrihetens grenser»	37
4 Erfaringer med egne ytringer i den etniske minoritets- og majoritetsbefolkningen.....	39
4.1 Hvem deltar?	40
4.2 Erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler: omfang og innhold.....	41
4.3 Konsekvenser for fremtidige ytringer	43
4.4 Oppsummering «Erfaring med egne ytringer».....	44
5 Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll.....	46
5.1 Terror	46
5.1.1 Befolkningens frykt for terrorangrep	46
5.1.2 Frykt for selv å bli rammet av terrorangrep	48
5.1.3 Hvem frykter man terrorangrep fra?	49
5.2 Myndighetenes rolle, kontroll og overvåkning for å bekjempe terror	50
5.2.1 Tillit til at myndighetene kan forhindre nye terrorangrep i Norge	50
5.2.2 Beskyttelse mot terror: aksept for ulike myndighetstiltak.....	51
5.3 Regulering av innhold og kommunikasjon på Internett	59
5.3.1 Aksept for overvåkning av Internett	59

5.3.2 Aksept for reguleringstiltak på Internett etter tema (terror, vold og barneporno)	60
5.4 Oppsummering «Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll	61
6 Medier og ytringsfrihet	64
6.1 Befolkningens tillit til at norske medier ivaretar ytringsfriheten	64
6.2 Tillit til norske medias rapportering og meningsmangfold	65
6.2.1 Tillit til at norske medier tilbyr en mangfoldig offentlig debatt	66
6.2.2 Tillit til at norske medier lar folk med forskjellige og uvanlige meninger komme til orde	67
6.2.3 Tillit til at norske medier belyser saker fra flere sider	69
6.2.4 Tillit til at norske medier informerer om viktige ting som skjer i samfunnet	71
6.2.5 Tillit til at norske medier setter søkelys på egen samfunnsrolle	72
6.2.6 Tillit til mediernes uavhengighet	73
6.3 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder	74
6.3.1 Favorisering av kilder og meningsfeller	74
6.3.2 Påvirkning fra eiernes økonomiske interesser	76
6.3.3 Journalisters redsel for sanksjoner fra ulike grupper	77
6.4 Muligheter til å nå frem i mediene med egne meninger	78
6.4.1 Papiraviser	79
6.4.2 Nettaviser/kommentarfelt og sosiale medier	80
6.5 Synet på nettdebatter	81
6.5.1 Er nettdebatter viktige?	82
6.5.2 Bør man kunne si hva man vil i en nettdebatt?	83
6.5.3 Bør man i nettdebatter tolerere meninger som ikke egner seg på trykk?	84
6.5.4 Forhånds- eller etterhåndskontroll?	85
6.5.5 Bør nettdebattanter kunne være anonyme?	86
6.6 Oppsummering «Medier og ytringsfrihet»	87
7 Arbeidsliv og ytringsfrihet	89
7.1 Kritikk og takhøyde	90
7.2 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig	91
7.3 Bruk av sosiale medier blant arbeidstakere	94
7.4 Varsling	96
7.5 Aksept for begrensning av ansattes ytringsfrihet	99
7.6 Oppsummering «Arbeidsliv og ytringsfrihet»	100
8 Liste over figurer i rapporten	101
9 Vedlegg	106
9.1 Om prosjektet	106
9.2 Detaljer om undersøkelsen	107
9.2.1 Bakgrunn og formål	107
9.2.2 Målgruppe og utvalg	107
9.2.3 Gjennomføring	107
9.2.4 Spørreskjema	107
9.2.5 Utvalgsstatistikk	108
9.2.6 Vekting	110
9.2.7 Statistisk usikkerhet	110
9.3 Spørreskjema	111
Holdninger til ytringsfrihet	111
Egne holdninger og verdisyn	112
Mediene	120
Arbeidsliv	122
Samfunnsengasjement og politikk	124
10 Referanser	126

Introduksjon

Spørsmål om ytringsfrihet er aldri enkle, og de gir aldri enkle svar. Ytringsfrihetens kår og verdi testes i grenseoppgangen mellom ytringsfriheten og andre avveininger som er viktige samfunnet og for enkeltmennesket, som trygghet fra terror, personvern og egen integritet, retten til ikke å bli trakassert eller mobbet, eller opprettholdelse av samfunnets orden, moral og demokratiske verdier – for å nevne noen. Ytringsfrihetens grenser testes også i hvilke ubehagelige ytringer vi aksepterer, og i hvilke vi avviser.

I et velfungerende demokratisk og relativt homogent samfunn som vårt, preget av høy grad av tillit og trygghet, kan vi lett glemme at disse avveiningene skjer. Ytringsfriheten har tilsynelatende svært gode betingelser her i Norge. Vi har ingen journalister som blir forfulgt, fengslet og drept. Vi har ingen ett-partistat som har kontroll over mediene. Arbeidsgivere eier oss ikke og kan ikke diktere hva vi skal mene. Vi kan tenke hva vi vil og si (nesten) det vi vil. Vi bytter litt frihet mot andre rettigheter – som retten til egen informasjon og personvern, retten til ikke å bli trakassert, og mot behovet for trygghet fra terror og andre vilde skader. Men ikke så mye. Internasjonale undersøkelser bekrefter også Norges unike posisjon: Ytringsfrihet finner sted.

Når vi diskuterer, måler og vurderer ytringsfrihetens kår, så skjer dette som oftest på samfunnsnivå. Vi tar for oss systemer, regelverk, etablerte praksiser, forholdet mellom ulike statsmakter, og politiske og økonomiske interesser. Dette er ikke fokus i denne rapporten. Tvert i mot undersøker vi en sentral, men overraskende lite spurt gruppe: befolkningen. For hvordan står det til med ytringsfriheten sett fra befolkningens ståsted? Har vi tillit til at den finnes – og at den virker? Oppfattes ytringsfrihet som en viktig verdi målt opp mot andre hensyn? Finnes det normative grenser for ytringsfriheten i befolkningen? Er det noen ytringer vi ikke aksepterer – uansett?

I denne undersøkelsen har vi bedt respondentene om å ta stilling til kontroversielle temaer og holdninger, som for mange er forbundet med et sterkt sosialt stigma. Vi har bedt dem vise oss tillit til at deres svar er anonyme og at de kan være ærlige om hvordan de oppfatter ytringsfrihetens vilkår i Norge i dag, hvilke ytringer de mener bør begrenses, hvilke som ikke kan aksepteres, og i hvilken grad de har tillit til dem som forvalter ytringsfriheten. Og mange av svarene vi har fått har overrasket oss.

Ytringsfriheten står ikke igjen som den klare prioritet i valget mellom demokratiske verdier. I Norges befolkning er ikke ytringsfriheten absolutt. Tvert i mot: befolkningens vilje til begrensnings av ytringsfriheten er generelt svært stor. Rekken av uakseptable ytringer er lang. Befolkningens normative grenser gjør at det er mange ytringer som ikke aksepteres på noen arenaer – heller ikke i nyhetsmediene, eller i kunst, musikk og litteratur. Tilliten til mediene, som i stor grad skal forvalte ytringsfriheten, er svært lav. Og frykten for terror gjør at mange er villig til å ofre mange friheter for mer trygghet.

Spørsmålet er om dette er et problem.

I denne rapporten tilbyr vi ingen konklusjoner eller løsninger. Derimot håper vi at resultatene skal bidra til en økt forståelse av og kritisk debatt om ytringsfrihetens vilkår i Norge i dag.

Om undersøkelsen

Målgruppen for undersøkelsen som blir presentert i denne rapporten er den norske majoritetsbefolkningen. Utvalget ble trukket fra Gallup-panelet, TNS Gallups aksesspanel for spørreundersøkelser. Panelet består av om lag 55 000 personer som har sagt seg villig til å besvare undersøkelser på internett. Feltarbeidet ble gjennomført i uke 44 og 45 høsten 2013. Totalt ble det gjennomført 1500 intervju med majoritetsbefolkningen. Svarprosenten var 46,5 prosent. Det er en overrepresentasjon av eldre og høyt utdannede i utvalget, og analysene er vektet i henhold til dette. Hele undersøkelsen er beskrevet i detalj i vedlegg bakerst i rapportens pkt. 9.2 (side 107) og 9.3 (side 111).

Minoritetsundersøkelsen

I kapittel 2, «Ytringsfriheten veid mot andre hensyn», og kapittel 4, «Erfaringer med ytringsfrihet i den etniske majoritets- og minoritetsbefolkningen», presenterer vi i tillegg data fra en undersøkelse som vi har gjennomført blant innvandrere med bakgrunn fra Asia, Afrika og Øst-Europa, samt deres etterkommere. Denne undersøkelsen, heretter kalt «minoritetsundersøkelsen», ble gjennomført i januar–februar 2014. Spørsmålene som ble stilt var stort sett de samme som i befolkningsundersøkelsen, i tillegg kom noen egne spørsmål om blant annet familiebakgrunn, botid, språkferdighet og opplevd diskriminering. Grunnen til at vi valgte å iverksette en egen undersøkelse blant «ikke-vestlige» innvandrere og etterkommere er at denne gruppen av ulike årsaker er sterkt underrepresentert i TNS Gallups panel. Ettersom spørsmål om ytringsfrihet på mange måter settes på spissen i et flerkulturelt samfunn, var det viktig for oss å innlemme hele den norske befolkningen i denne undersøkelsen og ikke slå oss til ro med at en stor og voksende gruppe ikke er representert.

Også minoritetsundersøkelsen ble gjennomført av TNS Gallup. Et utvalg på 4995 personer ble trukket fra Folkeregisteret etter informasjon om mors, fars og eget fødeland, samt innvandringsdato til Norge. Et kriterium var at de skulle ha minst 5 års botid i Norge. Blant disse gjennomførte 719 undersøkelsen, det vil si en svarprosent på 15 prosent. I utvalget er personer fra Estland (30 prosent), Latvia (27 prosent), Russland (24 prosent), Litauen (22 prosent), Polen (21 prosent) og Iran (20 prosent) overrepresentert og respondenter fra India (6 prosent), Somalia og Eritrea (begge 7 prosent), Vietnam (8 prosent) og Pakistan (9 prosent) underrepresentert. Det er også en overrepresentasjon av kvinner, førstegenerasjons innvandrere og personer med høyere utdanning. Det ble konstruert vektorer som kompenserte for skjevhet i landbakgrunn og kjønn.

Med den lave svarprosenten er minoritetsundersøkelsen altså ikke representativ for befolkningen av «ikke-vestlige» innvandrere og etterkommere i Norge. Snarere må dette betraktes som et «eliteutvalg» innenfor denne gruppen; en relativt høyt utdannet gruppe med gode språkferdigheter. Dette innebærer at vi må ta sterke forbehold i de analysene vi gjør. Samtidig mener vi minoritetsundersøkelsen er et viktig bidrag til å kartlegge ytringsfrihetens vilkår i Norge.

Øvrige spørreundersøkelser

I del 2, der vi veier ytringsfriheten mot andre hensyn, presenterer vi i tillegg data fra tre andre spørreundersøkelser gjennomført av prosjektet; en journalist-survey, en survey blant forfattere og en survey blant billedkunstnere. Også disse undersøkelsene er gjennomført av TNS Gallup, og respondentene er rekruttert

gjennom medlemslistene til Norsk journalistlag (NJ), Den norske forfatterforening (DnF) og Norske billedkunstnere (NBK).

Hovedmålet med disse spørreundersøkelsene er å undersøke hvordan tre sentrale profesjonsgrupper opplever vilkårene for ytringsfrihet. Men de har blitt stilt de samme spørsmålene som befolknings- og minoritetsutvalget når det gjelder ytringsfriheten veid mot andre hensyn, slik at det er mulig å sammenligne likheter og forskjeller i holdninger til ytringsfrihet blant profesjonene sammenlignet med befolkningen for øvrig.

For mer informasjon om befolkningsundersøkelsen og spørreskjemaet som ble benyttet – se vedleggene til denne rapporten og vår nettside www.statusytringsfrihet.no. På nettsiden finner du også mer informasjon om minoritetsundersøkelsen, samt undersøkelsene blant journalister, forfattere og billedkunstnere.

Sammendrag av hovedfunn

Tillit og trygghet

- Undersøkelsen bekrefter tidligere undersøkelser når det gjelder nivåer av tillit og trygghet i Norge.
- Den norske befolkningen preges av høye tillitsnivåer, både når det gjelder generalisert sosial tillit – tilliten til folk flest – og institusjonell tillit.
- Personer med høyere utdanning skårer høyere på alle former for tillit. De uttrykker også større grad av trygghet enn andre.
- Tilliten til offentlige institusjoner er høy. Rettsstatens institusjoner, domstolene og politiet omfattes av den sterkeste graden av tillit.
- Tilliten til mediene er svært lav sammenlignet med tilliten til andre offentlige institusjoner. Dette kan igjen tenkes å ha konsekvenser for den verdien man tillegger mediene som infrastruktur for ytringsfriheten.
- 22. juli-terroren har verken ført til noen varig knekk eller noen varig styrking av tillit i Norge.

Ytringsfrihet veid opp mot andre hensyn

- Når ytringsfrihet veies opp mot hensynet til vern av utvalgte grupper (som barn og unge, de som utsettes for rasisme eller de som tilhører en bestemt religion), vektlegger befolkningen vern framfor ytringsfriheten.
- Befolkningens støtte til ulike institusjonelle prinsipper knyttet til ytringsfriheten (som pressens kildevern, den kunstneriske og akademiske friheten og retten til offentlig innsyn) er begrenset når disse veies opp mot andre hensyn. Prinsippene veier derimot tungt blant journalister, kunstnere og forfattere.
- Menn og personer under førti år vektlegger gjennomgående ytringsfriheten mer enn andre hensyn.
- Det er stort sammenfall mellom holdninger i befolkningsundersøkelsen og i minoritetsundersøkelsen.
- Minoritetene vektlegger i noe større grad vern av ulike grupper over ytringsfrihet, men prioriterer de institusjonelle prinsippene knyttet til ytringsfriheten høyere enn respondentene i befolkningsundersøkelsen.

Ytringsfrihetens grenser

- *Seksuell trakassering*: Det er generelt liten aksept for seksuelt trakasserende ytringer på noen arenaer. Det er en signifikant forskjell mellom menn og kvinners aksept for slike ytringer: Menn er mer tolerante enn kvinner.
- *Pornografi*: Omtrent halvparten av befolkningen (47 prosent) aksepterer ikke pornografi på noen arenaer. Også her er menn er klart mer aksepterende enn kvinner.

- *Positiv omtale av barnepornografi:* Sammenlignet med andre kontroversielle ytringer er det er lavest aksept for positive ytringer om barnepornografi. Den lave toleransen for slike ytringer gjelder også i kunst, musikk og litteratur.
- *Mobbing og trakassering:* Et klart flertall av befolkningen mener at mobbing eller trakassering av enkeltpersoner og av folk med nedsatt funksjonsevne er uakseptabelt. Toleransen for hatefulle ytringer om enkeltpersoner som er i en maktposisjon er derimot betydelig større, særlig blant nærmeste familie og venner.
- *Rasisme og hat mot innvandrere:* Tre av fire mener at hatefulle ytringer om innvandrere ikke kan aksepteres på noen arenaer. 14 prosent aksepterer dette blant nærmeste familie, mens toleransen er betraktelig mindre for slike ytringer i de ulike offentlige rom.
- *Benektelse av Holocaust:* Tre av fire finner ytringer som benekter Holocaust uakseptable på alle arenaer. Menn aksepterer i betydelig større grad slike ytringer enn kvinner.
- *Oppfordringer til lovbrudd:* 72 prosent mener at ytringer som oppfordrer til lovbrudd ikke er akseptable på noen arenaer.
- *Kjønnforskjeller:* Menn er generelt mer tolerante for kontroversielle ytringer enn kvinner, på alle arenaer. Forskjellene er særlig tydelige når det kommer til hatefulle ytringer om innvandrere, rasistiske ytringer, ytringer som benekter Holocaust og ytringer som oppfordrer til lovbrudd. Når det gjelder aksept for positive ytringer om barnepornografi, hatefulle ytringer om folk med nedsatt funksjonsevne og mobbing eller trakassering av enkeltpersoner er kjønnforskjellene mindre.

Erfaringer med egne ytringer

- Mange ytrer seg gjennom sosiale medier, som er den mest utbredte kanalen for ytring. Forskjellene mellom menn og kvinner og mellom majoritets- og minoritetsutvalget er overraskende små.
- Omtrent en tredjedel har opplevd å få nedlatende og ubehagelige kommentarer etter å ha ytret seg i det offentlige ordskiftet. Også her er forskjellene små. De fleste har opplevd slike kommentarer 2–10 ganger.
- Det er tydelige forskjeller mellom majoritets- og minoritetsutvalget når det gjelder de negative kommentarenes innhold. Majoriteten opplever først og fremst saksorienterte kommentarer, mens minoritetene opplever mer av kommentarer rettet mot identitet og bakgrunn.
- Minoritetene reagerer oftere med å bli forsiktige med å ytre seg etter å ha mottatt nedlatende og ubehagelige kommentarer.

Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll

- En fjerdedel av befolkningen er svært eller nokså bekymret for nye terrorangrep i Norge i nær framtid. Sammenlignet med andre land i verden er nordmenns bekymring for nye terrorangrep relativt lav.

- Det er betydelig flere som er bekymret for religiøst motivert terror enn for et terrorangrep fra høyre- eller venstreekstremer.
- Tilliten til at myndighetene kan avverge nye terrorangrep er på 35 prosent. I lys av den høye tilliten nordmenn generelt har til myndighetene, er dette lave tall.
- Antiterroriltaket som har størst tilslutning i befolkningen er avsperring av terrorutsatte bygninger, etterfulgt av bevæpnet politi i gatene og avlytting av telefonsamtaler.
- Et klart flertall mener at myndighetene bør kunne overvåke e-post og samle inn data fra sosiale medier. Omtrent halvparten av befolkningen mener tilfeldige ransaker og forvaring uten dom er akseptabelt.
- Befolkningen støtter i sterkere grad regulering av barnepornografi enn regulering av ytringer som oppfordrer til hat og vold mot enkelte grupper i samfunnet og oppfordringer til terror.

Medier og ytringsfrihet

- Befolkningen har tillit til at mediene setter viktige saker på dagsorden, at de belyser en sak fra flere sider og lar ulike stemmer komme til orde. Et mindretall i befolkningen mener mediene ikke evner å gjøre dette.
- Folk som selv ytrer seg i mediene er mer tilbøyelige til å ha lav tillit til at mediene tilbyr en mangfoldig offentlig debatt, lar folk med forskjellige meninger eller meninger utenom det vanlige komme til orde, og til at mediene belyser saker fra flere sider.
- Befolkningen har begrenset tillit til at mediene setter et kritisk søkelys på hvordan de selv fyller sin samfunnsrolle.
- Befolkningen har tillit til at mediene er uavhengige av staten. Tilliten til at mediene er uavhengige av eiere og annonsører er derimot begrenset.
- En stor del av befolkningen mener norske journalister favoriserer kilder som mener det samme som dem selv.
- Et solid flertall av befolkningen mener at norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske ståsted.
- Halvparten av befolkningen mener norske journalister lar seg påvirke av eiernes økonomiske interesser.
- Det er store forskjeller mellom aldersgrupper når det gjelder opplevelsen av hvor enkelt det er å få ytret sin mening på ulike medieplattformer. Eldre mener det er enklere å få ytret sin mening i papiravisen, mens yngre synes det er lettere ytre seg i nettaviser og på sosiale medier.
- Det er stor oppslutning i befolkningen om at nettaviser bør tilby nettdebatt.
- Befolkningen er delt i synet på om man bør tolerere andre meninger i nettdebatten enn i papiravisen.

- Et flertall i befolkningen er uenige i at nettdebattanter bør få ytre seg uten at innlegget blir godkjent i forkant. Kvinner er mer kritiske til etterhåndskontroll enn menn.
- En stor andel er skeptiske til anonym nettdebatt. Eldre er mer kritiske enn de yngre.

Arbeidsliv

- 26 prosent av arbeidstakerne svarer at de i svært eller ganske stor grad blir møtt med uvilje fra overordnede dersom de kommer med kritiske synspunkter om forhold på jobben.
- Ansatte i offentlig sektor vurderer ulike sider ved ytringsfriheten på arbeidsplassen som dårligere enn ansatte i privat sektor. Dette må ses i sammenheng med at det gjennomgående er flere i privat sektor som enten ikke har gjort seg opp noen klar mening, eller ikke vet.
- 34 prosent svarer at arbeidsavtalen med arbeidsgiver begrenser mulighetene til å omtale arbeidsplassen offentlig. Dette er en høy andel. Videre svarer tre av ti at mulighetene til å offentlig omtale alvorlige kritikkverdige forhold begrenses av overordnede. Saker som er underlagt taushetsplikt er her holdt utenfor.
- Det er liten aksept for at ansatte som fornærmer politikere eller andre kjente personer i sosiale medier, bør miste jobben. Når det gjelder rasistiske bemerkninger, mener 37 prosent at dette er en oppsigelsesgrunn.
- I undersøkelsen har 64 prosent av de som har vært vitne til, avdekket eller observert kritikkverdige forhold de siste 12 månedene varslet om dette. 52 prosent svarer at varslingen hjalp. 15 prosent ble møtt med overveiende negative eller bare negative reaksjoner da de varslet. 84 prosent sier de ville varslet igjen.
- Det er en relativt stor aksept for å begrense ansattes muligheter til å besvare henvendelser fra pressen, og til å bruke sosiale medier til å kritisere arbeidsplassen for å beskytte virksomhetens omdømme og økonomiske interesser. Ansatte med høy utdanning er i større grad uenige i at denne typen begrensninger bør aksepteres.

1 Tillit og trygghet

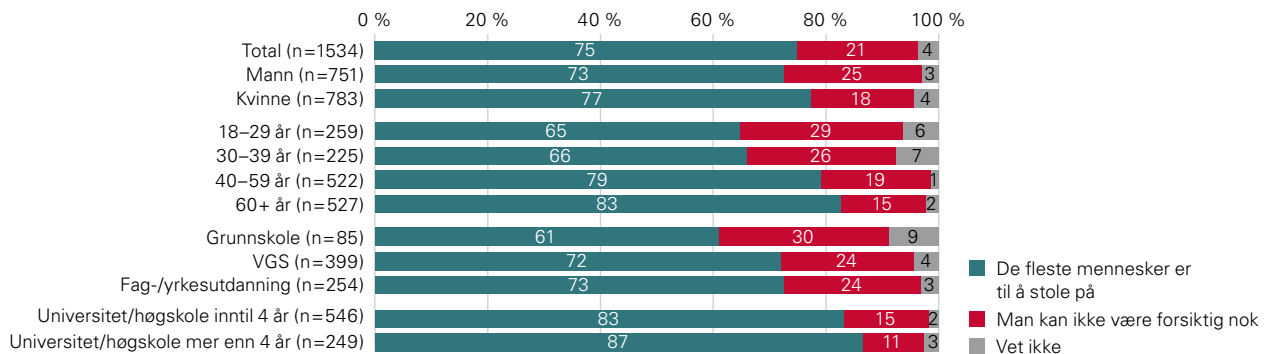
Hvorvidt borgerne har tillit til andre mennesker og til samfunnsinstitusjonene, er viktig for et samfunn (Putnam, 1995). Tillit er blitt kalt «oljen i maskineriet» (Wollebæk & Seggaard, 2011), i betydningen at tillit gjør samarbeid mellom mennesker enklere, og gjør at de lettere kan utføre felles oppgaver. Tillit i Norge har vært målt og analysert i mange undersøkelser (se for eksempel Rykkja, Lægreid, & Filmereite, 2011; Skirbekk & Grimen, 2012; Wollebæk & Seggaard, 2011). Over tid viser tallene at Norge er et høytillitsland sammenlignet med andre land, i likhet med Sverige og Danmark. Dette er grunnleggende trekk ved de nordiske samfunnene, og noe som vi dermed antar at ikke forandrer seg så lett. Samtidig viste undersøkelser i etterkant av 22. juli 2011 at tilliten både til institusjonene og til andre mennesker ble påvirket av terroren (Wollebæk et al., 2011; Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen, & Ødegård, 2012a; Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen, & Ødegård, 2012b).

I sammenheng med ytringsfrihet spesifikt kan tillit spille en viktig rolle for hvorvidt borgerne våger og ønsker å uttrykke sine meninger. Tilliten til andre mennesker kan ha betydning for menneskers vurdering av mulig respons på ytringer, og om de tror de vil bli møtt med respekt eller ikke. Også tilliten til ulike institusjoner, som for eksempel mediene, domstolene eller politiet kan ha betydning for om borgerne forventer at rettighetene deres blir ivaretatt på en skikkelig måte og kan føle det trygt å ytre seg. Men tillit og ytringsvilje kan også henge sammen på andre måter. Lav tillit til samfunnets institusjoner kan være det som driver personer til å uttrykke seg og ytre kritikk.

Spørsmål om tillit er tatt med i denne undersøkelsen nettopp for å undersøke om det er noen sammenheng mellom tillit, holdninger til ytringsfrihet og tilbøyeligheten til å ytre seg offentlig. I mange av analysene i rapporten har vi undersøkt denne sammenhengen. I denne delen av rapporten skal vi gi et utgangspunkt, ved å se på tillitsnivåene i ulike deler av befolkningen og i forhold til ulike institusjoner. Vi vil bruke tidligere studier fra 2011 og 2012 som referansepunkt når vi kommenterer tillitsnivåene i denne undersøkelsen (se Wollebæk et al., 2011; 2012a, 2012b).

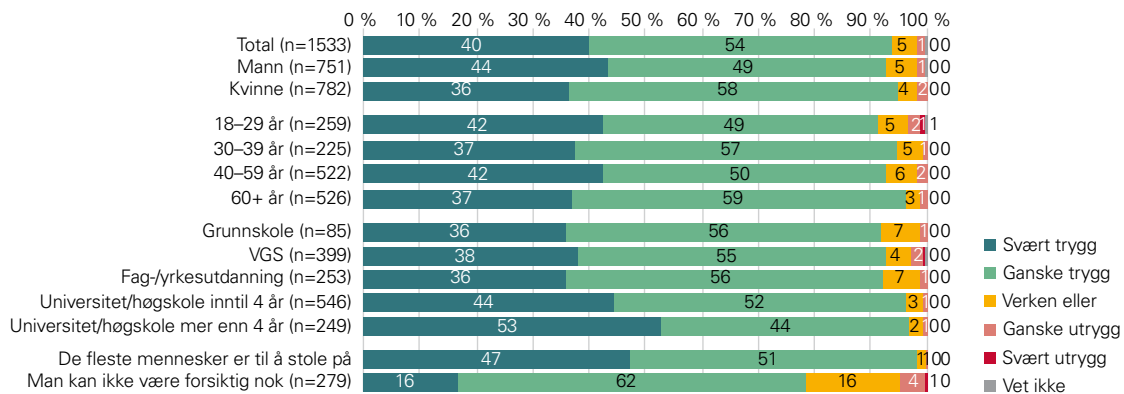
1.1 Sosial tillit

Tillit ses ofte både som en samfunnsressurs og som en individuell ressurs, fordi den gir større handlingsmuligheter for den som besitter den. Generalisert sosial tillit er den tilliten vi har til folk vi ikke kjenner fra før, med andre ord til «folk flest». Nivåene på denne formen for tillit kan gi en viktig indikator på om individer føler det trygt å uttale seg eller engasjere seg politisk i det offentlige rommet. Vi har stilt et klassisk spørsmål som er mye brukt internasjonalt, nemlig om informantene opplever at de fleste mennesker er til å stole på.

Figur 1 Tillit til andre mennesker, etter kjønn, alder og utdanningsnivå

Vi ser av Figur 1 at 75 prosent av de som har besvart undersøkelsen mener at de fleste mennesker er til å stole på. Dette tallet samsvarer med tall fra 2010 (Wollebæk & Segard, 2011), og er et høyt tall i internasjonalt perspektiv. Vi ser også at eldre er mer tillitsfulle enn yngre, og at utdanning gjør tydelig utslag på sosial tillit. Også disse mønstrene er i tråd med tidligere forskning (Wollebæk & Segard, 2011).

I tillegg til spørsmålet om tillit har vi stilt spørsmål om opplevd trygghet i dagliglivet. Også dette kan tenkes å henge sammen med viljen til å ytre seg i det offentlige rom.

Figur 2 Hvor trygg man føler seg til daglig etter kjønn, alder, utdanning og tillitsnivå

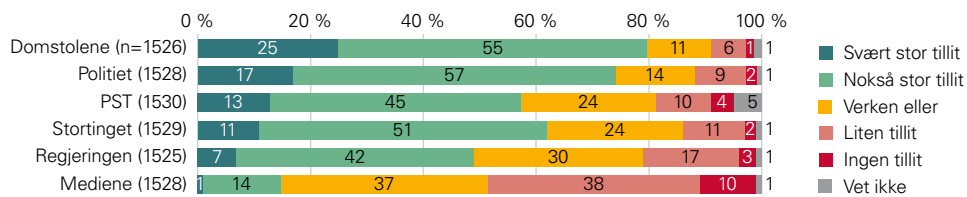
Figur 2 viser at den norske befolkningen opplever stor grad av trygghet, på tvers av alder og kjønn. Samtidig ser vi at det er en sammenheng mellom sosial tillit og trygghet: De som mener at de fleste mennesker er til å stole på, sier i betydelig større grad enn andre at de føler seg svært trygge. Vi finner også noen forskjeller mellom menn og kvinner og mellom de med lavere og høyere utdanning: menn og høyere utdannede oppgir i større grad at de føler seg svært trygge. Selv om disse nyansene finnes, er det viktig å understreke at det store bildet viser en befolkning som føler seg trygg i dagliglivet.

1.2 Tillit til ulike offentlige institusjoner

I undersøkelsen har vi stilt spørsmål om hvor stor grad av tillit respondentene har til noen av de sentrale samfunnsinstitusjonene: domstolene, Stortinget, regjeringen, politiet, Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og mediene. Vi har valgt ut institusjoner som vi mener er relevante i forbindelse med ytringsfrihet og som er med på å skape det lovverket og de organisatoriske rammene som ytringsfriheten utspiller seg innenfor.

Først viser vi en oversikt over tilliten til alle disse institusjonene samlet, før vi kommenterer dem institusjon for institusjon¹.

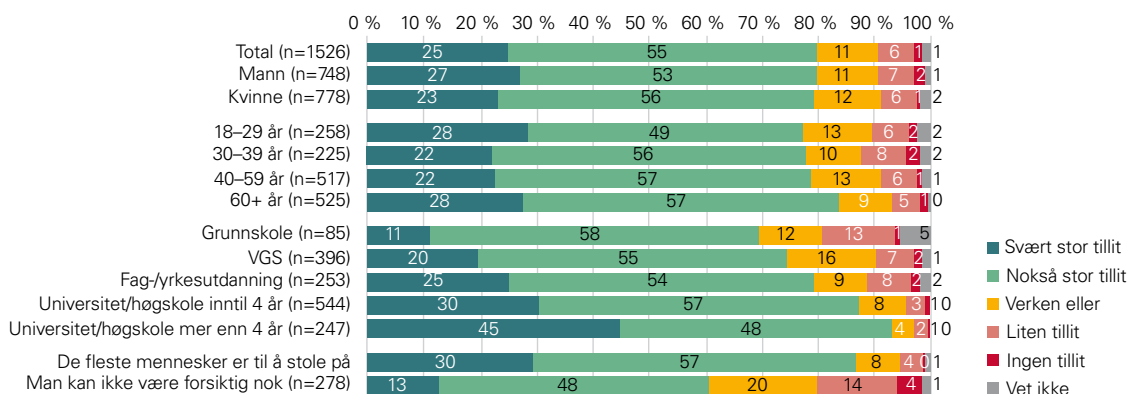
Figur 3 Tillit til ulike offentlige institusjoner

Figur 3 viser en samlet oversikt over tilliten til alle institusjonene. Her ser vi med tydelighet at tilliten til ulike offentlige institusjoner varierer. Domstolene omfattes med størst tillit. Tilliten til politiet er også svært høy. Men for alle institusjonene, med unntak av mediene, ligger andelen som har svært eller nokså stor tillit på 50 prosent eller høyere.

I det følgende skal vi skal kommentere hver institusjon litt nærmere, og diskutere endringer i forhold til 2011 og 2012. Vi begynner med domstolene og politiet, som antas å være viktige i folks opplevelse av rettssikkerhet.

Figur 4 Tillit til domstolene (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Domstolene)

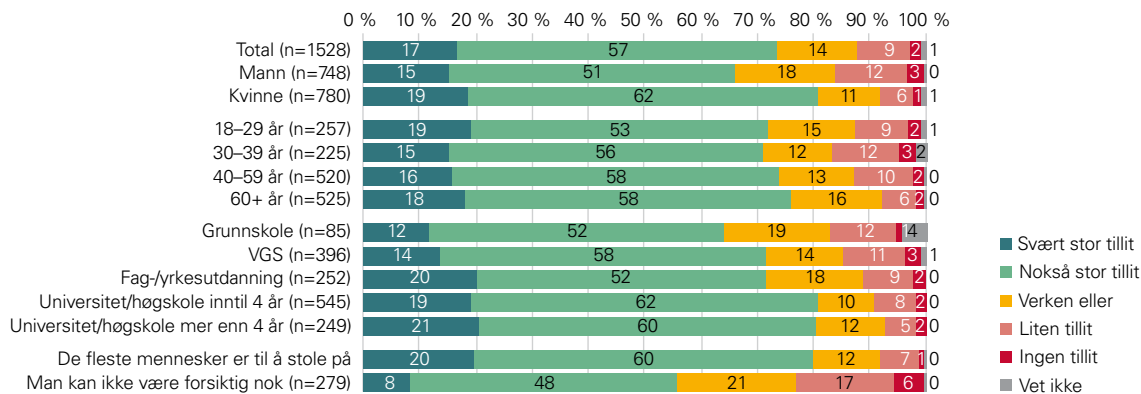
Som vi ser av Figur 4 skårer domstolene svært høyt når det gjelder tillit. 80 prosent av de spurte sier at de har svært stor eller nokså stor tillit til domstolene. Tallet her er litt høyere enn det vi målte i august 2012, på det tidspunktet da

¹ Av plasshensyn er tilliten til PST ikke tatt med, men tallene kommenteres i den løpende teksten.

Gjørvt-kommisjonen nettopp hadde presentert sin rapport i form av NOU 2012:14 (77 prosent) (Wollebæk et al., 2012b:30). Gjørvt-kommisjonen ble oppnevnt av regjeringen Stoltenberg i august 2011 i den hensikt å «gjennomgå og trekke lærdom fra angrepene på regjeringskvartalet og Utøya 22. juli 2011» (NOU 2012:14: 1). Selv om tilliten til domstolene er stor i befolkningen, på tvers av alder, kjønn og utdanning, er det likevel viktig å merke seg at det er en tydelig sammenheng mellom tillit og utdanning. Som med den sosiale tilliten er det høyest utdannede som er mest tillitsfulle til domstolene. Dette mønsteret gjenfinnes for alle analysene vi presenterer nedenfor, med ett viktig unntak: mediene.

Politiet er sammen med domstolene den institusjonen som omfattes med sterkeste tillit:

Figur 5 Tillit til politiet (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Politiet)

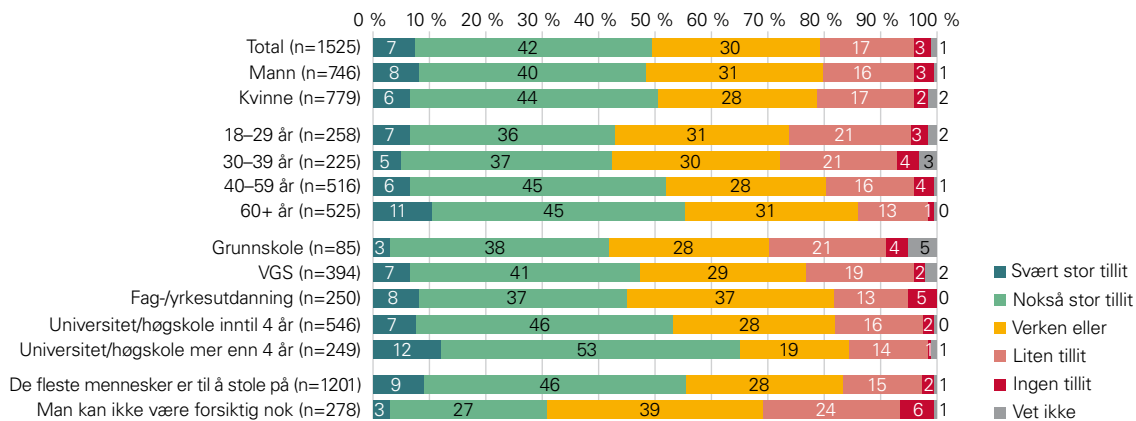

Over tid har tilliten til det norske politiet ligget på et høyt nivå. I 2011, før terrorangrepene, lå den på 77 prosent (Wollebæk et al., 2012b:30). Tilliten til politiet steg til 82 prosent våren 2012, men falt brått etter lanseringen av Gjørvt-kommisjonens rapport, til 69 prosent. Figur 4 viser at tallene for 2013 er på 74 prosent, noe som tyder på at tilliten er på vei til å blitt gjenopprettet. I et ytringsfrihetsperspektiv er det interessant at den norske befolkningen har så høy tillit til rettsinstitusjonene. Dette indikerer en opplevelse av at rettssikkerheten er ivaretatt. Samtidig må det bemerkes at tilliten til PST (ikke vist her) er betydelig lavere enn til politiet generelt, jfr. Figur 3. I undersøkelsen sier 58 prosent at de har svært eller ganske stor tillit til PST. I rapportens del 5 «Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll» på side 46, kommer vi nærmere tilbake til spørsmål om holdninger til overvåkning og personvern.

I undersøkelsen har vi også spurt om tilliten til Stortinget og til regjeringen. For begge disse institusjonene ligger nivået lavere enn for domstolene og politiet. 62 prosent har svært stor eller ganske stor tillit til Stortinget og tilsvarende 49 prosent for regjeringen. Dette samsvarer med forskjeller vi har sett i tidligere undersøkelser (Wollebæk & Seggaard, 2011; Wollebæk et al, 2012b). Tillitsnivået for regjeringen ligger noe høyere i vår undersøkelse enn i august 2012. Mange faktorer kan spille inn her. Målingen i august 2012 ble gjennomført like etter at Gjørvt-kommisjonen hadde presentert sin rapport, en rapport som blant annet inneholdt sterk kritikk av regjeringen Stoltenberg (NOU 2012:14). Et annet viktig

poeng er også at vi da dataene ble samlet inn hadde en annen, og fremdeles forholdsvis nyinnsatt regjering, regjeringen Solberg. Tallene fra 2013 viser at tilliten til Stortinget ligger høyere enn det nivået vi målte i april 2011 og august 2012 (Wollebæk et al., 2012b:30), og er nesten på nivå med tillitsnivået like etter terrorhandlingene.

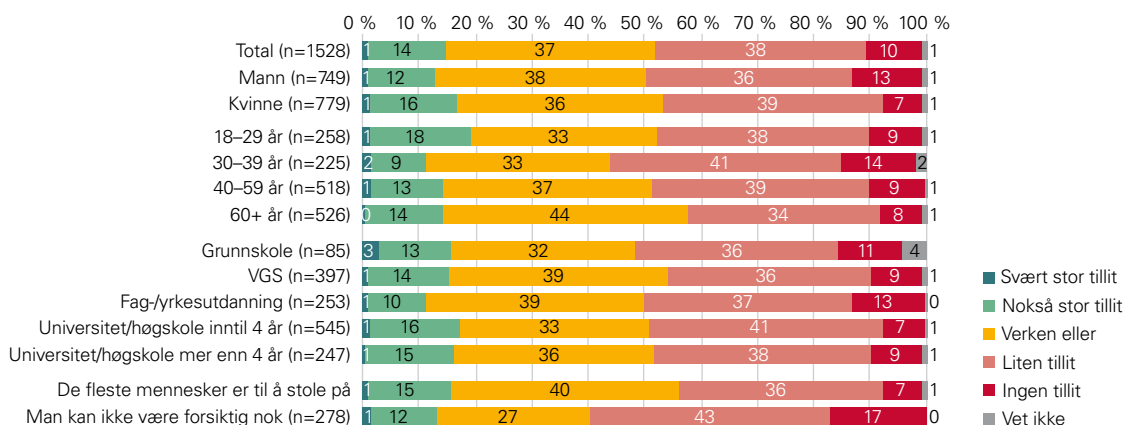
Figur 6 Tillit til regjeringen (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Regjeringen)

Som for domstolene og politiet merker vi oss at utdanning og tillit henger sammen når det gjelder tillit til regjeringen. Et annet viktig trekk, som vi også finner igjen på tvers av analyser, er at de som mener at de fleste mennesker er til å stole på, og som altså har høy sosial tillit, også er mer tilbøyelige til å ha tillit til samfunnsinstitusjonene. Tidligere forskning har vist at det er et særtrekk ved de nordiske samfunnene at den sosiale og den institusjonelle tilliten henger tett sammen.

I analysen av befolkningens tillit til ulike institusjoner skiller mediene seg klart ut ved at de omfattes av langt lavere tillit enn de andre. Kun 15 prosent av respondentene i undersøkelsen sier at de har tillit til mediene, blant disse er det 1 prosent som uttrykker svært stor tillit, og 14 prosent som uttrykker ganske stor tillit. Denne lave tilliten finner vi på tvers av kjønn, alder og utdanning.

Figur 7 Tillit til mediene (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Mediene)

At tilliten til mediene er så lav, er av betydning i et ytringsfrihetsperspektiv. Mediene forvalter jo i første hånd den infrastrukturen som gjør det mulig for borgerne å nå ut til andre og reise bred debatt. Hvis borgerne har lav tillit til måten denne makten forvaltes på, kan det få konsekvenser for viljen til meningsytring. Vi ser nærmere på mediene i «Medier og ytringsfrihet» (del 6 på side 64) i denne rapporten.

1.3 Oppsummering «Tillit og trygghet»

Undersøkelsen bekrefter tidligere undersøkelser når det gjelder nivåer av tillit og trygghet i Norge. Den norske befolkningen preges av høye tillitsnivåer, både når det gjelder generalisert sosial tillit – tilliten til folk flest – og når det gjelder institusjonell tillit. Det siste innebærer en statsvennlighet, som det er verdt å merke seg. Et interessant eksempel på dette er at støtten til PST, en instans som forvalter myndighet når det gjelder overvåkning og kontroll med borgerne, er langt høyere enn tilliten til mediene.

Noen av de mest markante mønstrene når det gjelder tillit kan sammenfattes slik:

- De med høyere utdanning skårer høyere på alle former for tillit, og uttrykker også større grad av trygghet enn andre
- Tilliten til offentlige institusjoner er høy. Rettsstatens institusjoner, domstolene og politiet omfattes av den sterkeste graden av tillit
- Tilliten til mediene er svært lav sammenlignet med tilliten til det offentlige

Nivåene på sosial og institusjonell tillit kan tenkes å virke i ulik retning når det gjelder holdninger til og utøvelse av ytringsfriheten. Hvis man betrakter tillit som en viktig forutsetning for borgernes mulighet og vilje til å uttrykke sine meninger offentlig, kan vi ut fra våre analyser slutte at det ser ut til at denne forutsetningen er godt ivaretatt. Men det er samtidig verdt å merke seg gapet mellom lavere og høyere utdannede, som antyder at disse gruppene manøvrerer med ulik grad av tillit til det norske samfunnets institusjoner, og til sine medborgere. Det er også mulig å tenke seg at det nettopp i et klima av høy systemtillit er vanskeligere å reise kritikk og ytre det man mener. Den lave tilliten til mediene må også fremheves. Det er et stort gap mellom den tilliten norske borgere har til staten og dens institusjoner og den de har til mediene. Dette kan igjen tenkes å ha konsekvenser for den verdien man tillegger mediene som infrastruktur for ytringsfriheten, og hvor sterkt man vil vektlegge prinsippene knyttet til dette.

I tiden etter 22. juli beveget nivåene av institusjonell tillit seg, først i retning av en mobilisering av tillit, etterfulgt av en gradvis tilbakegang til utgangspunktet. Etter presentasjonen av Gjørv-kommisjonens rapport fulgte en rask tilbakegang i tillit, spesielt til politiet og regjeringen. Tallene i den foreliggende undersøkelsen viser at tilliten til myndighetene ikke har fortsatt å falle fra 2012 til slutten av 2013, men har stabilisert seg på utgangsnivået eller noe høyere. 22. juli-terroren og det norske samfunnets håndtering av den i etterkant ser dermed ikke ut til å ha ført til verken noen varig knekk eller noen varig styrking av tillit i Norge. Dette bekrefter funn fra tidligere analyser (Wollebæk et al., 2013).

2 Ytringsfrihet veid opp mot andre hensyn

I denne delen av rapporten ser vi på holdninger til ytringsfrihet, og spesielt hvordan ulike grupper veier verdien av ytringsfrihet opp mot andre verdier og hensyn. En klassisk tilnærming for å vurdere hvilke prinsipper som skal gjelde i forhold til å sikre eller begrense ytringsfriheten er det såkalte «balance of harms»-prinsippet. Denne tilnærmingen betoner verdien av ytringsfrihet, men påpeker samtidig at ytringsfriheten noen ganger må veies mot den skaden den kan medføre. Et eksempel på en slik avveining kan observeres i Ytringsfrihetsskissjonens rapport (NOU 1999:27), og i Grunnlovens §100. Der påpekes det at barn og unge er grupper som trenger spesiell beskyttelse, og at forhåndssensur derfor kan tillates når det gjelder disse. Begrunnelsen er at det å bli eksponert for eksempelvis filmer med voldelig og grovt innhold, vil kunne påføre denne gruppen skade, og at faren for dette må veie tyngre enn ytringsfriheten på dette punktet.

Mens aldersgrenser på film fremstår som lite omstridt i Norge, kan avveiningen av andre prinsipper mot ytringsfriheten være mer krevende og vurderes ulikt av ulike grupper. I undersøkelsen ba vi respondentene ta stilling til ni ulike påstander som satte ytringsfrihet opp mot andre hensyn:

- «Rasistiske ytringer bør tolereres.»
- «Ytringer som håner religion bør være tillatt.»
- «Ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet.»
- «Pressens kildevern bør være absolutt, selv når saken handler om nasjonens sikkerhet.»
- «Staten bør kunne sensurere kunstnere som mottar offentlig økonomisk støtte.»
- «Ansatte ved universiteter og høgskoler bør stå helt fritt til å ytre seg.»
- «Når pressen ønsker innsyn i offentlige dokumenter, må personvernet veie tyngre enn hensynet til offentligheten.»
- «Beskyttelse av svake grupper slik som barn og unge er viktigere enn ytringsfriheten.»
- «Virksomheter bør kunne begrense ytringsfriheten til ansatte for å sikre omdømmet sitt.»

For hver av påstandene kunne respondentene markere hvor enige eller uenige de var, eller om de ikke visste.

I tillegg til å være stilt i befolkningsundersøkelsen, er dette spørsmålet også stilt i de tre andre undersøkelsene som er gjennomført av prosjektet: minoritetsundersøkelsen, journalistundersøkelsen og kulturarbeiderundersøkelsen (forfattere og billedkunstnere). I og med at befolkningsutvalget, som var trukket fra TNS Gallups aksesspanel, inneholdt svært få personer med innvandrerbakgrunn,

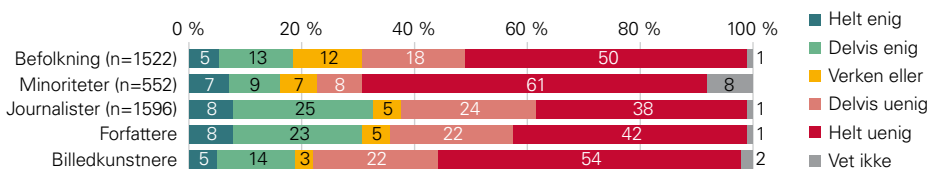
valgte vi å gjennomføre en egen undersøkelse blant ikke-vestlige innvandrere og etterkommere, trukket fra Folkeregisteret. I det følgende vil vi referere til respondentene fra befolkningsundersøkelsen som «befolkningen», og respondentene fra undersøkelsen blant ikke-vestlige innvandrere som «minoriteter».

I denne delen av rapporten skal vi først vise resultatene fra alle de fire undersøkelsene. Deretter vil vi diskutere noen andre mulige skillelinjer, slik som kjønn, alder, utdanning og tillit, og vise hvordan disse slår ut når det gjelder å veie ytringsfrihet mot andre hensyn. Den siste analysen er bare basert på befolkningsundersøkelsen.

2.1 Rasisme

Den første påstanden omhandler rasisme. Figur 8 viser andelen som er enig eller uenig i at rasistiske ytringer bør tolereres. Vi ser at i alle gruppene vi har undersøkt er det langt flere som er uenige enn de som er enige i at rasistiske ytringer bør tolereres. I avveiningen mellom ytringsfrihet og vern mot rasistiske ytringer, velger man altså å vektlegge beskyttelsen mot rasisme. I befolkningsundersøkelsen sier 50 prosent at de er helt uenige i påstanden, mens bare 5 prosent er helt enige. Også om vi tar med de som er delvis enige og delvis uenige, ligger tyngdepunktet klart på uenighet i påstanden – 18 mot 68 prosent.

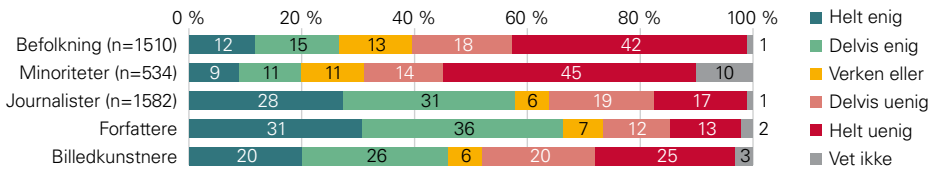
Figur 8 Rasistiske ytringer bør tolereres

Figur 8 viser også at vi gjenfinder det samme mønsteret i alle de fem undersøkelsene. Minoritetsbefolkningen er i enda større grad uenige i at rasistiske ytringer bør tolereres, 61 prosent er uenige i utsagnet. Kunstnerne ligger omtrent på linje med befolkningen. Journalister og forfattere skiller seg imidlertid noe ut, med større aksept for rasistiske ytringer.

2.2 Blasfemi

Den andre påstanden omhandler blasfemi. Vi stilte de ulike utvalgene spørsmålet om hvorvidt ytringer som håner religion bør være tillatt. Hån av religion er et sterkt uttrykk, og har mer negative konnotasjoner enn for eksempel religionskritikk. Vi valgte å fremsette et såpass sterkt utsagn for å få fram noen skiller i respondentgruppen, og for å sette dilemmaet mellom ytringsfrihet og religionsfrihet på spissen.

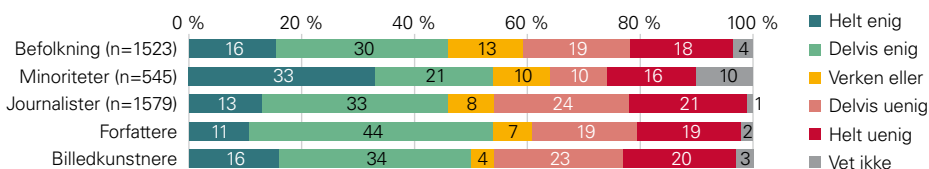
Figur 9 Ytringer som håner religion bør være tillatt

Figur 9 viser at et flertall av de spurte ønsker å begrense ytringer som håner religion. 60 prosent i befolkningsutvalget sier seg helt eller delvis uenig i at ytringer som håner religion bør være tillatt. Men på tross av at utsagnet er sterkt formulert, viser figuren at en større andel av befolkningen er villig til å akseptere ytringer som håner religion enn rasistiske ytringer. 12 prosent er helt enig i utsagnet, og 15 prosent delvis enig. I dette spørsmålet er det også mindre forskjell mellom befolkningsundersøkelsen og minoritetsundersøkelsen enn i rasismespørsmålet. Blant minoritetene sier 9 prosent at de er helt enig, og 11 prosent delvis enig. Andelen helt uenige ligger omtrent på samme nivå som i befolkningen for øvrig. Her er det også verdt å merke seg at en ganske stor andel svarer «vet ikke» (10 prosent). Dette kan indikere både at det er et vanskelig spørsmål å ta stilling til, og at måten vi formulerte spørsmålet på kanskje opplevdes problematisk.

I religionsspørsmålet ser vi at profesjonsgruppene skiller seg ut med en sterkere støtte til at hån av religioner bør være tillatt. Blant journalistene og forfatterne sier mer enn 60 prosent av de som har svart at slike ytringer bør være tillatt. Aller høyest ligger forfatterne, med 67 prosent. Kunstnerne deler seg omtrent på midten når det gjelder dette spørsmålet, også de ligger langt over majoritets- og minoritetsbefolkningen når det gjelder støtte til at det bør være tillatt å håne religion. Disse resultatene virker ikke urimelige i og med at journalister, forfattere og kunstnere er profesjonsgrupper som lever av å produsere ytringer, og som må antas å ha særegne etos knyttet til retten til ytring og ytringsmangfold.

2.3 Trakassering

I undersøkelsen stilte vi også spørsmål om hvorvidt man var villig til å begrense ytringsfriheten for å beskytte mennesker mot trakassering og mobbing. Figur 10 viser resultatene for de fem gruppene.

Figur 10 Ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet

Denne påstanden har motsatt innretning sammenlignet med de foregående. De som sier seg enige her, er de som mener ytringsfriheten bør begrenses. I

befolkningen sier 46 prosent at de er helt eller delvis enig i dette, mens 37 prosent er helt eller delvis uenig. Selv om det er et tydelig flertall for å begrense ytringsfriheten for å beskytte mot trakassering og mobbing, er befolkningen likevel mer balansert på dette punktet enn på de foregående.

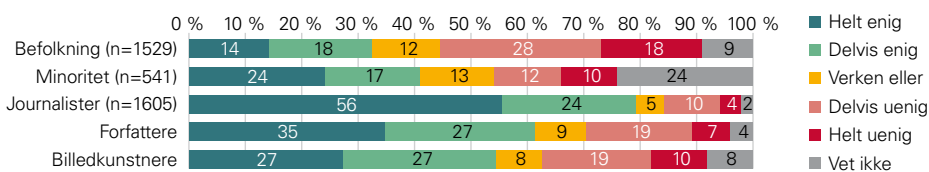
Også her ser vi en forskjell mellom befolkningsundersøkelsen og minoritetsundersøkelsen, men denne forskjellen er ikke statistisk signifikant.

Når det gjelder de tre profesjonsgruppene er de i dette spørsmålet på linje med befolkningen, og til dels sterkere i favør av begrensning av ytringsfriheten enn majoritetsbefolkningen. 46 prosent av journalistene er helt eller delvis enig i at ytringsfriheten bør kunne begrenses, mens 55 prosent av forfatterne og 50 prosent av billedkunstnerne mener det samme. En mulig grunn til at profesjonene skiller seg mindre ut på dette spørsmålet, er at de her i mindre grad uttaler seg på vegne av en profesjonsetikk. Det kan også tenkes at disse forfatterne og kunstnerne i sterkere grad enn mange andre har gjort seg negative erfaringer i det offentlige rom, knyttet til sitt virke.

2.4 Pressens kildevern

Mediene betraktes ofte som en infrastruktur for offentligheten, og deres måte å fungere på tenkes å ha viktige konsekvenser også for ytringsfriheten (NOU 1999: 27: pkt. 2.3.9). Et sentralt element i de redigerte mediens funksjon er kildevernet, som gjør det mulig for mennesker å ytre seg til pressen uten fare for å bli avslørt. For å undersøke hvordan ulike grupper stiller seg til kildevernet laget vi en påstand som setter kildevernet opp mot nasjonens sikkerhet.

Figur 11 Pressens kildevern bør være absolutt, selv når saken handler om nasjonens sikkerhet

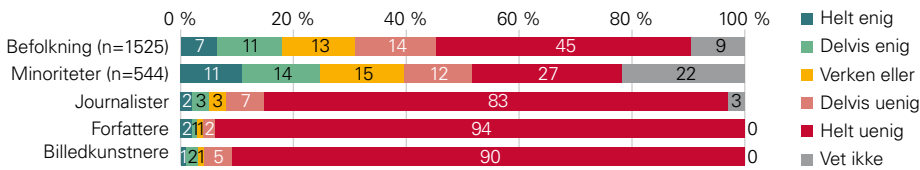
Figur 11 viser begrenset støtte i befolkningen til påstanden om at pressens kildevern bør være absolutt. 32 prosent av de spurte sier seg helt eller delvis enig. Dette må bety at hensynet til nasjonens sikkerhet veier tungt for de som svarer. Det er mulig å tolke dette utsagnet i lys av analysene av tillit og av holdningene til kontroll og overvåkning, som vi viser i rapportens del 1 «Tillit og trygghet», og del 5 «Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll».

Sammenlignet med befolkningsutvalget er minoritetsutvalget betydelig mer opptatt av pressens kildevern. Her sier 41 prosent seg helt eller delvis enig i at pressens kildevern bør være absolutt. Særlig er forskjellen stor når det gjelder de som sier seg helt enige. Journalistene er som ventet sterkt i favør av å beskytte kildevernet. Her sier 56 prosent seg helt enige og 24 prosent delvis enig, altså 70 prosent til sammen. Forfattere og kunstnere ligger også godt over befolkningen for øvrig når det gjelder støtte til kildevernet.

2.5 Kunstnerisk frihet

Kunstneriske ytringer har ikke et bestemt vern i norsk lovgivning og er derfor ikke sikret på samme måte som for eksempel politiske meningsytringer eller journalistisk virksomhet i redaksjonelle medier. Det er derfor ikke gitt at kunstneriske ytringer oppfattes som ytringer som har krav på vern. Figur 12 viser hvordan ulike grupper stiller seg til hvorvidt staten skal ha rett til å sensurere kunstnere, med den forutsetningen at disse mottar offentlig støtte.

Figur 12 Staten bør kunne sensurere kunstnere som mottar offentlig økonomisk støtte

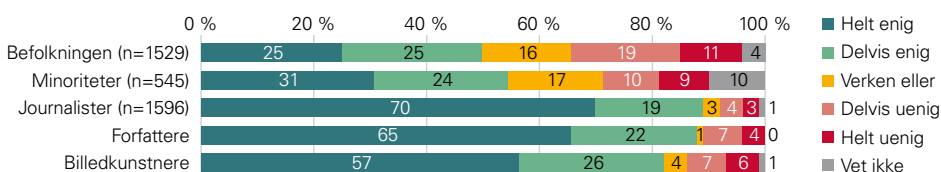

Vi ser av figuren at alle de tre profesjonsgruppene er sterkt imot denne typen sensur. Holdningen er aller sterkest hos forfatterne, der 96 prosent sier seg helt eller delvis uenig i at staten bør kunne sensurere kunstnere. I befolkningen og i minoritetsutvalget er meningene om dette mer delt. 59 prosent i befolkningsutvalget at de er helt eller delvis uenige i at staten bør få sensurere, mens 18 prosent sier seg helt eller delvis enig. De tilsvarende tallene i minoritetsundersøkelsen er 39 prosent helt eller delvis uenige og 25 prosent helt eller delvis enige, men forskjellene her er ikke statistisk signifikante. Både i befolkningsundersøkelsen og i minoritetsundersøkelsen ser mange ut til å være usikre på hva de skal mene om dette spørsmålet. Blant minoritetene svarer hele 22 prosent vet ikke og 15 prosent verken eller.

2.6 Akademisk frihet

I Ytringsfrihetskommisjonens rapport «Ytringsfrihet bør finne sted» (NOU 1999:27) vektlegges betydningen av den akademiske friheten som del av den infrastrukturen som er nødvendig for å sikre ytringsfrihet og en opplyst offentlig samtale. Samtidig pekes det på trusler mot forskningens autonomi, blant annet knyttet til forskningsfinansiering og politisk fordeling av midler til ulike forskningsinstitusjoner (kap. 4.2.1). Figur 13 viser hvordan ulike grupper stiller seg til påstanden om at ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg.

Figur 13 Ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg

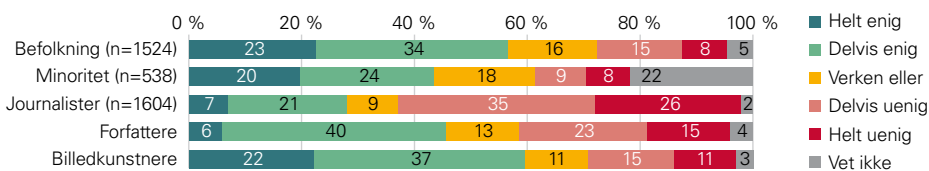
Figuren viser delte holdninger når det gjelder dette spørsmålet. Halvparten av befolkningsutvalget og 55 prosent blant minoritetene sier seg helt eller delvis enige i at ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg.

Dette kan sies å være en forholdsvis begrenset støtte til akademisk ytringsfrihet. Blant journalister, forfattere og kunstnere er støtten til utsagnet om at ansatte i academia kan uttale seg helt fritt betydelig større. Oppslutningen er aller størst blant journalistene, der 80 prosent støtter prinsippet om akademisk frihet.

2.7 Personvern og offentlighetens interesse

Spørsmålet om hvordan man skal veie hensynet til personvernet og til offentlighetens interesse, er blant kjernespørsmålene i den presseetiske diskusjonen: Hva er i allmennhetens interesse å få vite noe om? Og hvilke hensyn skal veie tyngst i denne vurderingen – hensynet til personvernet og enkeltmennesket, eller det til offentligheten? Dette er vanskelige spørsmål, og det finnes ingen åpenbart riktige svar her. Det gjenspeiles også i svarene som er fremstilt i Figur 14:

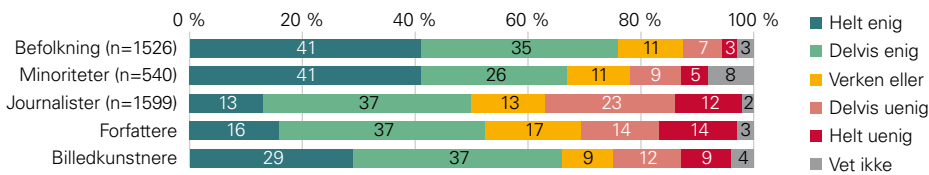
Figur 14 Når pressen ønsker innsyn i offentlige dokumenter, må personvernet veie tyngre enn hensynet til offentligheten

Befolkningen og billedkunstnere viser stor grad av støtte til tanken om at personvernet veier tyngst. Tett etter følger forfattere. I disse utvalgene mener rundt halvparten at personvernet må veie tyngst. Minoritetene sier i noe mindre grad dette, men her er usikkerheten stor. Mange svarer «verken eller» og «vet ikke». Blant journalistene kan man se en tydelig ambivalens i spørsmålet, her svarer 28 prosent at de er helt eller delvis enige. Ikke uventet er denne gruppen også de som i størst grad viser motstand mot tanken om at personvernet skal veie tyngst; 61 prosent svarer at de er helt uenige eller delvis uenige i utsagnet. Dette kan tolkes i lys av at journalistene er den gruppen som er seg mest bevisst de dilemmaene og problemstillingene denne avveiningen skaper, og som dermed har mindre bastante meninger.

2.8 Beskyttelse av antatt svake grupper

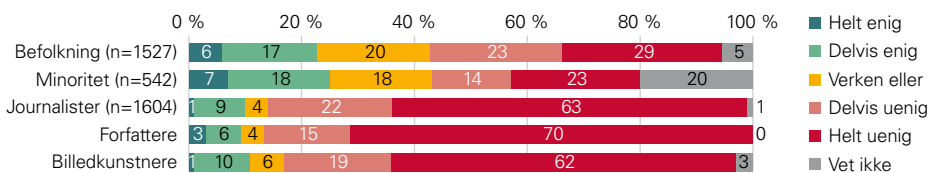
Hensynet til barn og unge er tillagt spesiell vekt i Grunnloven §100, først og fremst gjennom retten til forhåndssensur. Forhåndssensur regnes som en av de mest alvorlige begrensningene i ytringsfriheten. Samtidig har forhåndssensur som et middel for å beskytte barn og unge mot antatt skadelig innhold vært lite kontroversielt og ikke blitt gjenstand for kritisk diskusjon (Staksrud 2013, 2014). I dette utsagnet ba vi derfor respondentene ta stilling til ytringsfriheten i lys av hensynet til vern av svake grupper, eksemplifisert med barn og unge.

Figur 15 Beskyttelse av svake grupper slik som barn og unge er viktigere enn ytringsfriheten

Figur 15 viser sterk støtte til å begrense ytringsfriheten hvis det dreier seg om vern av antatt svake grupper, slik som barn og unge. Andelen som sier seg helt eller delvis enig i befolkningsutvalget er 76 prosent, mens andelen helt eller delvis uenige er 10 prosent. I vår undersøkelse er det dette utsagnet som viser den sterkeste aksepten for å begrense i ytringsfriheten. Minoritetsutvalget sier seg noe mindre enig i at hensynet til antatt svake grupper må veie tyngst. Her er 67 prosent helt eller delvis enige, og 14 prosent helt eller delvis uenige. Blant journalister, forfattere og billedkunstnere er ambivalensen større. Rundt halvparten av journalistene og forfatterne sier seg helt eller delvis enige i at beskyttelse av barn og unge er viktigere enn ytringsfriheten, mot 66 prosent blant kunstnerne.

2.9 Virksomheters omdømme

I det siste utsagnet, ba vi respondentene ta stilling til hvordan virksomheters omdømme skulle veies mot ansattes ytringsfrihet. Denne problemstillingen har i økende grad blitt aktuell i de senere årenes offentlige debatt.

Figur 16 Virksomheter bør kunne begrense ytringsfriheten til ansatte for å sikre omdømmet sitt

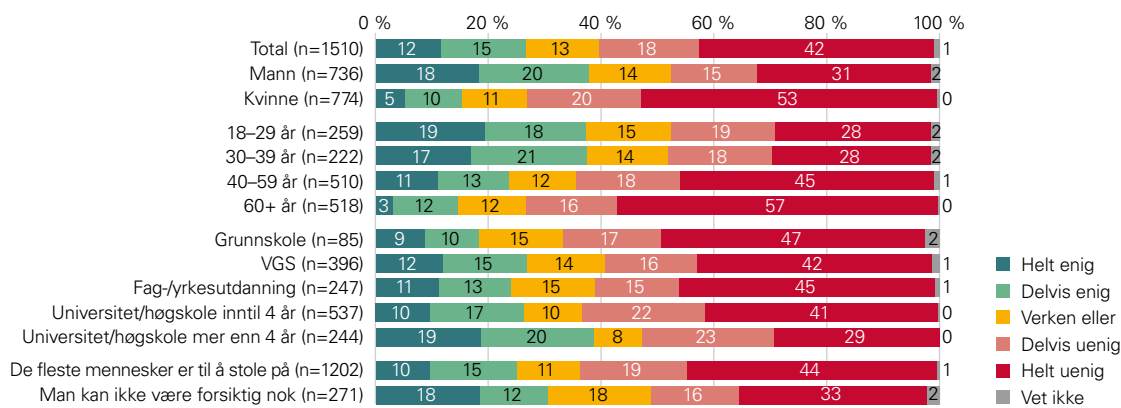
Figur 16 viser at flertallet i alle utvalgene er skeptiske til at virksomheter skal kunne begrense ansattes ytringsfrihet. Mange sier seg uenige i utsagnet. Unntaket er minoritetsutvalget, der 37 prosent sier seg uenige i at virksomheter bør kunne begrense ansattes ytringsfrihet. Her er det imidlertid mange usikre, og andelen som sier seg helt eller delvis enig er på linje med befolkningsutvalget. De tre profesjonsutvalgene markerer stor grad av uenighet i at virksomheter bør kunne begrense ansattes ytringsfrihet, størst blant forfatterne. Vi kommer tilbake til ansattes ytringsfrihet under «Arbeidsliv og ytringsfrihet» (del 7 på side 89).

2.10 Hvilken rolle spiller kjønn, alder, utdanning og tillit for holdninger til ytringsfrihet?

De oversiktene vi har presentert gruppevis her, skjuler store variasjoner. I undersøkelsen har vi også gjort analyser av hvordan faktorer som alder, kjønn, utdanning og tillit spiller inn i forhold til holdningene til ytringsfrihet. I det som følger skal vi si noe kort om hvordan disse variablene kan virke inn, og her konsentrere oss om befolkningsutvalget. I og med at disse variablene slår ut forskjellig avhengig av hvilket spørsmål det dreier seg om, nøyer vi oss med tre eksempler knyttet til rasisme, hån av religion og akademisk frihet.

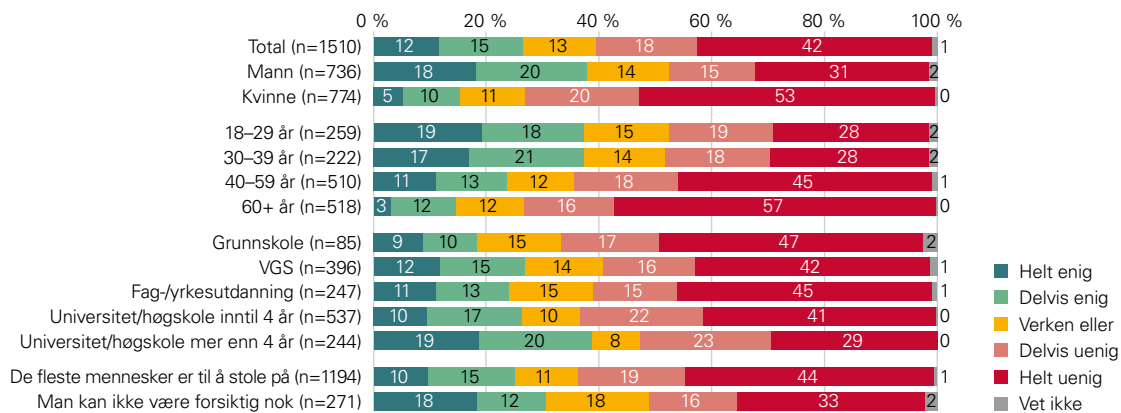
Varierer synet på rasistiske ytringer mellom kjønnene, ulike aldersgrupper og utfra utdannings- og tillitsnivå? Figur 17 viser resultatene fra den mer detaljerte analysen av ulike gruppers toleranse for rasistiske ytringer i befolkningsutvalget.

Figur 17 Rasistiske ytringer bør tolereres, etter kjønn, alder utdanning og tillit. Befolkningsutvalg

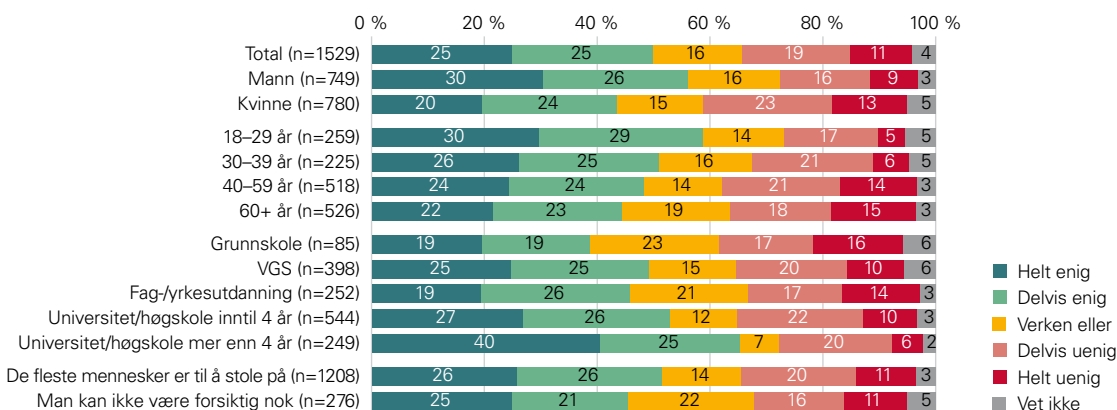
Vi finner noen forskjeller som det er verdt å peke på. For det første er det tydelige kjønnsforskjeller i holdningen til dette spørsmålet. Menn mener i langt større grad enn kvinner at rasistiske ytringer bør tolereres. For det andre finner vi en tendens til at økende alder gir mindre toleranse overfor rasistiske ytringer. For det tredje ser utdanning ut til å ha betydning, slik at toleransen for rasistiske ytringer øker med høyere utdanning. Dette mønsteret brytes imidlertid av de med kortere høgskole- eller universitetsutdanning. Endelig ser vi også at tillit slår inn: de som har lavest sosial tillit har høyest toleranse for rasistiske ytringer. Dette funnet er ikke umiddelbart lett å forklare, og kan henge sammen med andre bakgrunnsfaktorer.

Når vi ser på holdninger til hån av religion, fremkommer et lignende mønster, men her er forskjellene knyttet til alder og kjønn enda tydeligere. Figur 18 viser fordelingen på spørsmålet om hvorvidt ytringer som håner religion bør være tillatt.

Figur 18 Ytringer som håner religion bør være tillatt, etter kjønn, alder, utdanning og tillit. Befolkningsutvalg

Vi ser av Figur 18 at kjønns- og aldersmønsteret er betydelig mer uttalt når det gjelder ytringer som håner religion. Blant mennene sier 38 prosent seg helt eller delvis enig i at slike ytringer bør være tillatt, mot 15 prosent blant kvinnene. I den yngste aldersgruppen sier 37 prosent seg helt eller delvis enig, mot 15 prosent blant de over 60 år. I forhold til religionsspørsmålet er betydningen av utdanning mer konsistent, med økende grad av toleranse for hånende ytringer jo høyere utdanning. Som i foregående spørsmål slår tillit ut på den måten at de med lavere tillit har størst toleranse for hån av religioner.

Også i spørsmålene som gjelder ytringsfrihetens infrastruktur, gjenfinner vi noen av de samme strukturene. I Figur 19 ser vi forholdet mellom ulike grupper når det gjelder holdninger til akademisk frihet.

Figur 19 Ansatte ved universiteter og høgskoler bør stå helt fritt til å ytre seg, etter kjønn, alder, utdanning og tillit. Befolkningsutvalg

Figur 19 viser at også når det gjelder universitets- og høgskoleansattes frihet til å ytre seg, finnes det klare kjønns-, alders- og utdanningsmønstre. Menn, yngre personer og de med høyere utdanning er mest tilbøyelige til å vektlegge ytringsfriheten i dette spørsmålet.

Kjønn, alder og utdanning ser dermed ut til å spille inn i forhold til mange av de avveiningene som gjøres mellom ytringsfrihet og andre verdier og prinsipper.

Det må samtidig presiseres at vi ikke gjenfinner disse mønstrene i forhold til alle typer spørsmål. Når det gjelder pressens kildevern og avveiningen mellom innsyn og personvern, er for eksempel alders- og utdanningsmønstrene mindre tydelige (ikke vist her). Det er behov for mer avanserte analyser for å se hvordan de ulike faktorene henger sammen. Dette vil vi komme tilbake til i en senere rapport fra prosjektet.

2.11 Oppsummering «Ytringsfrihet veid opp mot andre hensyn»

Denne gjennomgangen av hvordan ytringsfriheten veies mot andre hensyn viser en variasjon i holdninger. Når ytringsfriheten settes opp mot vern av ulike grupper, slik som barn og unge, de som tror på en religion eller de som potensielt utsettes for rasisme, trakassering og mobbing, prioriterer befolkningen å beskytte disse gruppene. Dette er spesielt tydelig i spørsmålet om vern av svake grupper, og minst tydelig i det mer generelle spørsmålet om trakassering og mobbing. Parallelt ser vi begrenset (men varierende) støtte til ordningene som kan sies å tilhøre ytringsfrihetens infrastruktur, slik som pressens kildevern, retten til innsyn, samt den akademiske og kunstneriske friheten. På dette punktet skiller de tre profesjonsgruppene seg klart fra de som har svart på befolknings- og minoritetsundersøkelsene. Journalister, forfattere og billedkunstnere tenderer i langt større grad mot å vektlegge ytringsfrihet framfor andre prinsipper. Dette gjelder både i saker som angår egen profesjon, og saker som angår andre sider ved ytringsfrihetens infrastruktur. Profesjonsgruppene er også mer delt når de skal veie ytringsfriheten mot vern av ulike grupper, og spesielt skiller de seg ut når det gjelder å tillate ytringer som håner religion.

Vi finner små forskjeller i svarene som befolkningsutvalget og minoritetsutvalget gir på de ulike settene av spørsmål. Men de som har svart på minoritetsundersøkelsen er mer restriktive når det gjelder å tillate rasistiske ytringer og ytringer som håner religion, og skiller seg enda tydeligere ut når det gjelder vern mot mobbing og trakassering. Samtidig gir disse respondentene sterkere støtte til pressens kildevern og til universitetsutdannedes ytringsrett enn det vi finner i befolkningsutvalget.

Befolkningsundersøkelsen viser at kjønn, alder, utdanning og tillit spiller en rolle for avveininger om ytringsfriheten. Et mønster som går igjen er at menn, unge og personer med høyere utdanning vektlegger ytringsfrihet mer enn andre hensyn. De med lavere sosial tillit tolererer i høyere grad rasistiske utsagn og ytringer som håner religion. Hvorvidt slike bakgrunnsvariabler slår ut, varierer likevel fra spørsmål til spørsmål.

Kort oppsummert:

- Når ytringsfrihet veies opp mot hensynet til vern av utvalgte grupper (som barn og unge, de som utsettes for rasisme eller de som tilhører en bestemt religion), vektlegger befolkningen vern framfor ytringsfriheten.
- Støtten til ulike institusjonelle prinsipper knyttet til ytringsfriheten (slik som pressens kildevern, den kunstneriske og akademiske friheten og retten til offentlig innsyn) er begrenset i befolkningen, men står sterkt blant journalister, kunstnere og forfattere.

- Menn og personer under førti år vektlegger gjennomgående ytringsfriheten mer enn andre hensyn.
- Det er stort sammenfall mellom holdninger i befolkningsundersøkelsen og i minoritetsundersøkelsen. Minoritetene vektlegger i noe større grad vern av ulike grupper, men prioriterer de institusjonelle prinsippene knyttet til ytringsfriheten høyere enn respondentene i befolkningsundersøkelsen.

3 Ytringsfrihetens grenser

I en kartlegging av status for ytringsfriheten i Norge, er det relevant å se på hvor grensene for ytringsfrihet går. Ofte vil dette diskuteres med et juridisk utgangspunkt: det er loven og rettsapparatets tolkning av denne som angir grenseoppgangen. I forrige kapittel så vi på hvordan respondentene veide ytringsfrihet opp mot andre hensyn på et samfunnsnivå. Men hva med befolkningen og den enkeltes egne grenser? Hva når ytringsfriheten relateres til eget liv og egen hverdag? For å få en forståelse av den normative oppfatningen i befolkningen stilte vi følgende spørsmål:

I dette spørsmålet vil vi gjerne vite hvor du mener at grensene for ytringsfriheten bør gå. På hvilke arenaer, om noen, mener du disse ytringene er akseptable?

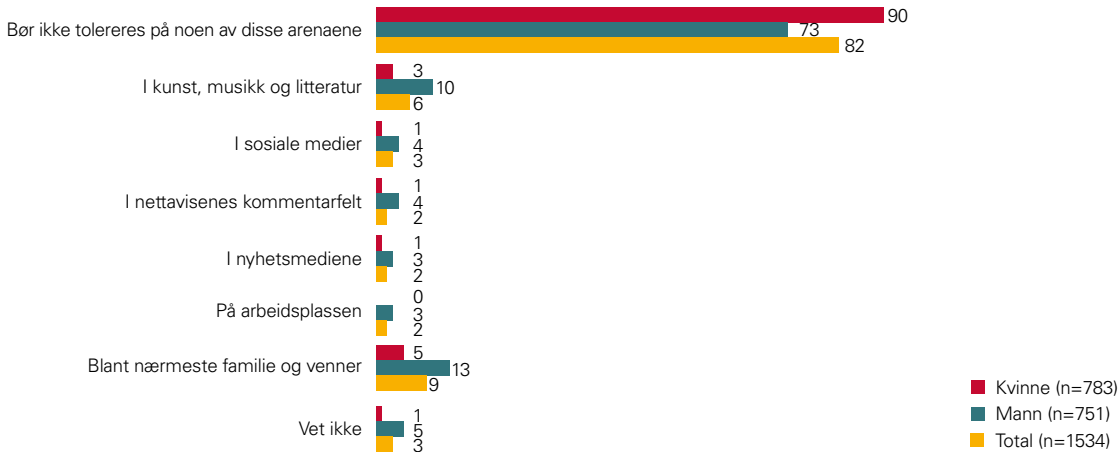
Respondentene ble deretter gitt en rekke spørsmål knyttet til ulike ytringer som ofte omtales som kontroversielle, og som derfor kan teste hvor grensen for ytringsfrihet går i befolkningen når det gjelder hva man faktisk aksepterer at det snakkes om:

- Seksuelt trakasserende ytringer
- Pornografisk materiale
- Positiv omtale av barnepornografi
- Mobbing eller trakassering av enkeltpersoner
- Hatefulle ytringer om enkeltpersoner som er i en maktposisjon
- Hatefulle ytringer om folk med nedsatt funksjonsevne
- Rasistiske ytringer
- Hatefulle ytringer om innvandrere
- Ytringer som benekter Holocaust
- Antidemokratiske ytringer
- Oppfordringer til å bryte loven

I tillegg ba vi respondentene angi på hvilke arenaer, om noen, de mente ytringene kunne være akseptable – fra de mest private rom som blant nærmeste familie og venner, via arbeidsplassen og sosiale medier, til offentlige arenaer som nyhetsmediene og i kunst, musikk og litteratur. Under følger hovedresultatene fra undersøkelsen, organisert etter tema for ytringen. For noen av resultatene, der vi ser signifikante forskjeller, viser vi også forskjellene mellom menn og kvinner.

3.1 Aksept for seksuell trakassering

Figur 20 Aksept for seksuelt trakasserende ytringer etter kjønn og ytringsarena

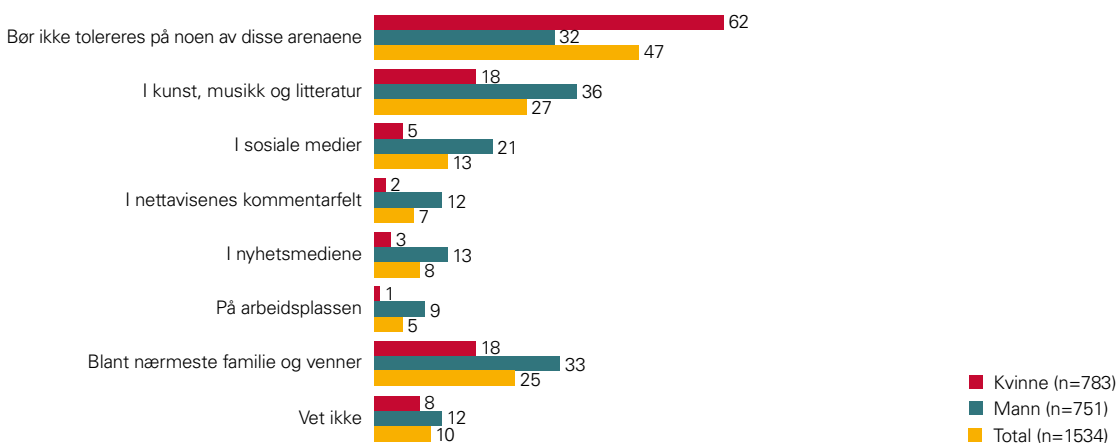

Som figuren viser er det generelt liten aksept for seksuell trakassering i befolkningen, 82 prosent aksepterer ikke dette på noen arenaer. Dog er det en signifikant forskjell mellom menn og kvinner (73 mot 90 prosent tolerer ikke dette på noen arenaer). Arenaene hvor det er størst aksept for denne formen for ytringer er blant nærmeste familie og venner, og i kunst, musikk og litteratur. Bare noen få kvinner i undersøkelsen svarer at det er akseptabelt med seksuell trakassering på arbeidsplassen (rundet ned til 0 prosent), mens 3 prosent av mennene mener det er akseptabelt.

3.2 Aksept for pornografisk materiale

Hva som regnes som pornografisk materiale varierer sterkt mellom ulike kulturer, og mellom ulike mennesker (Staksrud, 2008). Svaret på dette spørsmålet i undersøkelsen vil derfor være basert på hver enkeltes forståelse av pornografisk materiale, og hva dette er for dem. Den enkelte respondents definisjon av pornografisk materiale kan dermed være svært ulik.

Figur 21 Aksept for pornografisk materiale etter kjønn og ytringsarena

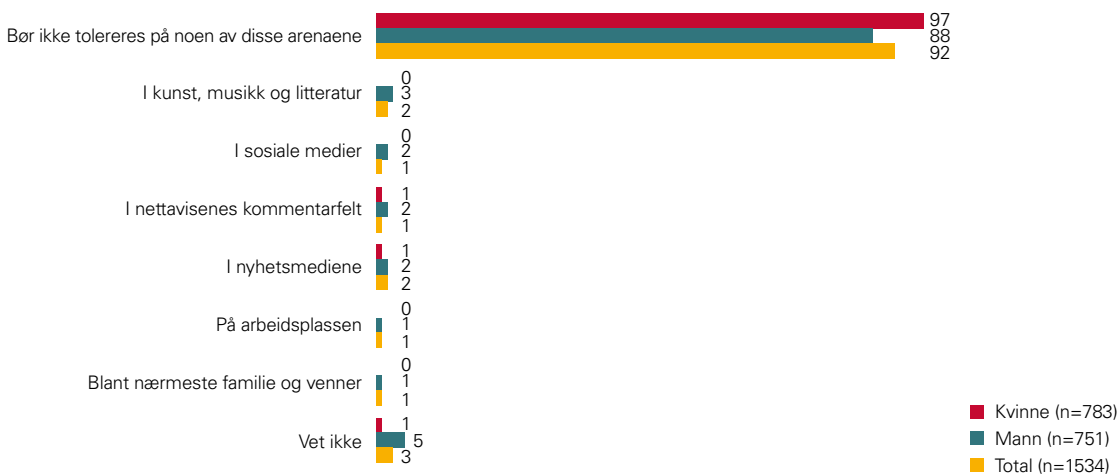

Figur 21 viser hvordan over halvparten av befolkningen aksepterer pornografisk materiale på noen arenaer. Størst aksept er det for dette blant nærmeste familie og venner, og i kunst, musikk og litteratur. Når det gjelder andre arenaer, som sosiale medier, nyhetsmedier og på arbeidsplassen er det en betydelig større aksept blant menn enn blant kvinner.

3.3 Aksept for positiv omtale av barnepornografi

Forbudet mot barnepornografi² er ukontroversielt og gjelder nesten alle land i verden. Vi ønsket derfor ikke å kartlegge aksept for barnepornografi som sådan, men heller se på aksept for positive ytringer om barnepornografi. Det vil si hvorvidt omtalen av et tema i seg selv er akseptabelt eller uakseptabelt.

Figur 22 Aksept for positiv omtale av barnepornografi etter kjønn og ytringsarena

Figur 22 viser at det i befolkningen er svært liten aksept for denne typen ytringer, heller ikke i kunst, musikk og litteratur. Også i denne sammenhengen ser vi en forskjell mellom kjønnene: Flere kvinner enn menn mener dette ikke bør tolereres på noen av arenaene (97 mot 88 prosent). Det bør derimot bemerkes at mens flere menn enn kvinner svarer at de ikke vet.

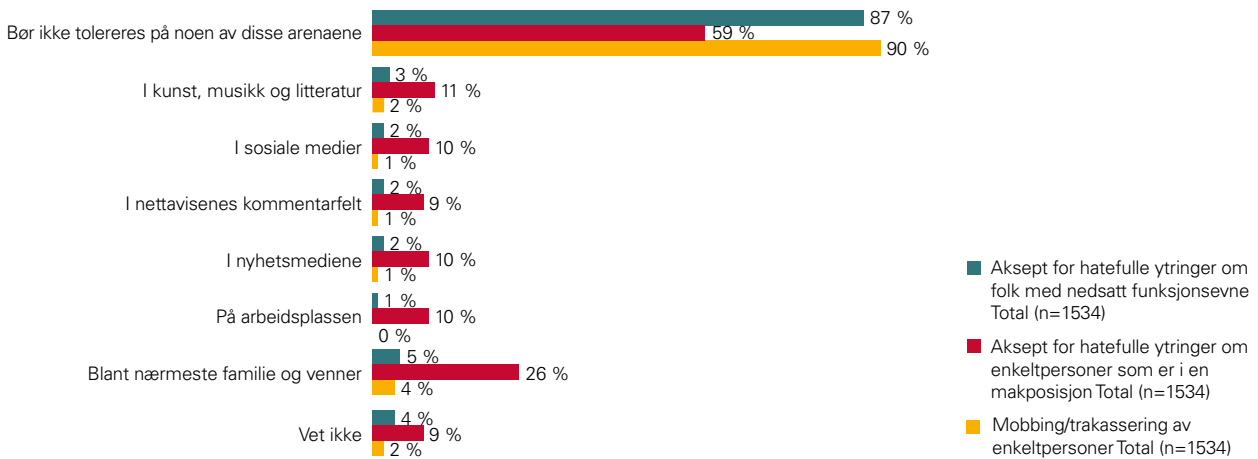
3.4 Mobbing og trakassering av ulike grupper

Som tidligere vist (Figur 10) sa 46 prosent fra befolkningsundersøkelsen seg helt eller delvis enig i å være villig til å begrense ytringsfriheten for å beskytte mennesker mot trakassering og mobbing, mens 37 prosent var helt eller delvis uenig. Undersøkelsen viser også at når man spør om aksept for mobbing og trakassering i eget liv eller det offentlige rom er det svært få som åpner for dette, og da i størst grad hos den nærmeste familie og venner. Figur 23 viser aksept for tre ulike former for mobbing og/eller trakassering på ulike arenaer:

² Prosjektet anerkjenner at ordet «barnepornografi» ikke er dekkende, og at man i bekjempelsesøyemed internasjonalt bruker andre termer slik som «dokumentasjon på seksuelle overgrep mot barn». Vi har allikevel valgt å bruke ordet «barnepornografi» i undersøkelsen, da dette antas å være mer i tråd med dagligtale og vil dermed kunne gi en riktigere og mer lik oppfatning hos respondentene når det svarer på spørsmålet (Se Staksrud 2013b).

Hatefulle ytringer om folk med nedsatt funksjonsevne, hatefulle ytringer om enkeltpersoner i en maktposisjon, og mobbing/trakassering av enkeltpersoner.

Figur 23 Aksept for mobbing og hatefulle ytringer av ulike grupper etter ytringsarena

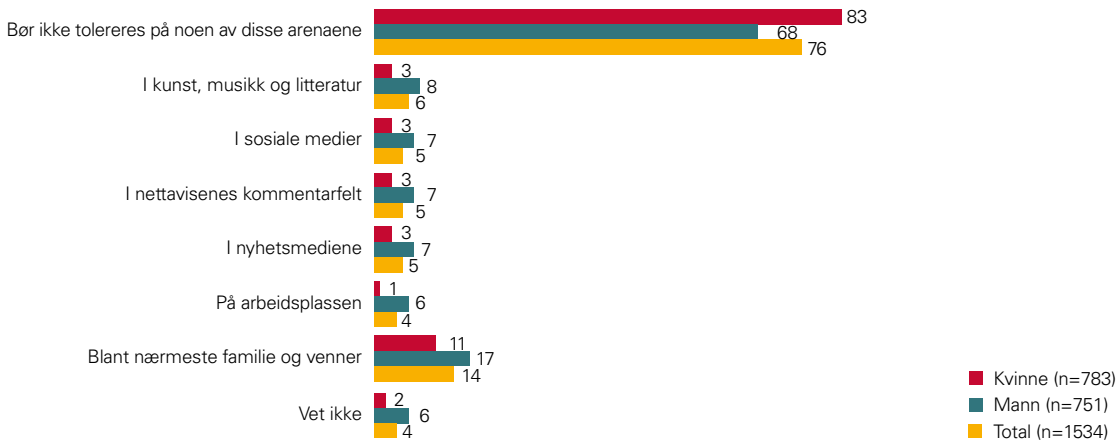
Figuren viser at det er generelt liten aksept i befolkningen for mobbing eller trakassering av enkeltpersoner. 90 prosent av befolkningen mener denne typen ytringer ikke bør tolereres på noen arenaer. Det er også få kjønnsforskjeller, med unntak av en større aksept hos menn for denne type ytring blant nærmeste familie og venner, og en større prosentandel av menn som har besvart «vet ikke».

Kun litt over halvparten av befolkningen mener hatefulle ytringer om enkeltpersoner som er i en maktposisjon ikke bør tolereres på noen arenaer. Menns aksept ligger i gjennomsnitt 10 prosent over kvinners, og det er størst aksept for ytringer blant nærmeste familie og venner (ikke vist). Her er det også en relativt høy prosentandel som svarer at de ikke vet (9 prosent).

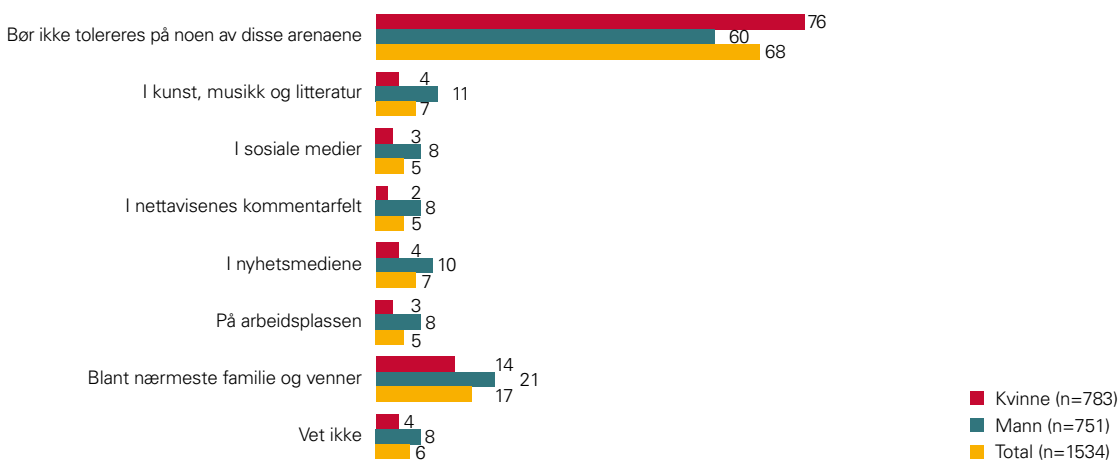
Det er liten aksept i befolkningen for hatefulle ytringer om folk med nedsatt funksjonsevne på noen arenaer. Det er dog en litt større aksept for denne type ytringer blant nærmeste venner og familie.

3.5 Rasisme og hat mot innvandrere

Vi har tidligere vist hvordan det i den norske befolkningen er langt flere som er uenige enn de som er enige i at rasistiske ytringer bør tolereres, når de må veie dette opp mot ytringsfriheten (se del 2 på side 19). Resultatene viste også at menn i langt større grad enn kvinner mener at rasistiske ytringer bør tolereres. I denne delen ser vi på aksepten for ulike former for rasistiske og hatefulle ytringer knyttet til etnisk bakgrunn.

Figur 24 Aksept for hatefulle ytringer om innvandrere

Figur 24 viser at majoriteten av befolkningen mener at hatefulle ytringer om innvandrere ikke bør tolereres på noen arenaer. Likevel ser vi at det er store kjønnsforskjeller: Menn synes å ha større aksept enn kvinner for denne typen ytringer på alle arenaer. Tallene tyder altså på den samme tendensen som vist i kapittel 2.

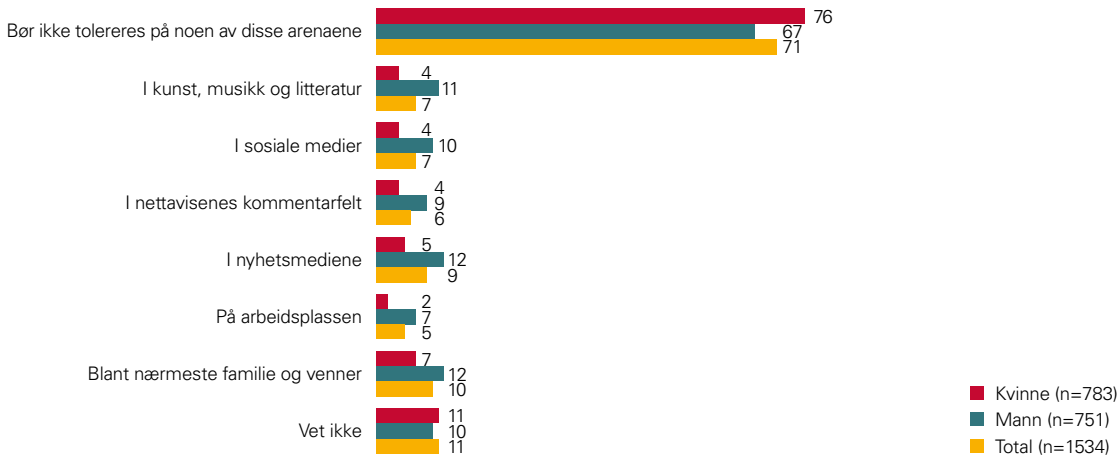
Figur 25 Aksept for rasistiske ytringer

I likhet med forrige figur, viser Figur 25 en relativt stor forskjell mellom menn og kvinners aksept for rasistiske ytringer. Mens kvinner i større grad mener at rasistiske ytringer ikke bør tolereres på noen arenaer (76 mot 60 prosent), viser menn større aksept for slike ytringer enn kvinner på alle arenaer. Dette samsvarer med analysen i kapittel 2, som viser at menn i større grad enn kvinner mener at rasistiske ytringer bør tolereres. For begge kjønn ser det ut til at aksepten for rasistiske ytringer er større blant nærmeste familie og venner.

3.6 Benektelse av Holocaust

Benektelse av Holocaust er en annen svært kontroversiell ytring som er ulovlig i flere land, og som i stor grad knyttes til rasistiske og høyreekstreme synspunkter. Figur 26 viser befolkningens aksept av slike ytringer.

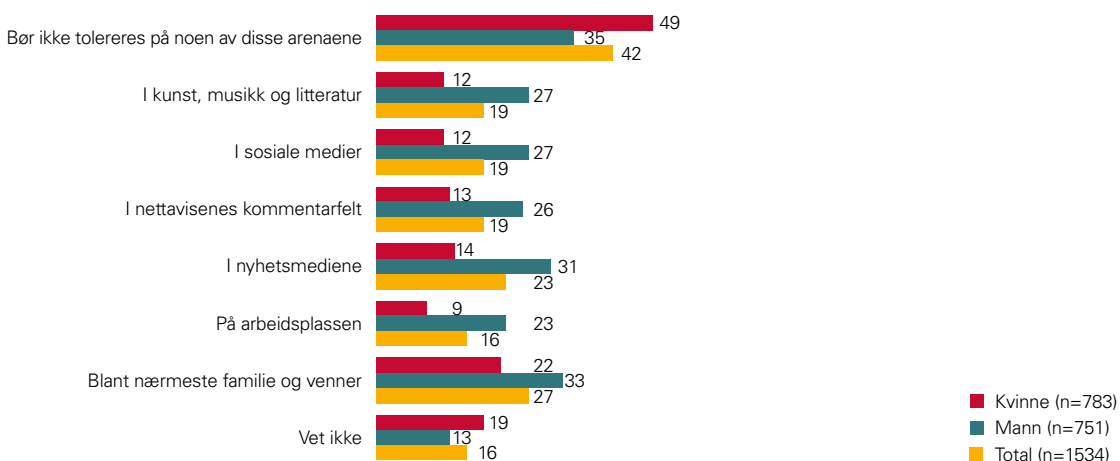
Figur 26 Aksept for ytringer som benekter Holocaust

Figuren viser hvordan flertallet i befolkningen, 71 prosent, mener at ytringer som benekter Holocaust ikke bør tolereres på noen arenaer. Igjen ser vi en litt større aksept blant menn enn kvinner på alle arenaer. Størst aksept for denne typen ytringer finner vi på arenaer som blant nærmeste familie og venner og i nyhetsmediene. Det er minst aksept for slike ytringer på arbeidsplassen, men forskjellene mellom de ulike arenaene er små.

3.7 Anti-demokratiske ytringer

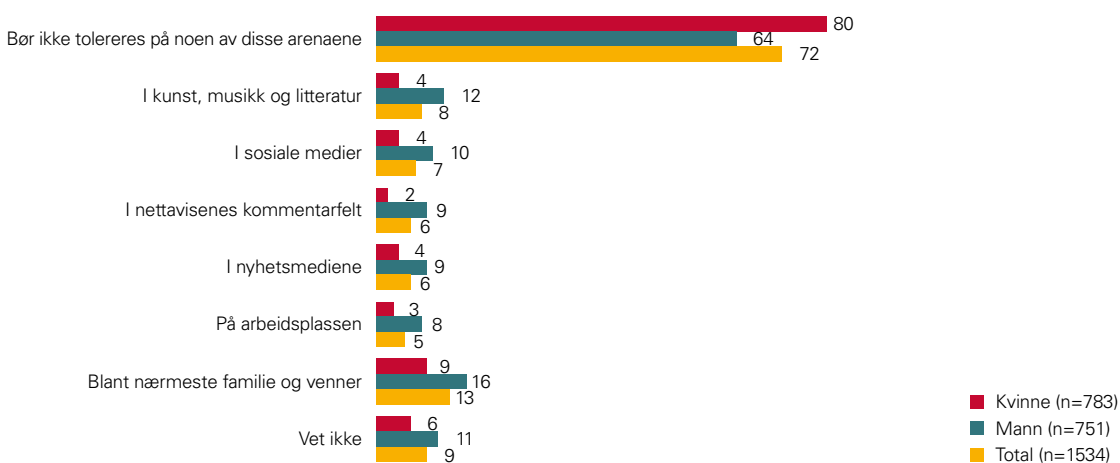
Figur 27 Aksept for anti-demokratiske ytringer

Figur 27 viser at over halvparten av befolkningen aksepterer antidemokratiske ytringer. Menn viser betydelig større aksept enn kvinner for denne type ytringer i kunst, musikk og litteratur, sosiale medier, nettavisens kommentarfelt, i nyhetsmediene og på arbeidsplassen. Kvinner viser en større aksept for denne type ytringer blant nærmeste familie og venner enn på andre arenaer. På dette spørsmålet er det en høy andel som svarer at de ikke vet. Dette kan være fordi selve spørsmålet er krevende og at «anti-demokratiske ytringer» ikke er et begrep som har et naturlig referansepunkt i befolkningen.

3.8 Oppfordringer til lovbrudd

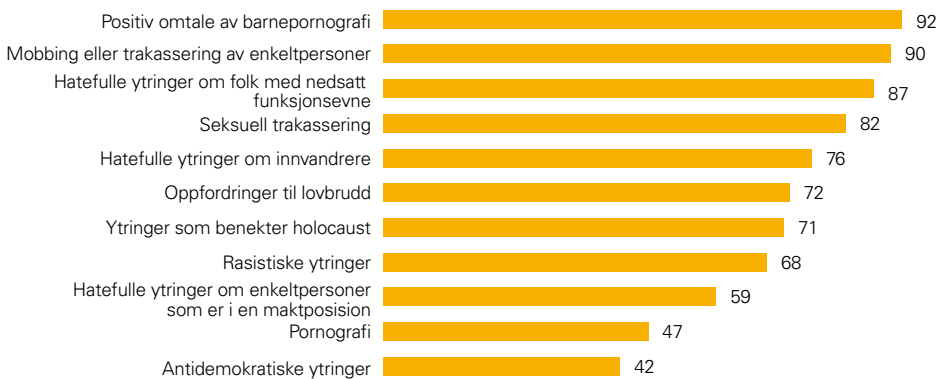
Figur 28 Aksept for oppfordringer til å bryte loven

Figur 28 viser at majoriteten mener at oppfordringer til å bryte loven ikke bør tolereres på noen arenaer. Igjen ser vi at kjønnsforskjellene er store: 80 prosent av kvinnene svarer at slike ytringer ikke bør tolereres i det hele tatt, mot 64 prosent av mennene i undersøkelsen. Igjen synes begge kjønn å være mest tolerante blant nærmeste familie og venner.

3.9 Ytringer som ikke aksepteres

I denne delen av rapporten undersøker vi ytringsfrihetens grenser. I den sammenheng er det særlig interessant å se på hvilke ytringer som oppfattes som uakseptable uansett arena for ytringen. I et åpent demokrati som Norge vil man kanskje anta at det er stor takhøyde også for kontroversielle meninger og temaer. Undersøkelsen gir ikke støtte til en slik hypotese. Figur 29 viser en sammenfatning fra de foregående figurene av den andelen av befolkningen som ikke aksepterer de ulike ytringene på *noen arenaer* – *verken privat eller offentlig*.

Figur 29 Andel av befolkningen som ikke aksepterer ytringer på noen arenaer, etter tema for ytringen (N=1534)

Figur 29 viser hvordan befolkningen har minst aksept for ytringer som er positive til barnepornografi, og for mobbing eller trakassering av enkeltpersoner. Det er også lav toleranse for hatefulle ytringer om folk med nedsatt funksjonsevne. Det er verdt å merke seg at toleransen for seksuell trakassering er lavere enn for hatefulle ytringer om innvandrere og rasistiske ytringer. Av kontroversielle temaer er pornografi og antidemokratiske ytringer de mest aksepterte.

3.10 Oppsummering «Ytringsfrihetens grenser»

- *Seksuell trakassering:* Det er generelt liten aksept for seksuelt trakasserende ytringer på noen arenaer. Det er en signifikant forskjell mellom menn og kvinners aksept for slike ytringer: Menn er mer tolerante enn kvinner.
- *Pornografi:* Omtrent halvparten av befolkningen (47prosent) aksepterer ikke pornografi på noen arenaer. Også her er menn er klart mer aksepterende enn kvinner.
- *Positiv omtale av barnepornografi:* Sammenlignet med andre kontroversielle ytringer er det er lavest aksept for positive ytringer om barnepornografi. Den lave toleransen for slike ytringer gjelder også i kunst, musikk og litteratur.
- *Mobbing og trakassering:* Et klart flertall av befolkningen mener at mobbing eller trakassering av enkeltpersoner og av folk med nedsatt funksjonsevne er uakseptabelt. Toleransen for hatefulle ytringer om enkeltpersoner som er i en maktposisjon er derimot betydelig større, særlig blant nærmeste familie og venner.
- *Rasisme og hat mot innvandrere:* Tre av fire mener at hatefulle ytringer om innvandrere ikke kan aksepteres på noen arenaer. 14 prosent aksepterer dette blant nærmeste familie, mens toleransen er betraktelig mindre for slike ytringer i de ulike offentlige rom.
- *Benektelse av Holocaust:* Tre av fire finner ytringer som benekter Holocaust uakseptable på alle arenaer. Menn aksepterer i betydelig større grad slike ytringer enn kvinner.

- *Oppfordringer til lovbrudd:* 72 prosent mener at ytringer som oppfordrer til lovbrudd ikke er akseptable på noen arenaer.
- *Kjønnforskjeller:* Menn er generelt mer tolerante for kontroversielle ytringer enn kvinner, på alle arenaer. Forskjellene er særlig tydelige når det kommer til hatefulle ytringer om innvandrere, rasistiske ytringer, ytringer som benekter Holocaust og ytringer som oppfordrer til lovbrudd. Når det gjelder aksept for positive ytringer om barnepornografi, hatefulle ytringer om folk med nedsatt funksjonsevne og mobbing eller trakassering av enkeltpersoner er kjønnforskjellene mindre.

4 Erfaringer med egne ytringer i den etniske minoritets- og majoritetsbefolkningen

I et velfungerende demokrati deltar hele befolkningen i beslutninger som angår fellesskapet. Et velfungerende *representativt demokrati* forutsetter at alle borgere bruker muligheten til å påvirke samfunnsretningen ved deltakelse i valg. Et velfungerende *samtaledemokrati* forutsetter at alle grupper deltar i det offentlige ordskiftet og gjør sine synspunkter kjent, slik at saker av politisk betydning er belyst fra flest mulig sider når beslutninger skal fattes.

I dette kapitlet undersøker vi grunnlaget for demokratisk deltagelse ved å se på den etniske minoritets- og majoritetsbefolkningens erfaring med egne ytringer: hvorvidt de ytrer seg og i hvilket omfang de erfarer ubehagelige kommentarer og trusler. Vi undersøker også hvilke konsekvenser ulike grupper trekker etter å ha mottatt ubehagelig respons. Fører ubehagelige og nedlatende kommentarer til at man blir mer forsiktig med å ytre seg i fremtiden?

Både det representative demokratiet og samtaledemokratiet er under press i det flerkulturelle norske samfunnet. Valgforskningen har demonstrert at innvandrere har lavere valgdeltakelse enn befolkningen for øvrig, og at de er svakere representert i folkevalgte forsamlinger (Bjørklund og Bergh 2013). Vi vet også at innvandrere er systematisk underrepresentert som kilder i mediene. I 2009 kom personer med innvandrerbakgrunn til orde bare i to prosent av artiklene i åtte av Norges største papiraviser (Falkenberg og Nilsen 2009), og dette hadde ikke endret seg da en tilsvarende undersøkelse ble gjennomført i 2011 (Strand, Milde og Nilsen 2011). Antakelig deltar denne gruppen også mindre i den offentlige debatten generelt. En årsak til disse forskjellene kan være at mange innvandrere kommer fra land der det er mindre vanlig – i en del tilfeller også umulig – å ytre seg offentlig om saker man er opptatt av. Imidlertid er det også en mulighet for at innvandrere ikke har samme tilgang til offentlige debattarenaer. Dette kan skyldes at de i mindre grad behersker språket og normene for debatt. Men det kan også bety at de ikke slipper til, at de ikke opplever slik deltakelse som relevant, eller at deltakelse i offentligheten har større omkostninger for dem enn for andre grupper – og at de derfor lar være.

Også kvinners mulighet til å delta i det offentlige ordskiftet, og på hvilke premisser, har vært gjenstand for mye oppmerksomhet. Forskning fra Norge viser at det er klare ulikheter mellom menn og kvinner når det gjelder deltagelse i samfunnsdebatt på digitale plattformer (Enjolras et al., 2013: 125). Menn deltar gjennomgående i større grad enn kvinner. Et utbredt inntrykk er også at kvinners posisjon i offentlig debatt er mer utsatt, at de utsettes for mer negativitet og for grovere hets enn menn.

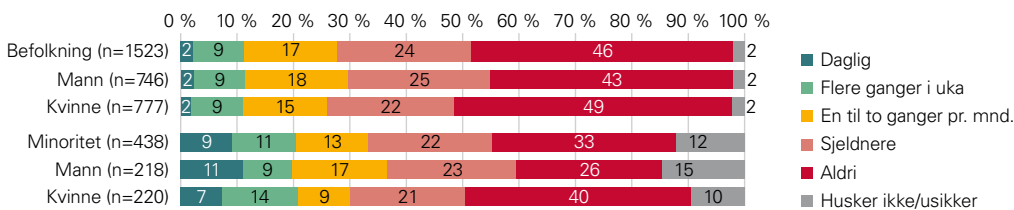
I dette kapitlet sammenlignes befolkningsutvalget – som i all hovedsak består av personer med etnisk majoritetsbakgrunn – gjennomgående med minoritetsutvalget for å undersøke om det er forskjeller mellom den etniske minoritets- og majoritetsbefolkningen når det gjelder erfaringer med deltakelse i offentligheten. I tillegg skiller vi mellom menn og kvinner i hver figur for å se nærmere på om det er viktige kjønnsforskjeller, og om kjønn spiller en ulik rolle i de to utvalgene. Når det gjelder sammenligningen mellom befolkningsutvalget

og minoritetsutvalget er det viktig å minne om at vi her sammenligner et representativt majoritetsutvalg med det vi kan kalle et eliteutvalg blant minoritetene. I minoritetsutvalget finner vi personer med mer enn 5 års botid, med en overrepresentasjon av etterkommere og personer med høyere utdanning. Vi kan dermed anta at vi vil finne en høyere andel aktive meningsyttere i dette utvalget enn det vi ville funnet i et helt representativt minoritetsutvalg.

4.1 Hvem deltar?

La oss starte med å gi en kort oversikt over andelen av respondentene i de to utvalgene som deltar i den norske offentligheten overhodet. Figur 30 viser andelen som sier at de ytrer seg på sosiale medier. Det overordnede bildet er at en forholdsvis stor andel av utvalgene ytrer seg jevnlig i sosiale medier, og at det er svært små forskjeller mellom grupper. Vi ser av figuren at andelen blant minoritetene som ytrer seg daglig på sosiale medier er større enn i befolkningen totalt og at menn er noe mer aktive enn kvinner. For øvrig er utvalgene nokså like. 52 prosent av befolkningen totalt rapporterer å ha ytret seg på sosiale medier sammenlignet med 55 prosent i minoritetsbefolkningen. Kjønnforskjellene er ikke signifikante i noen av utvalgene.

Figur 30 Andelen som ytrer seg på sosiale medier (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)

Vi har også undersøkt hvor ofte respondentene i de to utvalgene ytrer seg på andre arenaer, som på kronikkplass i nasjonale, regionale og lokale aviser, samt på radio og TV (ikke vist her). Ikke overraskende er andelen som ytrer seg langt lavere på disse arenaene, og aller lavest er andelen som ytrer seg på TV. Jo strengere redigert, jo lavere er ytringsfrekvensen. Sosiale medier er her i en særklasse ettersom hvem som helst i prinsippet kan ytre seg uten at ytringen på forhånd har vært gjennom noen redigeringsprosess.

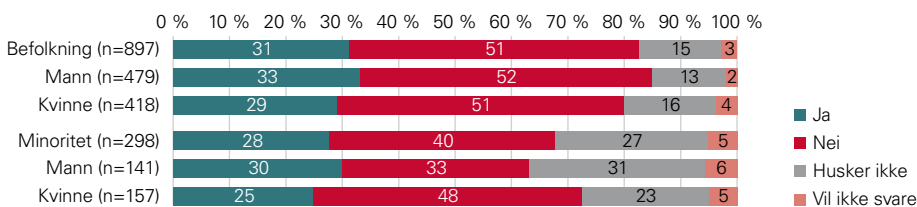
Også på de andre arenaene finner vi kun mindre forskjeller mellom minoritets- og majoritetsutvalget. Det er noe overraskende at forskjellene mellom de to utvalgene ikke er større enn de er. Til en viss grad kan dette ha å gjøre med at også etterkommere er inkludert i denne minoritetsundersøkelsen, og at denne gruppen nok har likere ytringsfrekvens som sine jevnaldrende. Enda viktigere er det likevel at andelen i minoritetsutvalget som ytrer seg har vesentlig høyere gjennomsnittlig utdanning enn den tilsvarende andelen i befolkningsundersøkelsen, fordi vi vet at tilbøyeligheten til å ytre seg offentlig øker med antall års høyere utdanning. Personene med minoritetsbakgrunn i dette utvalget som sier at de har ytret seg i offentligheten utgjør dermed antagelig et elitesjikt blant minoriteter i Norge. Dette er viktig å ha i mente når vi nå beveger oss over til hva slags erfaringer de som har ytret seg på en eller flere arenaer har med deltakelse i norsk offentlighet.

4.2 Erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler: omfang og innhold

Vi har stilt en serie spørsmål som på ulike måter kartlegger om respondentene i de to undersøkelsene har hatt negative erfaringer med egen deltakelse i offentligheten. Figur 31 viser andelen som har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer i etterkant av å ha deltatt i en diskusjon eller sagt sin mening offentlig. Her har vi slått sammen erfaringer med ytringer på alle arenaer, så svarene gjelder for deltakelse i offentligheten generelt.

Figuren viser at forholdsvis store andeler i begge utvalg har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer.

Figur 31 Andelen som har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer etter å ha deltatt i en diskusjon eller sagt sin mening offentlig (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)

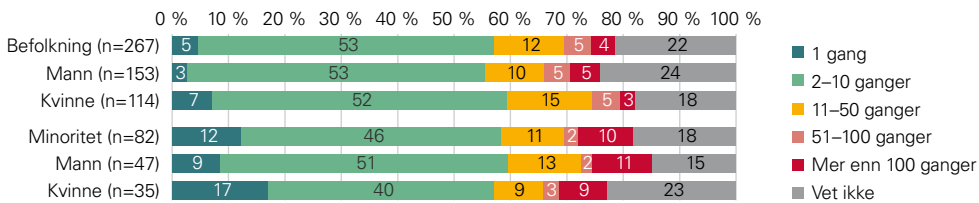

I befolkningen totalt svarer nesten en tredjedel at de har hatt slike negative erfaringer, mens en litt lavere andel i minoritetsutvalget – 28 prosent – rapporterer det samme. I noen grad er det altså sånn at ubehagelige kommentarer er en del av offentlig deltakelse; mange som har ytret seg offentlig har en eller annen erfaring som ikke har vært entydig positiv.

Vi finner ingen signifikante forskjeller menn og kvinner eller mellom minoritets- og majoritetsutvalg. Dette er svært interessant, sett i lys av det inntrykk som har festet seg i det offentlige ordskiftet, både når det gjelder betydningen av kjønn og etnisk bakgrunn. Opplevelsen av ubehagelige og nedlatende kommentarer ser altså ut til å være forholdsvis jevnt fordelt mellom grupper. Imidlertid er det nærliggende å tro at både omfanget og innholdet av kommentarene vil ha betydning for hvordan de oppleves, og for hvorvidt de virker avskrekkende for fremtidig deltakelse i ordskiftet. At om lag en tredjedel har opplevd ubehageligheter ved deltakelse i offentligheten er derfor ikke nødvendigvis et så høyt tall – dersom det forekommer svært sjeldent.

For å grave litt dypere i problemets omfang, har vi spurt respondentene omtrent hvor mange ganger de har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer. Figur 32 viser at det er svært få som svarer at de har opplevd ubehagelige kommentarer bare én gang, særlig i befolkningsutvalget. Isteden svarer om lag halvparten i begge utvalgene at de har hatt slike negative opplevelser to til 10 ganger, mens mellom 10 og 15 prosent svarer mellom 11 og 50 ganger.

Figur 32 Andelen som har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer etter å ha deltatt i en diskusjon eller sagt sin mening offentlig (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)

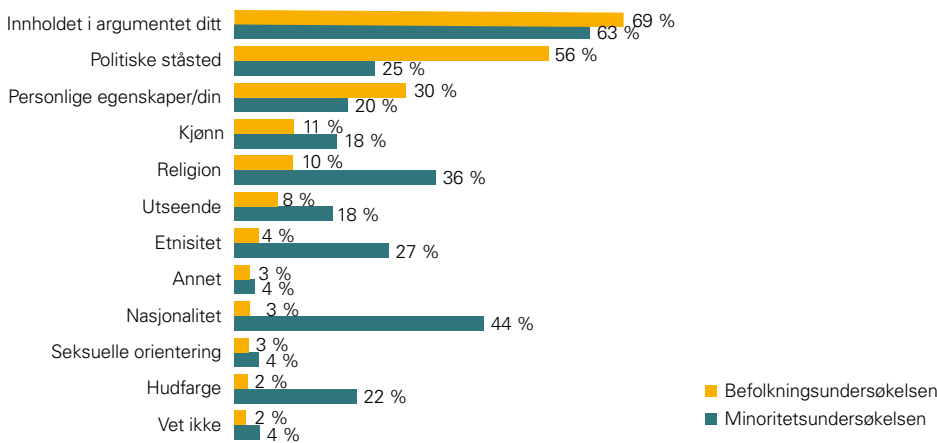

Igjen er det ingen slående forskjeller verken mellom majoritet og minoritet eller mellom kjønnene. I den grad det er noen forskjeller peker de i en noe annen retning enn det man ville forvente: Andelen aktive minoriteter som rapporterer å ha opplevd ubehagelige kommentarer bare én gang, er mer enn dobbelt så stor som i befolkningsutvalget, og menn med minoritetsbakgrunn har hatt flere negative opplevelser enn kvinner med minoritetsbakgrunn. Men her skal man være forsiktige i fortolkningen av forskjeller; hovedbildet er at gruppeforskjellene er små.

Et avgjørende spørsmål er imidlertid på hvilket grunnlag ubehagelige eller nedlatende kommentarer finner sted. Hva som oppleves som ubehagelig eller nedlatende vil variere fra person til person. Det er likevel viktig å understreke at negative tilbakemeldinger som knytter seg direkte til grunnleggende differensieringsformer som kjønn, etnisitet eller seksuell orientering som regel vil oppleves mer alvorlige enn tilbakemeldinger som omhandler saksinnholdet i en kronikk eller politisk ståsted. For å undersøke grunnlaget for ubehagelige eller nedlatende kommentarer, har vi derfor spurt gruppen av aktive meningsyttere som har hatt negative opplevelser, om hva de mener disse kommentarene har vært rettet mot.

Figur 33 viser hvordan respondentene i de to undersøkelsene fordeler seg på en serie ulike grunnlag for ubehagelige kommentarer. Og for første gang ser vi betydelige forskjeller i opplevelser mellom de to utvalgene. Blant aktive meningsyttere med majoritetsbakgrunn er de to desidert største grunnlagene for ubehagelige kommentarer innholdet i argumentasjonen og politisk ståsted. I minoritetsutvalget får derimot langt større andeler kommentarer rettet mot minoritetsspesifikke kjennetegn som religion, etnisitet, nasjonalitet og hudfarge. Kommentarer rettet mot kjønn og utseende er rundt 10 prosentpoeng høyere blant minoritet enn blant majoritet. Merk også at det blant majoriteten er vanligere at kommentarene er rettet mot politisk ståsted enn hos aktive meningsyttere med minoritetsbakgrunn.

Figur 33 Grunnlaget for ubehagelige eller nedlatende kommentarer (befolkningsundersøkelsen og minoritetsundersøkelsen)

Vi har også undersøkt forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder hva ubehagelige og nedlatende kommentarer er rettet mot (ikke vist her). Da finner vi at sannsynligheten for å få ubehagelige kommentarer på grunnlag av kjønn eller utseende er betraktelig større for kvinner. I likhet med etniske minoriteter utsettes altså kvinner i sterkere grad for kommentarer knyttet til iboende egenskaper, ikke til sak eller argument.

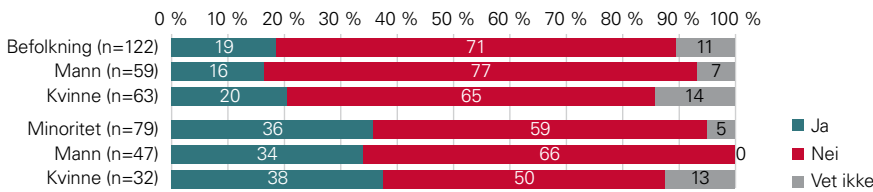
Figur 33 viser dermed betydningen av å undersøke spørsmål knyttet til erfaringer med ytringsfrihet blant ulike grupper nærmere. Selv om andelen som oppgir negative erfaringer er noenlunde like blant aktive meningsyttere med både majoritets- og minoritetsbakgrunn, er ikke de ubehagelige kommentarene vinklet på samme måte. Blant majoriteten er fokuset hovedsakelig saksorientert, selv om 30 prosent av de negative kommentarene også har blitt rettet personlige egenskaper. Blant minoritetene er også innholdet i argumentet viktigste grunnlag for negative tilbakemeldinger, men aspekter som er tettere knyttet til menneskers identitet – religiøs oppfatning, etnisk bakgrunn, hudfarge og nasjonalitet – er blant denne gruppen fremtredende grunnlag for ubehagelige og nedlatende kommentarer i diskusjoner som pågår i det offentlige rom.

4.3 Konsekvenser for fremtidige ytringer

Det er åpenbart fra diskusjonen så langt at deltakelse i offentligheten ikke skjer omkostningsfritt. Et viktig spørsmål er derimot hvilke konsekvenser negative erfaringer har for fremtidige ytringer. Vi har derfor spurt dem som rapporterer å ha opplevd ubehagelige eller nedlatende kommentarer, om de vil være mer forsiktige med å si sine meninger offentlig i framtiden.

Figur 34 viser hvordan respondentene i de to utvalgene svarer på dette spørsmålet. I majoritetsbefolkningen oppgir om lag én av fem at opplevelsen med ubehagelige eller nedlatende kommentarer vil gjøre dem mer forsiktige, mens mer enn en tredjedel blant minoritetene svarer det samme. Kjønnforskjellene er små i begge utvalgene.

Figur 34 Svar på spørsmålet «Har opplevelsen med ubehagelige eller nedlatende kommentarer gjort at du kommer til å være mer forsiktig med å si din mening offentlig» (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)

Det er verdt å merke seg de store forskjellene mellom minoritet og majoritet på dette spørsmålet. Våre funn tyder på at negative erfaringer i større grad bidrar til å forstumme minoriteter. Sett i sammenheng med Figur 4, er dette kanskje ikke så rart. Sammenlignet med aktive meningsyttere med majoritetsbakgrunn opplever minoriteter oftere at negative kommentarer er knyttet til usaklige forhold som religiøs og etnisk bakgrunn. Vi vet riktignok ikke hvem de nedlatende kommentarene kommer fra; det vil si om minoriteter primært blir brakt til taushet av «eget» miljø, eller om det snarere er representanter for majoritetsbefolkningen som møter dem med ubehagelige kommentarer. Ikke desto mindre er det verdt å reflektere over disse funnene i fremtidige diskusjoner om ytringsfrihetens omkostninger i Norge.

4.4 Oppsummering «Erfaring med egne ytringer»

I et ytringsfrihetsperspektiv er tallene presentert i dette kapittelet utvilsomt bekymringsfulle. På den ene siden finner vi et forholdsvis høyt nivå av deltagelse i offentlige debatt via sosiale medier, på tvers av kjønn og etnisk bakgrunn. Dette er positive funn, og fraværet av forskjeller er til dels overraskende. Samtidig finner vi at en ikke ubetydelig andel, både i majoritets- og minoritetsbefolkningen, har negative opplevelser med deltakelse i offentligheten. Hvordan vi skal vurdere omfanget av ubehagelige kommentarer i et ytringsfrihetsperspektiv, avhenger blant annet av kommentarenes karakter og av hvilke konsekvenser ulike grupper trekker av dem. Hvis det viser seg at visse grupper systematisk får kommentarer som oppleves som mer krenkende, og som i større grad leder til tilbaketrekning fra offentlig debatt, er det et problem for ytringsfriheten.

Vi har vist at det finnes noen systematiske forskjeller mellom grupper nettopp når det gjelder innhold og konsekvens av kommentarene. Vi finner en forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder hvorvidt kommentarene retter seg mot kjønn og utseende eller mot politikk og innhold i argumentet. Det later også til å være viktige forskjeller mellom majoritet og minoritet når det gjelder typen av negative tilbakemeldinger. Mens personer med majoritetsbakgrunn hovedsakelig opplever ubehagelige eller nedlatende kommentarer knyttet til innholdet i det de skriver og deres politiske ståsted, rapporterer minoritetene langt oftere om negative kommentarer knyttet til religion, etnisk bakgrunn, nasjonalitet og hudfarge.

Et viktig spørsmål er imidlertid hva slags konsekvenser slike negative erfaringer får. For kvinner gir slike erfaringer seg ikke utslag i større grad av tilbaketrekning fra ordskiftet enn det vi finner hos menn. Men mellom majoritets- og minoritetsutvalget finner vi klare forskjeller: Mer enn en tredjedel av aktive

meningsytrere med minoritetsbakgrunn som oppgir å ha mottatt ubehagelige eller nedlatende kommentarer, sier de vil være forsiktige med å ytre sin mening offentlig igjen – og dette gjelder både blant kvinner og menn. Det er et stort demokratisk problem hvis negative erfaringer fører til at vi mister minoritetsstemmer i det offentlige rom.

Kort oppsummert:

- Mange ytrer seg gjennom sosiale medier, som er den mest utbredte kanalen for ytring. Forskjellene mellom menn og kvinner og mellom majoritets- og minoritetsutvalget er overraskende små.
- Omtrent en tredjedel har opplevd å få nedlatende og ubehagelige kommentarer etter å ha ytret seg i det offentlige ordskiftet. Også her er forskjellene små. De fleste har opplevd slike kommentarer 2–10 ganger.
- Det er tydelige forskjeller mellom majoritets- og minoritetsutvalget når det gjelder de negative kommentarenes innhold. Majoriteten opplever først og fremst saksorienterte kommentarer, mens minoritetene opplever mer av kommentarer rettet mot identitet og bakgrunn.
- Minoritetene reagerer oftere med å bli forsiktige med å ytre seg etter å ha mottatt nedlatende og ubehagelige kommentarer.

5 Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll

Samtidig som medieutviklingen skaper nye former for samfunnsengasjement og politisk mobilisering, oppstår nye dilemmaer i spenningsfeltet mellom samfunnets sikkerhetsbehov og beskyttelse av individenes sivile rettigheter (Steen-Johnsen, Enjolras, & Wollebæk, 2013). Digital innovasjon har skapt verktøy som kan brukes for å digitalisere informasjon (fotografi, lydopptak), og som gjør det mulig å fange opp og overvåke kommunikasjon. Kombinert med veksten i data-lagringskapasitet og databeregningskraft, fører dette til utvidede muligheter for sporing og overvåkning av individers handlinger og kommunikasjon. Videre lagrer de fleste selskapene som tilbyr web-baserte tjenester kontinuerlig data om hver enkelt brukers profil, nettverk og webtrafikk.³ Kombinasjonen av lett tilgjengelig datakraft, brukernes varierende og ofte mangelfulle kunnskap om effekter av deres handlinger på digitale nettverk, og nye sosiale praksiser og normer når det gjelder avsløring av privat informasjon, utfordrer personvernet.

Samtidig åpner digitale nettverk nye muligheter for myndighetene til å overvåke borgerne, slik Snowden-saken har vist⁴. I USA ga «krigen mot terror» fra 2001 økt legitimitet til slik overvåkning. Også i Europa ble spørsmål om behov for overvåkning av kommunikasjonen satt på dagsorden etter 11. september 2001.

I Norge ble disse spørsmålene aktualisert i etterkant av 22. juli-terroren. Terrorhandlingene satte spørsmål om myndighetenes kontroll og overvåkningsbehov på dagsorden. Avveiningen mellom overvåkning og borgerrettigheter kan synes å ha blitt endret. I undersøkelser som ble gjennomført like i etterkant av terrorhandlingene i 2011, og gjentatt våren 2012, samt i august 2012 – etter lanseringen av Gjørv-kommisjonens rapport (NOU 2012:14), var et flertall i befolkningen villig til å gi myndighetene rett til å utøve kontroll og overvåkning av elektronisk kommunikasjon for å forebygge alvorlig kriminalitet (Wollebæk et al., 2012a). Særlig i tiden etter Gjørv-kommisjonens rapport kunne man observere en bevegelse i den norske opinionen i retning av økt støtte til kontroll og overvåkning av Internett. I august 2012 observerte Wollebæk et al. en tydelig sammenheng mellom bekymring for nye terrorangrep og viljen til å gi myndighetene fullmakter til overvåkning og kontroll (2012b: 45).

I denne delen av rapporten ser vi dagens situasjon; på frykten for terror i Norge, samt på hvilke fullmakter borgerne er villige til å gi myndighetene når det gjelder å forebygge terror og kriminalitet.

5.1 Terror

5.1.1 Befolkningens frykt for terrorangrep

Både i 2011 og i 2012 var frykten for nye terrorangrep forholdsvis lav i den norske befolkningen, sammenlignet med det man fant etter terrorangrepene i London

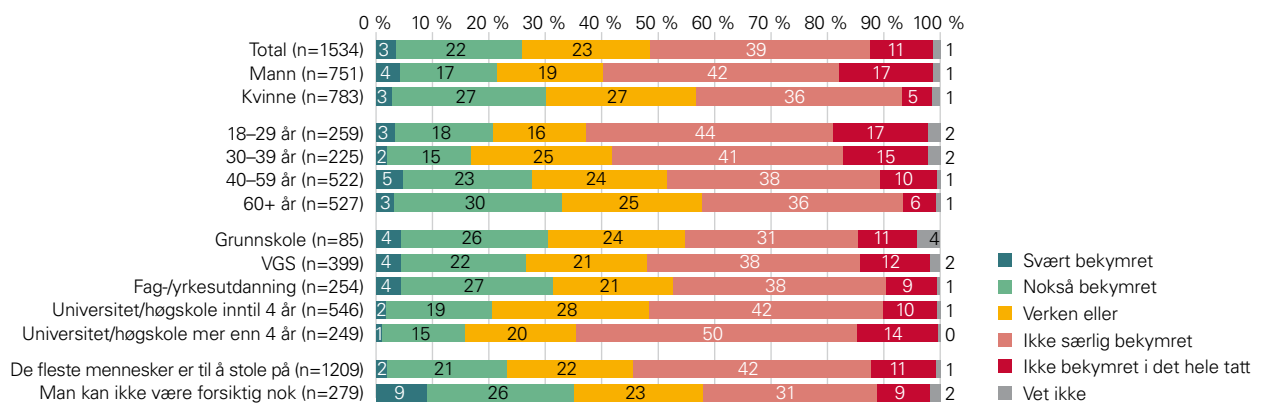
3 For eksempel sosiale medieplattformer som Facebook eller Twitter, søkemotorer som Google eller Bing, eller dataprogramleverandører som Microsoft eller Apple.

4 Edward Snowden avslørte i 2013 at den amerikanske etterretningstjenesten, National Security Agency (NSA) brukte elektroniske data til rutinemessig å overvåke amerikanske og europeiske borgere. Se Landau (2013, 2014) for interessante beskrivelser og analyser av saken.

i 2005, og i USA etter Oklahombomben i 1995 (Allouche & Lind, 2010; Lewis, 2000; Wollebæk et al, 2012b). Dette gjaldt særlig den generelle frykten for nye terrorangrep, mens frykten for selv å bli rammet var noe høyere.

Den siste målingen av bekymring for terror i Norge ble gjennomført like etter presentasjonen av Gjørv-kommisjonens rapport, som påpekte store brister i myndighetenes beredskap. Her fant Wollebæk et al. (2012b:37) at bekymringen for selv å bli rammet var helt stabil siden 2011, 3 prosent var svært bekymret, 15 prosent nokså bekymret. Derimot økte den generelle frykten for nye terrorangrep i Norge: 3 prosent sa seg svært bekymret, 22 prosent nokså bekymret. Hvordan ser dette ut i slutten av 2013?

Figur 35 Frykt for terror (spm. Hvor bekymret er du for at det vil skje nye terrorangrep i Norge i nær framtid?)

Figur 35 viser andelen som er svært bekymret eller nokså bekymret for nye store terrorangrep i Norge. Sammenlignet med 2012 er bekymringsnivået stabilt og fortsatt moderat i internasjonal sammenligning, men noe høyere enn rett etter terrorhandlingene, da 3 prosent var svært og 17 prosent ganske bekymret. Selv om alt tyder på et stabilt bekymringsnivå, må det likevel tas et visst forbehold i sammenlikningen ved at muligheten til å velge svaralternativet «verken eller» ikke var gitt i undersøkelsene Wollebæk et al. (2013) gjorde.

At en av fire nordmenn er «svært» eller «ganske» bekymret for et nært forestående terrorangrep skal likevel ikke trivialiseres. I European Social Survey-undersøkelsen som ble gjort i 2008 (ESS 2008) mente 86 prosent av nordmenn at et terrorangrep på norsk jord var lite sannsynlig (60 prosent) eller helt usannsynlig (26 prosent). Bare 0,9 prosent mente det var svært sannsynlig, og 13 prosent sannsynlig. Denne andelen var blant de laveste i Europa.⁵ Selv om ikke tallene er direkte sammenliknbare fordi spørsmålene er stilt ulikt, tyder den stabile, noe forhøyde andelen som uttrykker bekymring for nye angrep på at det etter 22. juli har skjedd en bevisstgjøring og erkjennelse av at terror faktisk kan inntreffe også i Norge som ikke var der tidligere.

I figuren ser vi også en sammenheng mellom alder, kjønn, utdanning og frykten for terror. De eldste er mest bekymret, og de med høyere utdanning er klart mindre bekymret enn andre. At kvinner er mer bekymret enn menn

⁵ Analyser gjort av data på ESS' hjemmesider: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/>. I Europa som helhet mente 10 prosent et terrorangrep var svært sannsynlig, mens 28 prosent mente det var sannsynlig. Bare i Finland, Sverige og Ungarn var andelene lavere enn i Norge.

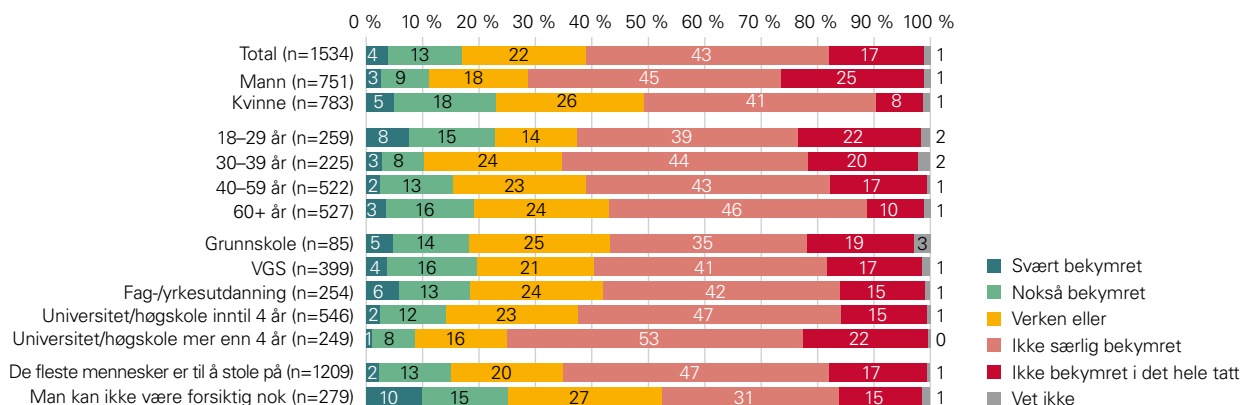
samsvarer med tidligere funn, både i Norge og internasjonalt (Perrin & Smolek, 2009; Wollebæk et al., 2013). Når det gjelder alder, har også tidligere undersøkelser vist større bekymring blant eldre enn blant unge, når det gjaldt faren for terrorangrep generelt. Samtidig nærmet de unge seg de eldre i perioden etter presentasjonen av Gjørv-kommisjonens rapport (NOU 2012:14). I 2013 ser aldersforskjellene ut til å ha blitt større igjen, først og fremst fordi de unge er blitt mindre bekymret.

Tidligere analyser har funnet en sammenheng mellom tillit til myndighetene og bekymring: de som har tillit til myndighetene er i mindre grad bekymret for nye terrorhandlinger (Wollebæk et al. 2013). Analyser vi gjorde til denne rapporten viser samme tendens (ikke vist her). I tråd med tidligere undersøkelser finner vi også at de som uttrykker generalisert tillit til folk flest er mindre bekymret for terror enn de som mener man bør være forsiktig i omgangen med andre mennesker.

5.1.2 Frykt for selv å bli rammet av terrorangrep.

Studier fra andre land antyder at det kan være forskjell mellom den generelle bekymringen for terrorangrep og frykten for selv å bli rammet (Perrin & Smolek, 2009; Sinclair & Antonius, 2013). Figur 36 viser hvor stor andel av befolkningen som sier de selv har en frykt for å bli rammet av terror.

Figur 36 Frykt for terror (spm. Hvor bekymret er du for at fremtidige terrorhandlinger skal ramme deg, din familie eller vennene dine?)

Figuren viser at 3 prosent er svært bekymret og 13 prosent er nokså bekymret for at de selv skal bli rammet av terrorangrep. Andelene samsvarer godt med tallene fra august 2012. Da sa 18 prosent at de var svært eller nokså bekymret, mot 17 prosent i 2013.

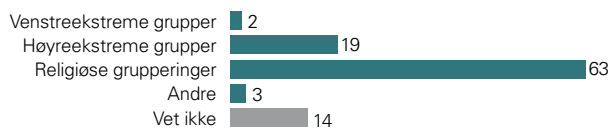
Utdanning og sosial tillit slår ut på samme måte når det gjelder denne mer personlige formen for bekymring – de høyest utdannede og de mest tillitsfulle frykter minst. Alder har også betydning, på en litt annen måte enn når det gjaldt den generelle frykten for terror. Som vi ser uttrykker de yngste og de eldste størst personlig frykt. Her har mønstrene endret seg noe over tid. I tiden like etter terrorangrepene ble det rapportert om små forskjeller mellom aldersgruppene når det gjaldt personlig frykt. Samtidig viste svarene på andre spørsmål i Wollebæk et al. sin undersøkelse fra 2011 at ungdom var blitt mest rystet av hendelsene, og følte at samfunnet hadde forandret seg mest gjennom det som

skjedde. Dette så vi i svarene på spørsmål om det norske samfunnet var blitt preget av mer samhold og felleskap, eller av mer frykt (Wollebæk et al., 2011). Antagelsen om at hendelsene kunne ha satt mer varig preg på ungdommen, finner en viss støtte i disse resultatene fra 2013.

5.1.3 Hvem frykter man terrorangrep fra?

I undersøkelsen har vi også stilt spørsmål om *hvem* man frykter et terrorangrep fra. Respondentene ble gitt fire alternativer: venstreekstreme grupper, høyreekstreme grupper, religiøse grupperinger og andre. At disse kategoriene fanger opp bredden i de ulike miljøene befolkningen frykter terror fra underbygges av den lave andelen som velger kategorien «andre» på spørsmålet.

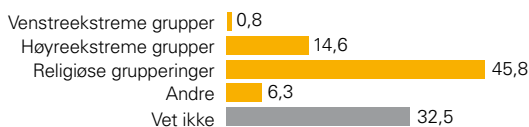
**Figur 37 Frykt for terror (spm. Hvem frykter du i størst grad et terrorangrep fra?)
Befolkningsundersøkelsen**

Figur 37 viser at den dominerende kategorien som man frykter terrorangrep fra er religiøse grupperinger. På den ene side er dette overraskende, i og med at det til nå eneste terroranslaget i stor skala i Norge var basert på en høyreekstrem ideologi. På den annen side samsvarer det med forståelser i det offentlige ordskiftet og med PSTs risikoanalyser slik de presenteres i årlige rapporter. I en undersøkelse av mediedekningen av innvandring og integrasjon fra 2009, konkluderes det at saker om islam dominerer mediebildet (IMDi, 2009)⁶. Mye av omtalen er negativ. Vi oppfatter dermed at svarene på dette spørsmålet reflekterer en dominerende fortolkning i den norske offentligheten, der frykten for fremtidige terrorangrep primært kobles til islamistiske grupperinger – selv om formuleringen «religiøse grupperinger» selvsagt også kan vise til ikke-muslimske grupper. I alle tilfeller: Her berører vi store spørsmål, som vil belyses i andre deler av Ytringsfrihetsprosjektet, blant annet om hvilke kulturelle og politiske konfliktlinjer som etableres i det offentlige ordskiftet, og om religionens plass og rolle i offentlig debatt i Norge (se www.statusytringsfrihet.no for mer informasjon).

Vi har også undersøkt hvordan innvandrere og etterkommere som har besvart minoritetsundersøkelsen stiller seg til spørsmålet om hvem de frykter terrorangrep fra. Figur 38 viser interessante forskjeller:

**Figur 38 Frykt for terror (spm. Hvem frykter du i størst grad et terrorangrep fra?)
Minoritetsundersøkelsen**

⁶ IMDi's årsrapport kan lastes ned på: <http://www.imdi.no/nn-NO/Kunnskapsbasen/Innholdstyper/Rapporter/2010/Arsrapport-2009-IMDi-rapport-1-2010-Innvandrere-i-norske-medier-Medieskapt-islamfrykt-og-usynlig-hverdagsliv/>.

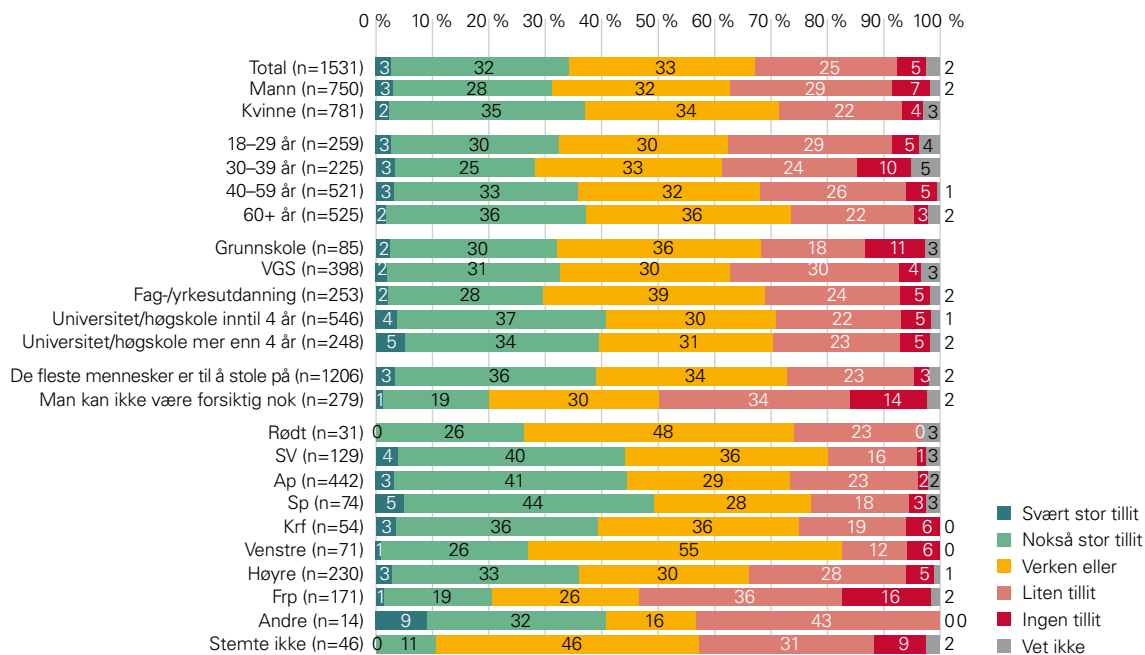
Også blant deltagerne i minoritetsundersøkelsen er religiøse grupperinger den typen gruppering man i størst grad frykter terrorangrep fra. Samtidig er denne andelen betydelig mindre enn i befolkningsundersøkelsen, 46 mot 63 prosent. Det er også færre som uttrykker at høyreekstreme grupper er en fare med tanke på terrorangrep. En viktig forskjell er også den høye andelen «vet ikke» i minoritetsundersøkelsen. Nærmere en tredjedel av respondentene har valgt dette alternativet. I tillegg er svarprosenten lav på dette spørsmålet. Tallene fra minoritetsundersøkelsen antyder dermed mer usikkerhet og et mer uklart bilde av hvem man frykter et terrorangrep fra.

5.2 Myndighetenes rolle, kontroll og overvåkning for å bekjempe terror

Vi skal nå gå over til å se på tilliten til myndighetene, samt de fullmakter borgerne er villige til å gi dem når det gjelder å utøve ulike former for kontroll med det siktemål å avverge terror. I første del av denne rapporten så vi på det generelle tillitsnivået i den norske befolkningen. Tidligere studier har vist sammenhenger mellom tillit til at myndighetene vil være i stand til å forhindre nye terrorangrep og viljen til å gi myndighetene fullmakt til overvåkning og kontrolltiltak (Wollebæk et al., 2012b:45). I denne delen ser vi på tillit til myndighetene og aksept for ulike tiltak for å forhindre terrorangrep som kan gå på bekostning av ytringsfriheten. Da nærhet til antatte sentrale terrormål kan ha noe å si for holdningene til tiltak, rapporterer vi i denne delen også på respondentenes geografiske tilhørighet der hvor det anses relevant.

5.2.1 Tillit til at myndighetene kan forhindre nye terrorangrep i Norge

Målinger av tillit til myndighetenes evne til å avverge terror i august 2011, våren 2012 og i august 2012 viste at tilliten sank gjennom perioden (Wollebæk et al. 2012b). Dette gir god mening sett i lys av kritikken som etter hvert ble fremmet, ikke minst til politiets håndtering av hendelsene. Tilliten fikk i tillegg en tydelig knekk i august 2012, rett etter presentasjonen av Gjørsv-kommisjonens rapport (NOU 2012:14). Da gikk den fra 40 til 28 prosent (utgangsnivået i august 2011 var 49 prosent).

Figur 39 Frykt for terror (spm. Hvor stor tillit har du til at myndighetene klarer å forhindre nye, store terrorangrep i Norge?)

Figur 39 viser at det nå ser ut til at tilliten til myndighetenes handlekraft har blitt noe styrket. 35 prosent sier at de har svært stor eller nokså stor tillit til at myndighetene vil kunne forhindre nye terrorangrep. Tilliten er høyere blant kvinner, eldre og høyere utdannede. Det er også tydelige forskjeller mellom sympatisører med ulike partier. Senterpartiets, Sosialistisk Venstrepartis og Arbeiderpartiets velgere utmerker seg med størst tillit til myndighetenes evne til å forhindre terror, etterfulgt av Krf og Høyre. Frps, Venstres og Rødts velgere har langt mindre tillit i dette spørsmålet.

5.2.2 Beskyttelse mot terror: aksept for ulike myndighetstiltak

Selv om omfattende overvåkning og kontroll av borgerne aldri vil kunne gi full sikkerhet mot terror, kan et samfunn havne i situasjoner der det må foreta en avveining mellom beskyttelse på den ene siden, og frihet fra overvåkning og kontroll på den andre. Terrorhandlinger setter disse spørsmålene på spissen. Gjørsv-kommisjonen rapporterte at myndighetene i for liten grad hadde vært i stand til å beskytte befolkningen mot terror (NOU 2012:14). Selv om Gjörsv-kommisjonen pekte på andre løsninger enn økt overvåkning og kontroll for å forbedre samfunnssikkerheten, kan debatten rundt myndighetenes systemsvikt 22. juli ha ført til at aksepten for slike tiltak midlertidig økte.

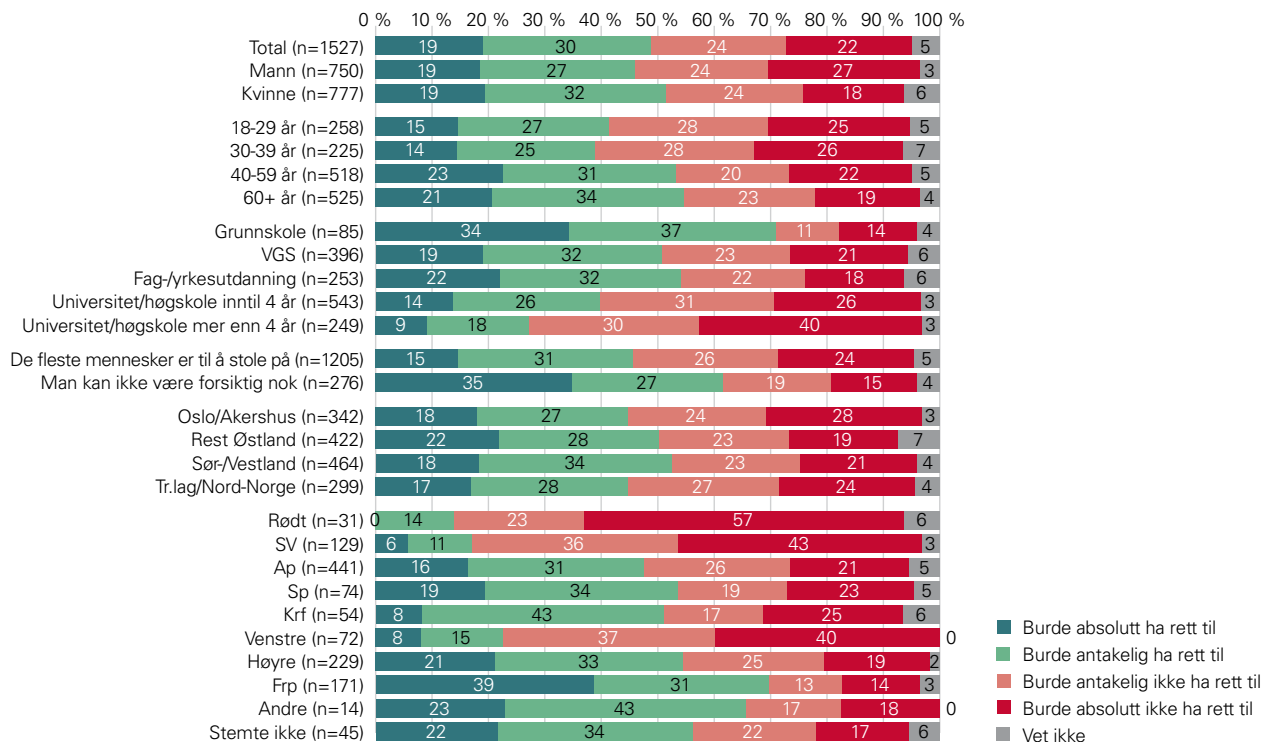
Andre utviklingstrekk kan tenkes å ha ledet til motsatt utvikling, altså en mer begrenset aksept for myndighetsinngripen. Økt oppmerksomhet om digitalisering og Big Data⁷ har ført til at folk er blitt mer bevisst enn før på at personlige

⁷ Begrepet Big Data er en samlebetegnelse for data som er av et slikt omfang at de krever mer enn vanlig datakraft for å samles inn, lagres og analyseres. Begrepet brukes ofte ikke bare for å betegne selve dataene, men også for å beskrive de nye problemstillingene slike data reiser, både teknisk, juridisk og etisk. Felles for Big Data er at de innebærer en registrering av faktiske handlinger, interaksjoner og transaksjoner koblet til individer.

opplysninger kan misbrukes. Særlig satte Snowden-saken myndighetenes overvåkningsaktivitet på dagsorden, og viste at sosiale medie-data er sårbare for utnyttelse, både kommersielt og av stater, og at slike data benyttes til å overvåke vanlige borgere i stor skala. Selv om egenrapporteringer av holdningsendringer alltid er beheftet med usikkerhet, peker Personvernundersøkelsen 2014 (Datatilsynet og Teknologirådet)⁸ i denne retningen, idet den viser at 46 prosent hevder å være mer opptatt av personvern enn de var før (2014:8).

I undersøkelsen spurte vi om aksept for ulike tiltak som krever en veiing av ytringsfrihet opp mot beskyttelse. Figur 40 til Figur 46 viser holdninger til anti-terroriltak i ulike undergrupper av befolkningen, inkludert fire tiltak som ikke var inkludert i Wollebæk et als undersøkelser fra 2011 og 2012. I det første utsagnet stilte vi spørsmål om myndighetenes rett til å holde folk i forvaring ved mistanke om et forestående terrorangrep.

Figur 40 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å holde personer i forvaring så lenge de vil uten å stille dem for retten?)

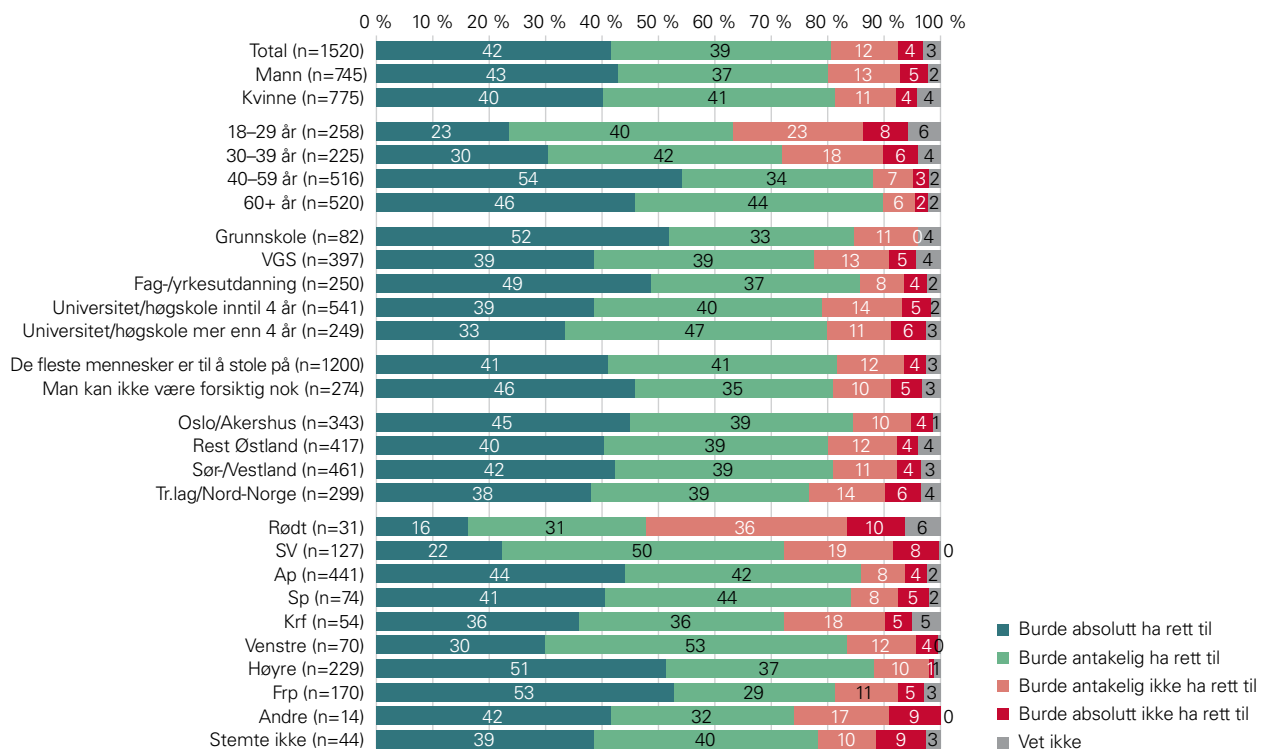
Figur 40 viser at det er noen variasjoner mellom grupper når det gjelder aksept for å holde folk i forvaring uten lov og dom. De yngste er mest skeptiske, mens de med grunnskoleutdanning er mer aksepterende enn de med lengre utdanning. FrP-velgere uttrykker større aksept for dette tiltaket, mens velgerne lengst til venstre, samt Venstre-velgere er mest skeptiske. Når det gjelder tillit, viser figuren at de minst tillitsfulle er de som er mest tilbøyelige til å gi myndighetene fullmakt til slik bruk av forvaring. Dette gir mening, sett i lys av at tidligere

⁸ Kan lastes ned fra <https://www.datatilsynet.no/verktøy-skjema/Publikasjoner/Analyser-utredninger/Personvern-2014-tilstand-og-trender/>

undersøkelser viser at de som har minst tillit til folk flest er de som også er mest bekymret for terrorhandlinger, og som også er mest tilbøyelige til å støtte tiltak som kan beskytte mot disse.

Figur 41 viser fordelingen når det gjelder myndighetenes rett til å avlytte personers telefonsamtaler. Aksepten for dette er betydelig høyere enn for retten til å holde folk i forvaring uten å stille dem for retten. 81 prosent sier seg enig i utsagnet.

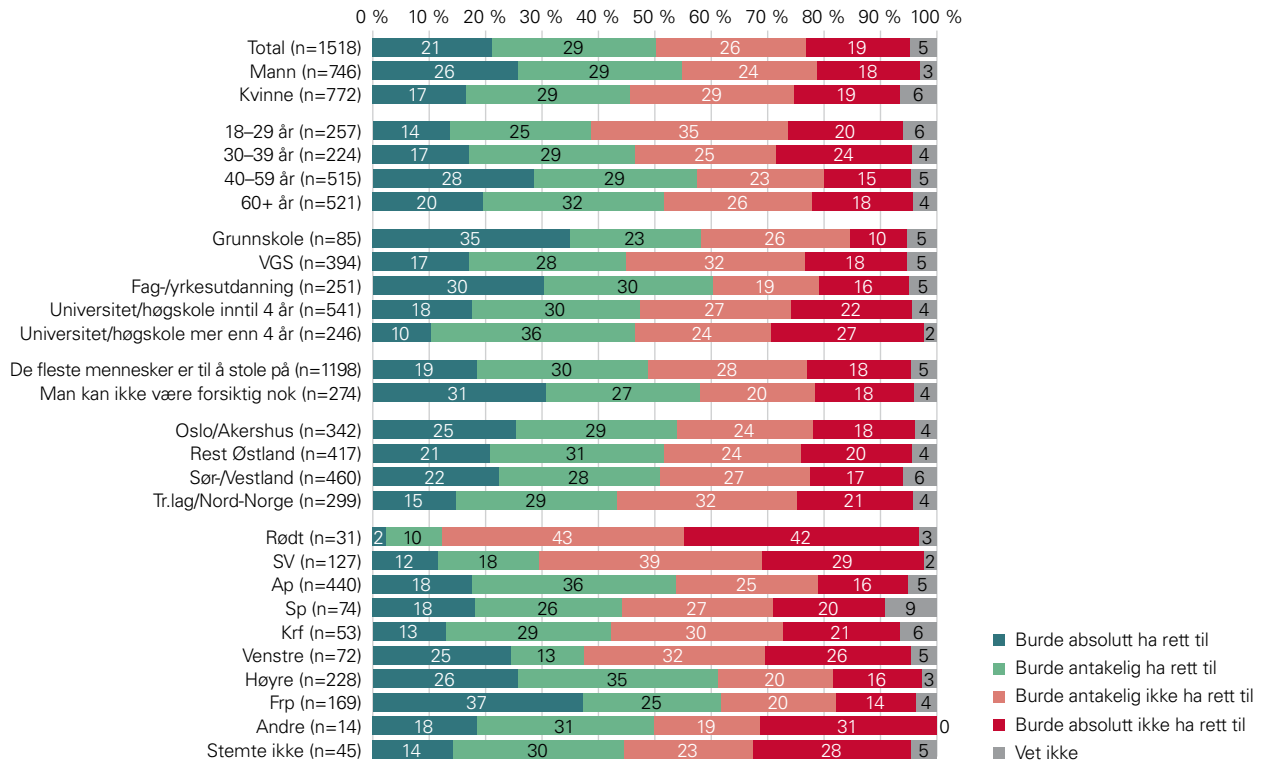
Figur 41 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å avlytte folks telefonsamtaler?)

Figur 41 viser samtidig at de samme hovedmønstrene som ovenfor gjør seg gjeldende: yngre, lavt utdannede, personer med lav tillit og Frp-velgere (i tillegg til Høyre-velgere på dette spørsmålet) er mer aksepterende enn eldre, høyt utdannede, personer med høy tillit og Rødt-velgere (basert på kun 31 respondenter, noe som gjør utslaget usikkert). I alle grupper unntatt sistnevnte er det imidlertid et klart flertall som mener myndighetene bør ha rett til slik avlytting.

Figur 42 viser aksepten for at myndighetene skal ha rett til å tilfeldig stoppe og ransake folk på gaten. Her er opinionen delt, 50 prosent mener at myndighetene absolutt eller antakelig burde ha rett til dette.

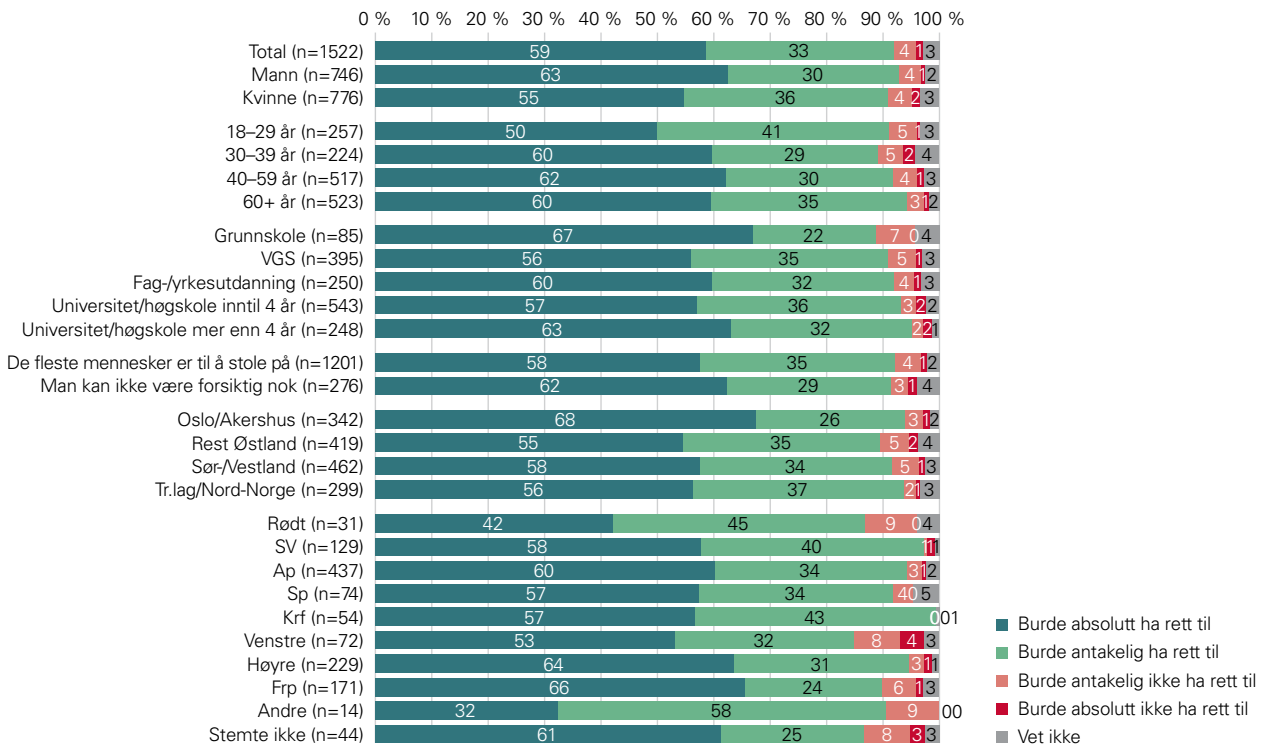
Figur 42 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å tilfeldig stoppe og ransake folk på gaten?)

Menn er her mer aksepterende enn kvinner. Et flertall av både Høyres og Frps velgere mener en slik praksis er akseptabel, mens velgere som står langt til venstre er klart avvisende. Høyt utdannede, yngre og personer som uttrykker generalisert tillit er mer kritiske til ransakelse enn andre.

Figur 43 viser svar på spørsmålet om myndighetene bør ha rett til å sperre av områder rundt terrorutsatte bygninger.

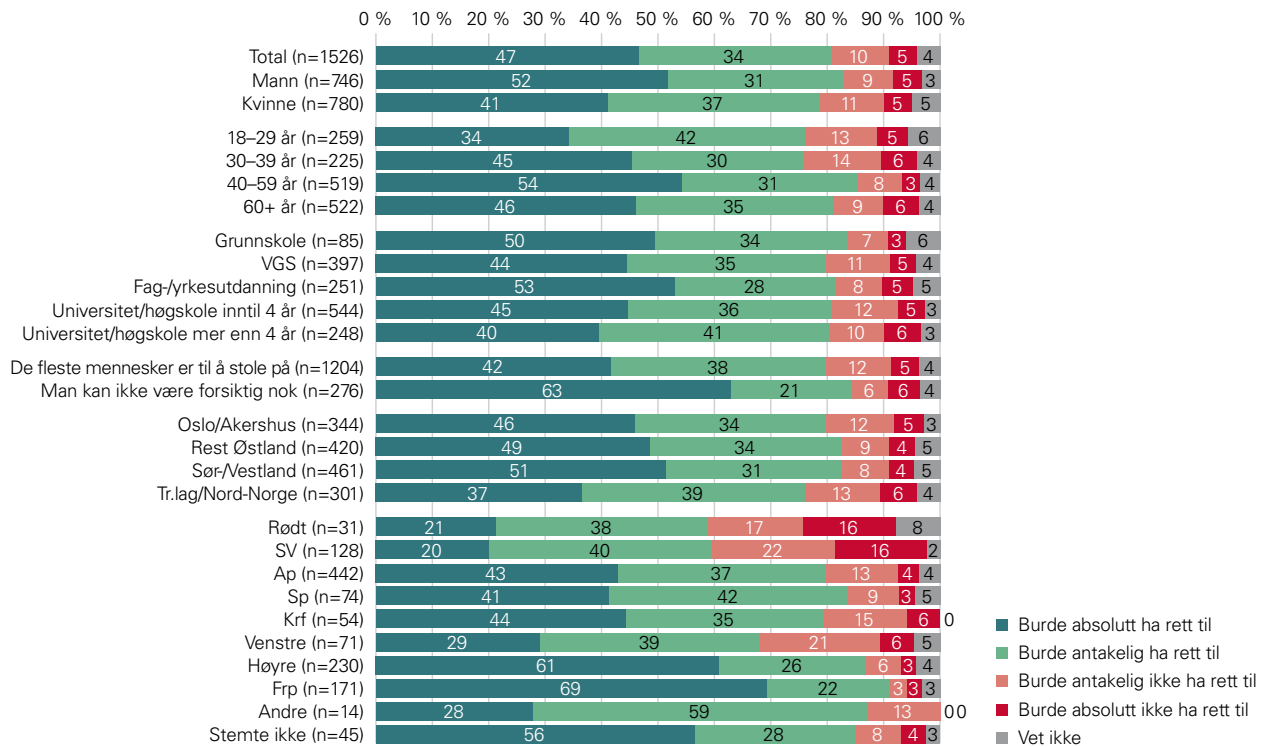
Figur 43 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å Sperre av områder rundt terrorutsatte bygninger?)

Her ser vi at det overveldende flertallet mener at det bør være greit at myndighetene sperrer av terrorutsatte bygninger. Her er det knapt motstand å spore i noen undergrupper, og forskjellene mellom kjønnene, aldersgrupper og ulike utdanningsnivåer er begrenset. Beboere i Oslo og Akershus uttrykker den sterkeste støtten til slik avsperring, noe som kan ha sin bakgrunn i at de mest terrorutsatte områdene ligger i disse fylkene.

Figur 44 viser andelen som mener at væpnet politi bør kunne patruljere gatene dersom man mistenker at et terrorangrep er nært forestående. Et klart flertall, 71 prosent, gir sin støtte til dette.

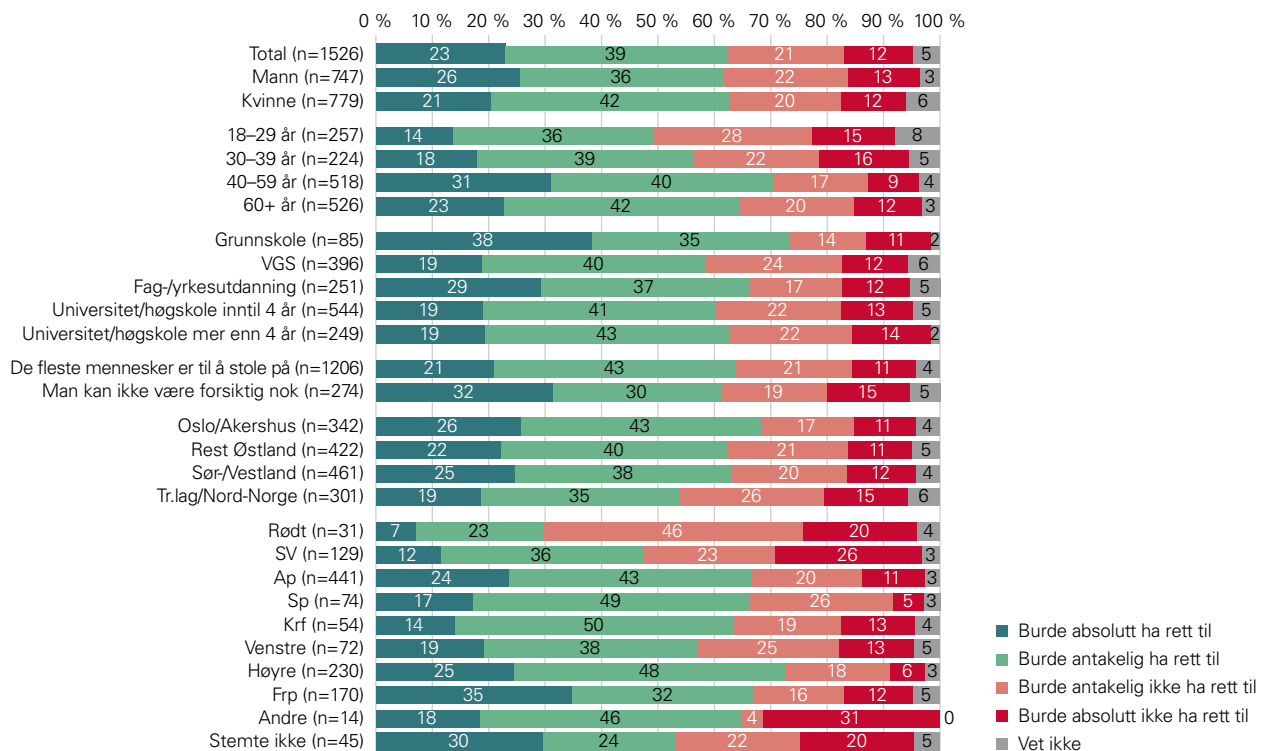
Figur 44 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å la bevæpnet politi patruljere gatene?)

Her er igjen yngre, kvinner, personer med høy sosial tillit og velgere langt til venstre i det politiske spektrumet mest skeptiske, mens et klart flertall blant Høyre og Frp-velgere støtter et slikt tiltak. De politiske forskjellene avspeiler trolig ulik grad av sympati med politiet i ulike politiske leire.

Figur 45 viser fordelingen på spørsmålet om hvorvidt myndighetene bør ha lov til å overvåke folks e-poster.

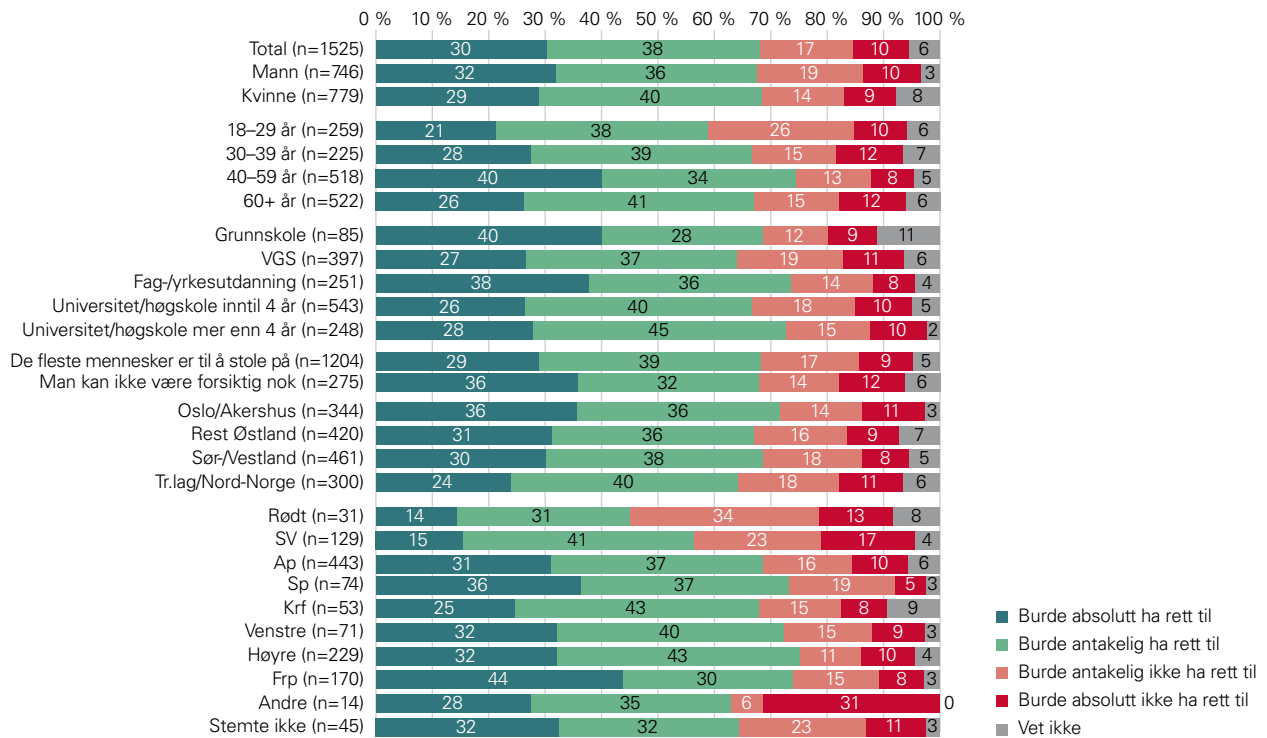
Figur 45 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep.
(spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å overvåke folks e-poster?)

Et flertall i befolkningen (62 prosent) mener det er akseptabelt at myndighetene overvåker e-poster, mens 33 prosent mener myndighetene ikke bør ha rett til dette, selv om de har mistanke om at et terrorangrep ernært forestående. Vi finner igjen de samme mønstrene med hensyn til kjønn, alder, utdanning tillit og partipreferanse som i figurene ovenfor.

Til slutt stilte vi spørsmål om myndighetenes rett til å samle informasjon fra folks kontoer på sosiale medier.

Figur 46 Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å samle informasjon fra folks kontoer på sosiale medier?)

Figur 46 viser at støtten til at myndighetene bør ha rett til å samle informasjon fra folks kontoer på sosiale medier er sterkere enn støtten til at myndighetene kan overvåke e-poster (68 mot 62 prosent). Særlig er det flere som mener at myndighetene «absolutt bør ha rett til» slik innsamling av informasjon. Dette er interessant, ikke minst i lys av at Snowden-saken rettet søkelyset nettopp mot overvåking av sosiale medier, noe en kunne ville bidra til større skepsis til denne formen for overvåking. Vi finner igjen de samme mønstrene med hensyn til kjønn, alder, utdanning, tillit og partipreferanse som i figurene ovenfor.

Vi ser altså at støtten til ulike former for myndighetsinngripen med tanke på vern mot terror varierer, men for alle de spørsmålene vi stilte, gir minst halvparten av befolkningen sin aksept. Antiterroriltaket som har størst tilslutning i befolkningen er avsperring av terrorutsatte bygninger, etterfulgt av bevæpnet politi i gatene og avlytting av telefonsamtaler. Et klart flertall mener også at myndighetene bør kunne overvåke e-post og samle inn data fra sosiale medier. Omtrent halve befolkningen mener tilfeldige ransaker og forvaring uten dom er akseptabelt. Kjønn, alder, utdanningsnivå, tillit og partipreferanse spiller inn, men på noe ulik måte i forhold til forskjellige spørsmål. Det mest gjennomgående trekket er at kvinner, yngre og høyere utdannede er mest skeptiske til å gi myndighetene fullmakt til ulike tiltak.

5.3 Regulering av innhold og kommunikasjon på Internett

Ovenfor har vi vist at befolkningen har relativt stor aksept for myndighetsinngripen ved mistanke om nært forestående terrorangrep, selv om dette griper inn i våre frihetsrelaterte rettigheter. Mange veier beskyttelse mot en mulig stor fare (terror) som viktigere individuelle rettigheter som personvern og ytringsfrihet. Terrortrusselen har etter 22. juli 2011 for mange gått fra å være en teoretisk til en faktisk realitet. Det kan derfor tenkes at nettopp terror står i en særstilling når det gjelder aksept for inngripen i folks ytrings- og informasjonsfrihet. For å finne ut av dette ønsket vi derfor å teste spørsmål om terror opp mot andre alvorlige og kontroversielle ytringsemner.

I forbindelse med internasjonal bekjempelse av terror har overvåking og begrensning av innhold på Internett blitt gjenstand for diskusjon. Befolkningens rett til å uttrykke seg fritt er blitt veiet opp mot samfunnets behov for beskyttelse. Balansen mellom disse to hensyn er ikke gitt. Holdninger til hva som er akseptabel inngripen av nettinhold kan også tenkes variere med hvilket innhold man ønsker beskytte seg mot.

Vi knyttet derfor spørsmål om frihetsbegrensning for å bekjempe terror opp mot spørsmålet om regulering av innhold på Internett, da dette er et en grensesprengende arena for nyhetsformidling, meningsutveksling og informasjonstilgang som skaper særlige utfordringer for nasjonale myndigheter. Vi har stilt spørsmål først om befolkningens generelle aksept for å overvåke kommunikasjon på Internett. Så knyttet vi konkrete overvåknings- og reguleringstiltak til tre ulike områder som kan tenkes relevante for tiltak ved å stille spørsmålet:

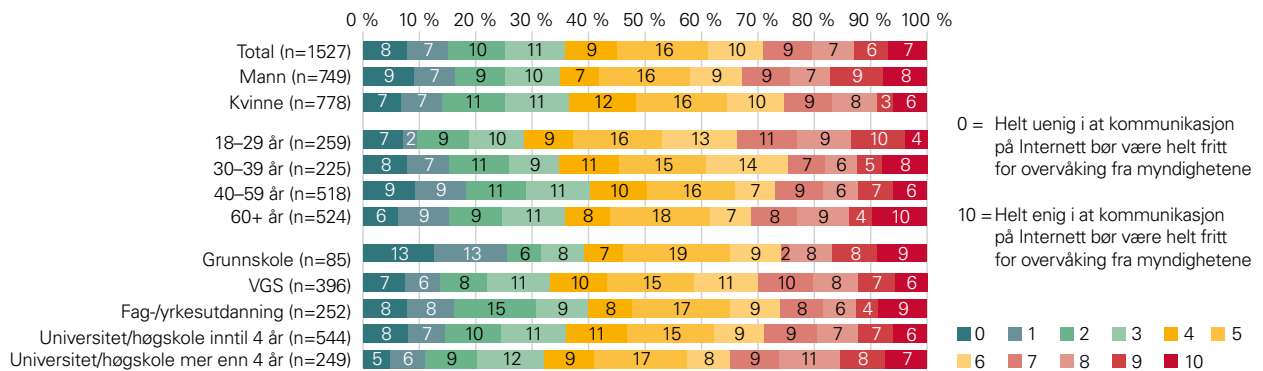
Nedenfor er en liste med tre typer innhold som finnes på Internett. Hva mener du myndighetene bør gjøre hvis de blir klar over slikt innhold?

Tre typer innhold ble så nevnt: oppfordringer til terror, barnepornografi og netthat/oppfordringer til vold. Alle tre innholdstypene er i de fleste tilfeller ulovlige ytringer etter norsk lov.

Eksempler på mulige tiltak ble så gitt på en økende skala av regulering og myndighetsinngripen: fra ikke å gjøre noe, via filtrering av innhold og advarsler, til registrering og overvåking av brukere, straffeforfølgelse og å stenge tjenesten.

5.3.1 Aksept for overvåking av Internett

For å kartlegge befolkningens generelle aksept for overvåking av Internett ba vi respondentene plassere seg på en skala fra 0 til 10 hvor «0» signaliserte at man var helt enig i påstanden «Myndighetene bør ha ubegrenset rett til å overvåke kommunikasjon på internett» vs. «10», hvor man var helt enig i påstanden «Kommunikasjon på internett bør være helt fritt for overvåking fra myndighetene». Figur 47 viser fordelingen i befolkningen, og hvordan dette varierer etter kjønn, alder og utdanningsnivå.

Figur 47 Aksept for overvåking av Internett i befolkningen

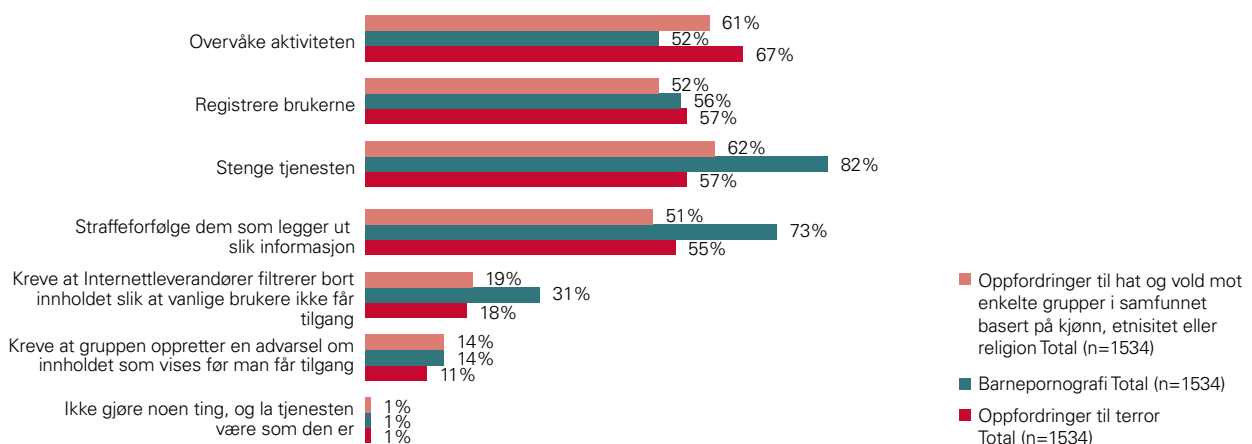
Figur 47 viser at 36 prosent plasserer seg på det vi kan kalle «kontrollpolen», det vil si at de aksepterer overvåking av internett. 29 prosent plasserer seg på den motsatte polen, det vi kan kalle den «kontrollskeptiske polen». Det er altså noen flere som vektlegger kontroll. Hvis vi tar bort midtkategorien (5) og sammenligner vekten som ligger på de to sidene, er det en overvekt av kontrollskeptiske. Vi ser at det er noen variasjoner mellom grupper når det gjelder aksept for bruk av overvåking og kontroll. De yngste er mest skeptiske til kontroll og overvåking, mens de med grunnskoleutdanning er mer aksepterende enn de med lengre utdanning.

5.3.2 Aksept for reguleringstiltak på Internett etter tema (terror, vold og barneporno)

For å vurdere oppfordringer til terror opp mot annet mulig problematisk nettinhold for å se hvorvidt trusselen mot terror står i en særstilling, stilte vi følgende spørsmål til respondentene:

Nedenfor er en liste med tre typer innhold som finnes på Internett. Hva mener du myndighetene bør gjøre hvis de blir klar over slikt innhold?

Figur 48 viser totalfordelingen i befolkningen for ulike reguleringstiltak etter ytringstema.

Figur 48 Aksept for ulike reguleringstiltak på Internett etter ytringstema

Den første kategorien gjelder «oppfordringer til hat og vold mot enkelte grupper i samfunnet basert på kjønn, etnisitet eller religion». Som figuren viser ligger aksepten for ulike former for regulering på samme nivå som for terror (se under). Flest aksepterer tiltak som å stenge tjenesten (62 prosent), og å overvåke aktiviteten (61 prosent). Det er noe mindre aksept for å registrere brukere som kommer med slike trusler og oppfordringer (52 prosent), enn brukere som oppfordrer til terror (56 prosent) eller publiserer barnepornografi (57 prosent). Dataene viser også at det er større aksept for alle tiltak blant de yngste respondentene (18–39 år) enn for de som er eldre. Unntaket er alternativet om å stenge tjenesten, som varierer fra 64 prosent fra de aller eldste (60+), til 55 prosent for den yngste gruppen (18–29 år) (ikke vist her).

Figur 48 viser at når det gjelder oppfordringer til terror, er det størst aksept for at myndighetene overvåker aktiviteten (67 prosent). Over halvparten vil også akseptere at brukerne registreres, at tjenesten stenges (begge 57 prosent) og at de som legger ut slik informasjon straffefølges. «Mildere» reguleringstiltak som å opprette advarsler og filtrere bort innhold er det få som ønsker, mens bare 1 prosent mener at man ikke skal gjøre noe. Også her viser resultatene at for terror er det en større aksept blant de yngste (18–39 år) enn de eldste gruppene for registrering og overvåkning av brukerne. Den eldste gruppen (60+) er mest skeptisk til å straffefølge dem som legger ut slik informasjon (41 prosent mot 60 prosent av 18–59 åringene).

Aksept for å stenge tjenesten og straffefølge de som legger ut informasjonen er størst i befolkningen når det gjelder spørsmålet om barnepornografi. Dette er innhold det generelt er liten aksept for, og også det spørsmålet hvor den største gruppen (31 prosent) ønsker seg filtrering av innhold. Samtidig er det stor forskjell mellom de yngste og de eldste gruppene av respondenter når det gjelder dette spørsmålet. Blant aldersgruppen 18–29 år svarer 55 prosent at de er enige i at personer som legger ut barnepornografi skal straffefølges, mot 89 prosent av de over 60 år. Når det gjelder aksept for overvåkning av personer som legger ut barnepornografi er 33 prosent av de yngste enige, mot 70 prosent av de over 60 år (ikke vist her).

Selv om alle tre ytringene i utgangspunktet kan være ulovlige er det mellom 49 prosent (for oppfordringer til vold) og 27 prosent (for barnepornografi) som ikke mener at man skal straffefølge dem som legger ut slik informasjon.

Resultatene viser at når det gjelder innhold på Internett står ikke terror i noen særstilling sammenliknet med annet kontroversielt innhold.

5.4 Oppsummering «Holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll

Gjennomgangen over har vist at den norske befolkningens bekymring for nye terrorangrep er relativt begrenset i internasjonal sammenlikning. Uroen for at nye angrep skal skje i Norge var imidlertid noe lavere rett etter 22. juli enn den har vært siden. En relativt stor andel av befolkningen – en av fire – er svært eller nokså bekymret for nye terrorangrep i Norge i nær framtid. Det er betydelig flere som er bekymret for religiøst motivert terror enn for et terrorangrep fra høyreekstremer eller venstreekstremer.

Samtidig er tilliten til at myndighetene kan avverge nye terrorangrep lav (35 prosent), selv om den har økt noe etter et svært lavt nivå (28 prosent)

rett etter Gjørvi-kommisjonens rapport ble presentert. I lys av den høye tilliten nordmenn generelt har til myndighetene må dette likevel sies å være svært lave tall. Tilliten er fortsatt lavere enn den var rett etter 22. juli, og det er nesten like mange som har liten eller ingen tillit til myndighetenes evne til å forhindre terror. Myndighetene har altså ikke klart å gjenreise tilliten til terrorberedskapen i perioden som har gått etter 22 juli-kommisjonens rapport.

Om vi ser på perioden fra 22. juli frem til i dag er det en svakt økende andel som ønsker at myndighetene skal ha anledning til å drive telefonavlytting, ransake tilfeldige personer på gaten eller holde folk i forvaring uten dom dersom det er mistanke om et nært forestående terrorangrep. Studier som har undersøkt hvordan støtten til slike tiltak har utviklet seg over lenger tid, har også vist at befolkningen er blitt mer skeptisk til å gi myndighetene slike fullmakter (Rykkja et al. 2011b). En sammenligning med 2012 viste imidlertid at støtten til slike tiltak hadde økt noe igjen. Rykkja et al. (2011b) peker på at ulike ting kan ha påvirket befolkningens holdninger. Mens fokuset på åpenhet og demokrati like etter 22. juli kan ha ledet i retning av mindre aksept for myndighetstiltak i 2011, kan Gjørvi-kommisjonens rapport har ført til en erkjennelse av betydningen av slike tiltak.

Så langt ulike undersøkelser har kunnet måle holdningene til myndighetsinngripen for å beskytte samfunnet mot terror, er det altså tegn til at disse holdningene er i endring, og at de påvirkes av flere ulike faktorer på én gang. Debatten rundt Datalagringsdirektivet og de senere års diskusjon om Big Data, Snowden-avsløringer med mer, kan ha gjort befolkningen mer skeptisk til overvåkning. På den annen side kan erfaringen med terror og den manglende tilliten til at myndighetene per nå har de tilstrekkelige redskapene til å forhindre nye angrep ha trukket opinionen i retning av økt aksept for slike tiltak. Her er det imidlertid relativt stor ustabilitet i folks holdninger, særlig i variasjonene mellom hvorvidt myndighetene «absolutt» eller «antakelig» bør ha mulighet til å iverksette ulike tiltak. Dette gjør at utslagene fra enkeltundersøkelser basert på ulik metodologi, og stilt i ulike spørsmålskontekster, bør tolkes med en viss varsomhet.

Sammenlikner vi oppfordringer til terror med oppfordringer til hat og vold mot enkelte grupper i samfunnet og med barnepornografi, er aksepten for regulering av innhold på Internett sterkest når det gjelder barnepornografi.

Kort oppsummert:

- En fjerdedel av befolkningen er svært eller nokså bekymret for nye terrorangrep i Norge i nær framtid. Sammenlignet med andre land i verden er nordmenns bekymring for nye terrorangrep relativt lav.
- Det er betydelig flere som er bekymret for religiøst motivert terror enn for et terrorangrep fra høyre- eller venstreekstreme.
- Tilliten til at myndighetene kan avverge nye terrorangrep er på 35 prosent. I lys av den høye tilliten nordmenn generelt har til myndighetene, er dette lave tall.
- Antiterroriltaket som har størst tilslutning i befolkningen er avsperring av terrorutsatte bygninger, etterfulgt av bevæpnet politi i gatene og avlytting av telefonsamtaler.

- Et klart flertall mener at myndighetene bør kunne overvåke e-post og samle inn data fra sosiale medier. Omtrent halvparten av befolkningen mener tilfeldige ransaker og forvaring uten dom er akseptabelt.
- Befolkningen støtter i sterkere grad regulering av barnepornografi enn regulering av ytringer som oppfordrer til hat og vold mot enkelte grupper i samfunnet og oppfordringer til terror.

6 Medier og ytringsfrihet

I denne delen av undersøkelsen ser vi nærmere på befolkningens holdninger til nyhetsmediene i Norge. I et moderne informasjonssamfunn, som det norske, bærer nyhetsmediene et spesielt ansvar for ytringsfrihetens kår. I Vær Varsomplakaten er pressens samfunnsrolle beskrevet. Der står det at pressen «ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk» (1.2) og at de skal «skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet» (1.3) (Norsk Presseforbund, 2013). For at nyhetsmediene skal fylle sin rolle på en god måte, må mediene ha fullstendig redaksjonell frihet slik at verken eiere eller politikere kan påvirke journalistikken. I Norge er medienes redaksjonelle frihet sikret i *Lov om redaksjonell frihet i mediene* (Kulturdepartementet, 2008). Det er også viktig for medienes troverdighet at befolkningen betrakter de som uavhengige, upartiske og sannferdige.

I denne delen av rapporten er det to hovedtemaer som belyses. For det første ser vi nærmere på befolkningens tillit til mediene. I kapittel 1 i rapporten så vi hvordan befolkningens tillit til sentrale samfunnsinstitusjoner er sterk, men med ett unntak: mediene. Hvorfor er det slik? Og hva handler den manglende tilliten om? For det andre utforsker vi befolkningens holdninger til den offentlige debatt. Sosiale medier, netttora og blogger har etablert seg som viktige kanaler hvor befolkningen kan bruke sin ytringsfrihet og delta i debatt, i tillegg til de tradisjonelle arenaene som trykte medier, radio og TV. Det har styrket ytringsmangfoldet. Samtidig har utviklingen ført til samfunnsdebatt om ytringsfrihetens grenser, redaktøransvar og debattkultur. Vi har spurt respondentene om hvor enkelt de mener det er å ytre seg på forskjellige plattformer og om deres syn på redaksjonell kontroll.

6.1 Befolkningens tillit til at norske medier ivaretar ytringsfriheten

For å måle befolkningens tillit til norske medier stilte vi først det generelle spørsmålet:

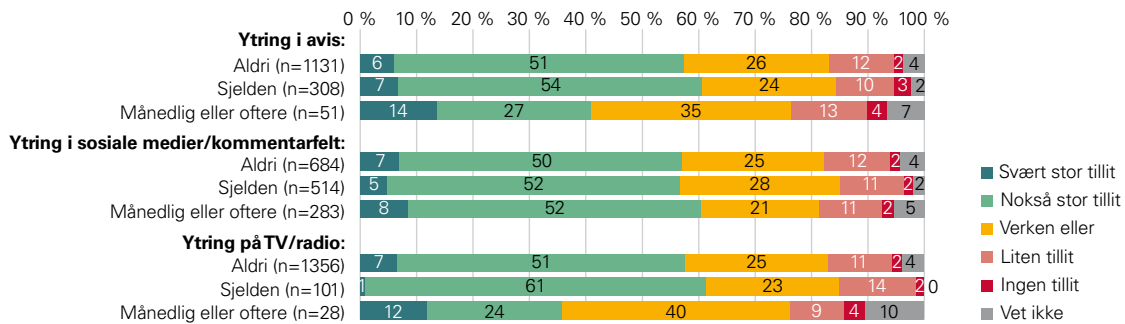
Alt i alt, hvor stor tillit har du til at norske medier ivaretar ytringsfriheten på en god måte?

Generelt har flertallet i befolkningen, mellom femti og seksti prosent, tillit til at massemediene ivaretar ytringsfriheten på en god måte. I tillegg kommer en stor gruppe (20–30 prosent) som ikke mener noe bestemt om dette. Dette er et generelt spørsmål der de som har svart trolig tenker både på journalistikkens kvalitet og upartiskhet, og medienes evne til å bringe konstruktiv og levende debatt. Når vi ser på kjønn, alder og de ulike landsdelene er forskjellene små. Blant personer med lavere utdanning er tilliten til at mediene evner å ivareta ytringsfriheten lavere enn gjennomsnittet. Når det gjelder sammenhengen med folks politiske holdninger er det en tendens til at de som stemte Fremskrittspartiet ved siste valg har mindre tillit enn andre til at mediene ivaretar ytringsfriheten.

Når vi ser på tillit til mediene i sammenheng med hvor ofte en selv ytrer seg i ulike medier, finner vi noen interessante forskjeller. Figur 49 viser

befolkningens tillit til at mediene ivaretar ytringsfriheten på en god måte, etter egen ytringserfaring.

Figur 49 Befolkningens tillit til at norske medier ivaretar ytringsfriheten på en god måte, etter egen ytringserfaring.

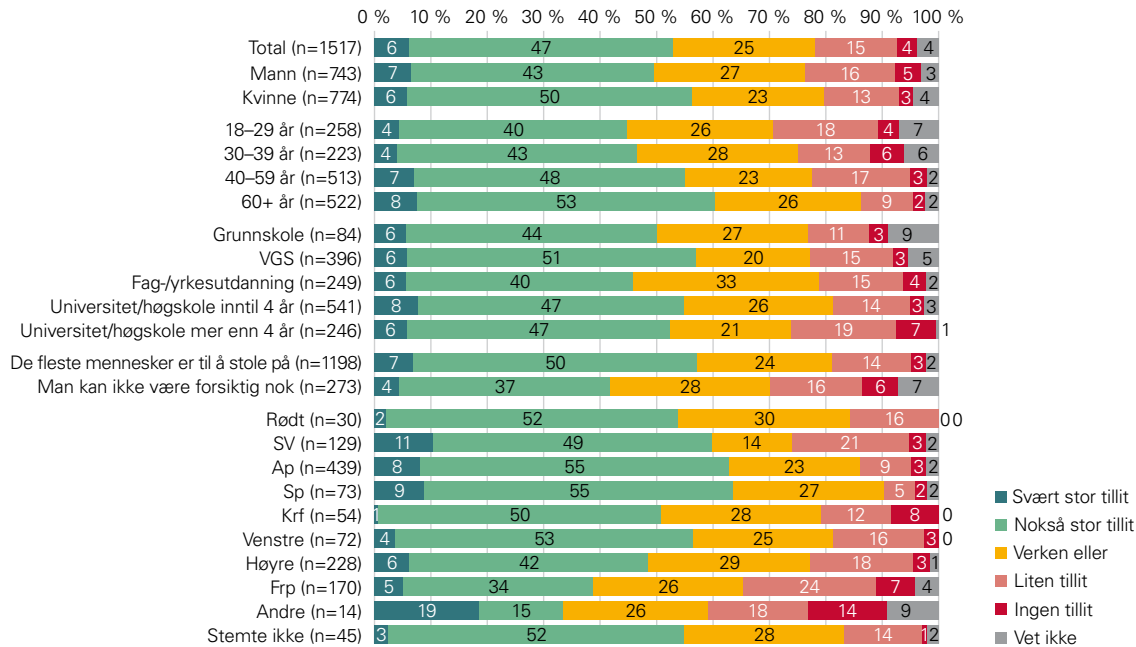
Blant de som ytrer seg i avisene og TV/radio er det en mindre gruppe som har *mer* tillit til mediene enn andre, men også en gruppe som har *mindre* tillit enn de som er mer passive i massemediene. Blant de som er aktive i aviser og kringkasting er altså meningene mer del i spørsmålet om mediernes tillit. Blant de som ytrer seg i sosiale medier eller kommenterer artikler i nettaviser er det ingen forskjell fra de som ikke er aktive på denne måten. Mye tyder på at opplevelsen av å bli akseptert eller refusert i de tradisjonelle massemediene påvirker tilliten til mediene.

6.2 Tillit til norske mediers rapportering og meningsmangfold

For å måle befolkningens tillit til mediernes rapportering og meningsmangfold stilte vi en rekke ulike spørsmål som knytter generelle journalistiske og redaksjonelle forventninger (slik som de er beskrevet i for eksempel Vær Varsom-plakaten og Redaktørplakaten) til befolkningens syn på mediene: Tilbyr mediene en mangfoldig debatt? Lar de folk med forskjellige meninger og meninger «utenom det vanlige» komme til orde? Belyser de saker fra flere sider, informerer om viktige ting som skjer i samfunnet, og setter et søkelys på hvordan mediene selv fyller sin rolle? I det følgende viser vi svarene på disse spørsmålene etter en rekke ulike demografiske variabler, samt respondentenes egen ytringserfaring.

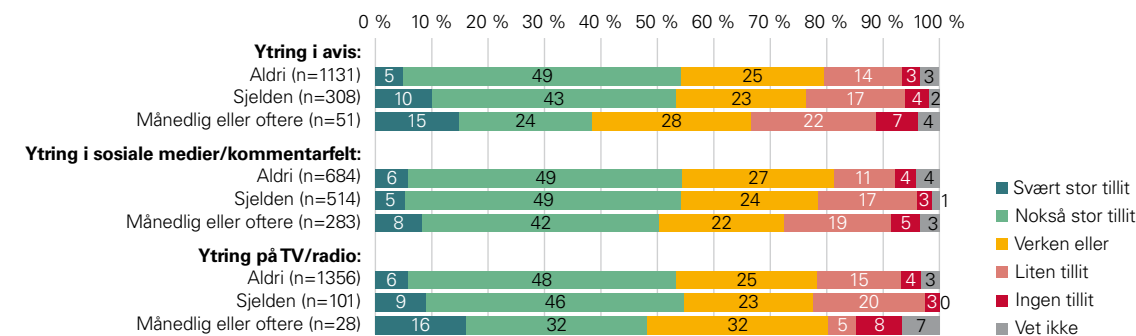
6.2.1 Tillit til at norske medier tilbyr en mangfoldig offentlig debatt

Figur 50 Tillit til at norske medier ...tilbyr en mangfoldig offentlig debatt (etter kjønn, alder, utdanning, tillitsnivå og politisk tilhørighet)

Figur 50 viser at et flertall i befolkningen har svært stor eller nokså stor tillit til at norske medier tilbyr en mangfoldig offentlig debatt. De største forskjellene finner vi i variabelen partipreferanse: de som oppgir å ha stemt på et parti på den tradisjonelle venstresiden har i noe større grad tillit til at mediene tilbyr en mangfoldig debatt enn de som befinner seg på den tradisjonelle høyresiden i norsk politikk. Vi ser også at yngre mennesker har mindre tillit til mediene i dette spørsmålet enn de eldre. Utdanningsnivå synes å ha lite betydning for hvordan befolkningen svarer på dette spørsmålet.

Figur 51 Tillit til at norske medier...tilbyr en mangfoldig debatt (etter egen ytringserfaring)

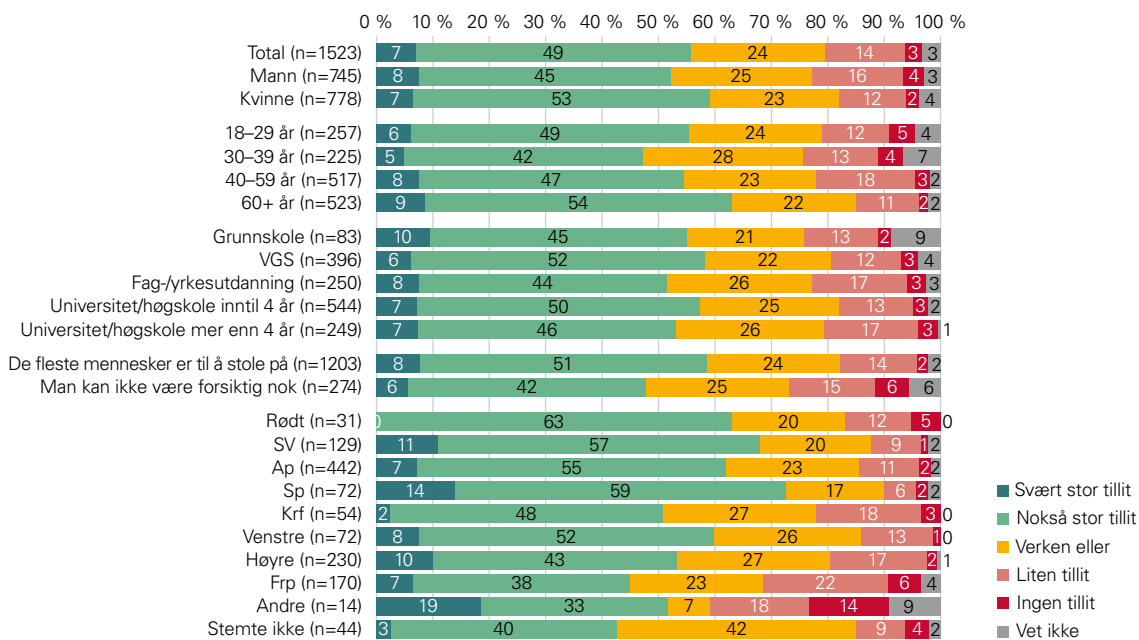

Figur 51 viser i hvilken grad den norske befolkningen har tillit til at mediene tilbyr en mangfoldig offentlig debatt, sett i sammenheng med egen erfaring med å ytre seg i mediene. Når det gjelder de ulike gruppernes tillit til at mediene tilbyr

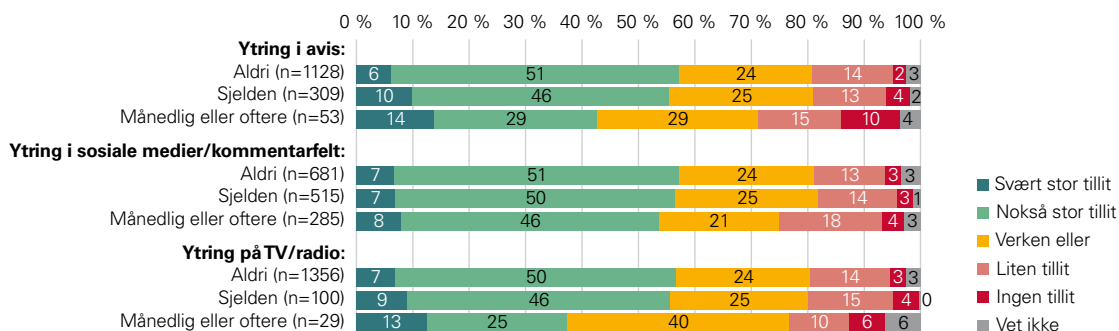
en mangfoldig debatt, er det tre tendenser som skiller seg ut. For det første viser figuren at det er et mindretall blant respondentene som ikke har tillit til at mediene ivaretar en mangfoldig debatt. Flertallet har svært eller nokså stor tillit, eller svarer «verken eller». For det andre ser vi at det ikke er noen betydelige forskjeller mellom gruppene i deres vurdering av hvordan mediene ivaretar debattmangfoldet. Men for det tredje viser figuren at de som ytrer seg oftest i avis og i sosiale medier, skiller seg ut ved liten tillit til at debatten er mangfoldig. Egen erfaring med å delta i debatten synes å ha innvirkning på holdninger til mediernes ivaretagelse av debattmangfoldet.

6.2.2 Tillit til at norske medier lar folk med forskjellige og uvanlige meninger komme til orde

Figur 52 Tillit til at norske medier ...lar folk med forskjellige meninger komme til orde (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

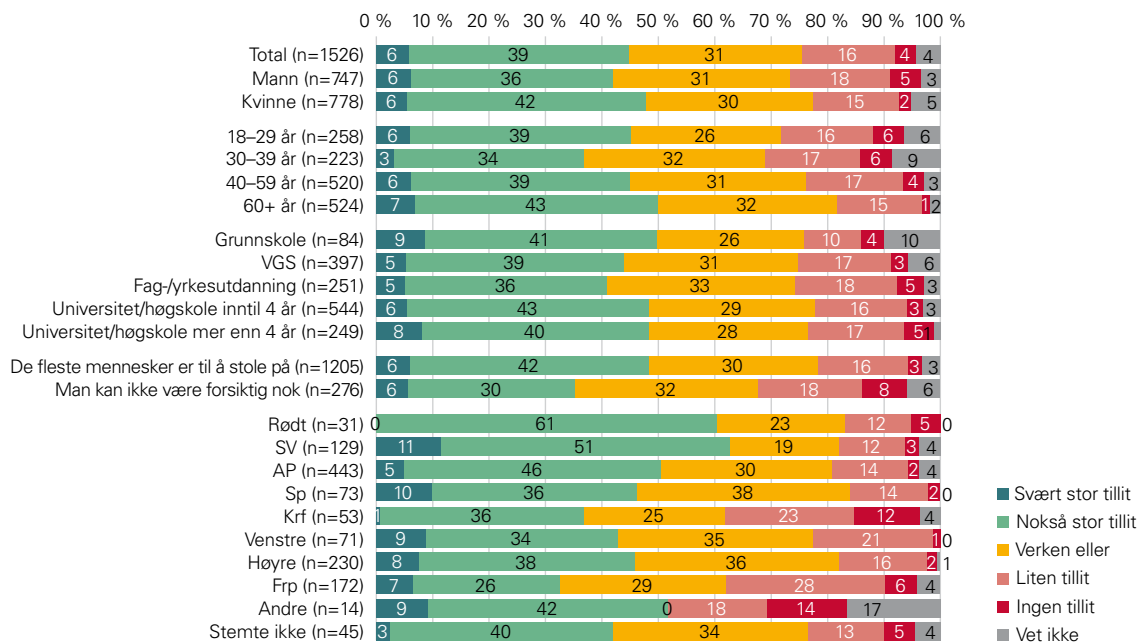

Figur 53 Tillit til at norske medier...lar folk med forskjellige meninger komme til orde (etter egen ytringserfaring)

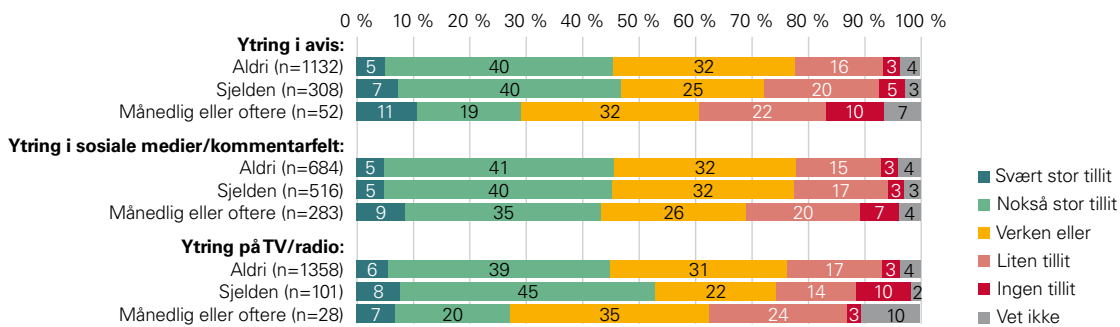

Figur 52 og Figur 53 viser i hvilken grad den norske befolkningen har tillit til at mediene lar folk med forskjellige meninger komme til orde, etter ulike bakgrunnsvariabler og sett i sammenheng med i hvilken grad de selv ytrer seg i mediene. Vi ser at et flertall i befolkningen har tillit til mediene i dette spørsmålet. Den gruppen som skiller seg ut er de som ytrer seg oftest gjennom de redigerte mediene; aviser, TV og radio. Disse har gjennomgående lavere tillit til at mediene slipper til ulike stemmer. De er også i større grad skeptiske til at mediene lar ulike stemmer komme til orde, slik vi ser nedenfor.

Figur 54 Tillit til at norske medier ...lar folk med meninger utenom det vanlige komme til orde (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

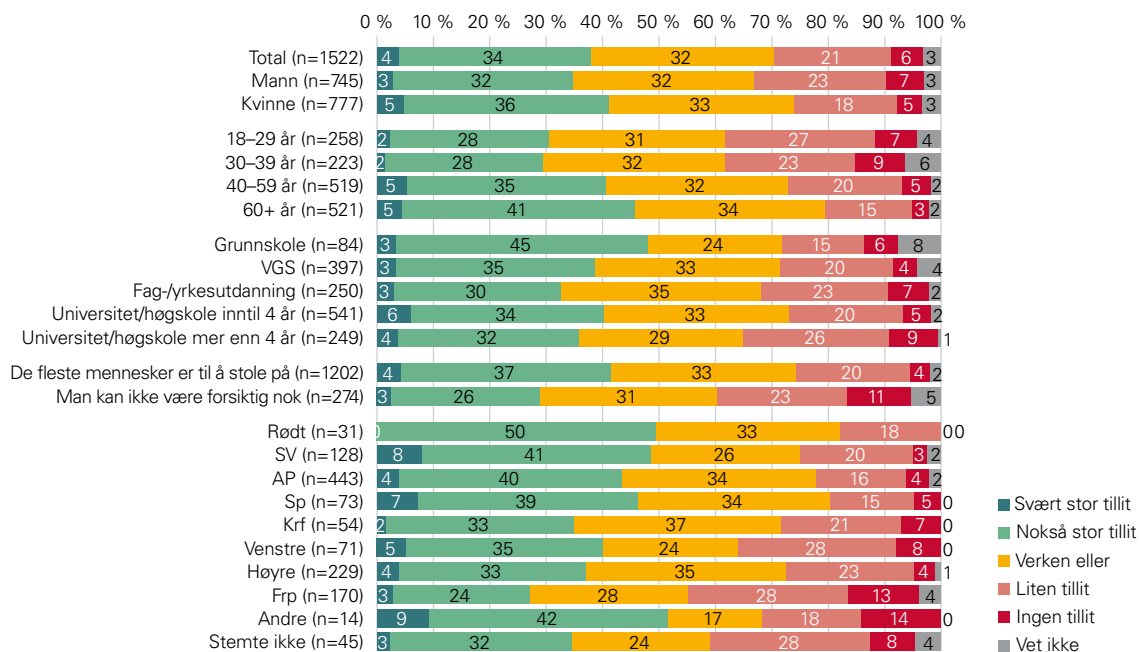

Figur 54 viser hvordan befolkningen svarer på spørsmålet om de har tillit til at mediene lar folk med meninger utenom det vanlige komme til orde, etter variablene kjønn, alder, utdanning, bosted, partisypati og tillit til andre mennesker. Figuren viser i hovedtrekk små forskjeller mellom de ulike variablene; de største forskjellene kommer til syne innad i variabelen partipreferanse. De som svarer at de ved siste valg stemte på partiene som tradisjonelt er å regne som partier på venstresiden (Rødt, SV og Ap), er også de som svarer at de har størst tillit til mediene i dette spørsmålet. De som sympatiserer med FrP og KrF svarer at de har minst tillit.

Figur 55 Tillit til at norske medier ...lar folk med meninger utenom det vanlige komme til ordet (etter egen yrtingserfaring)

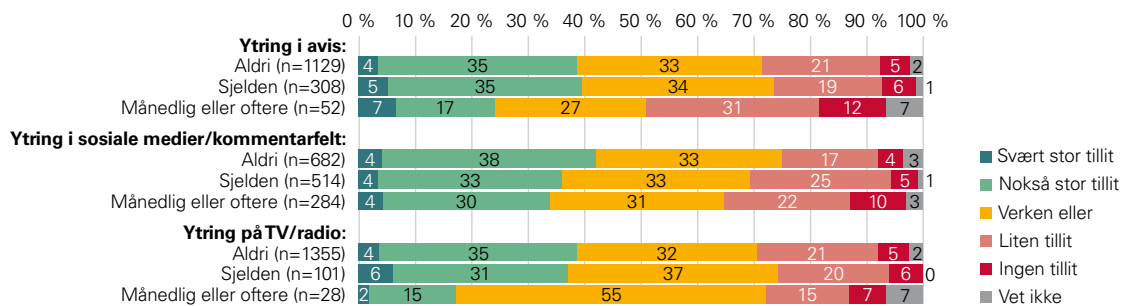
Figur 55 viser graden av tillit til om folk med meninger utenom det vanlige kommer til orde i mediene, sett i sammenheng med egen erfaring med å ytre seg i mediene. De som oppgir at de ytrer seg i sosiale medier eller i kommentarfelt månedlig eller oftere, har omtrent like mye tillit til mediene i dette spørsmålet som de gruppene som aldri eller sjelden ytrer seg. Merk at det store flertallet aldri ytrer seg i mediene i det hele tatt, og at det er denne gruppen som har mest tillit til at mediene lar folk med meninger utenom det vanlige komme til orde. Men de som ofte ytrer seg i de etablerte mediene har mindre tiltro til at kontroversielle ytringer får rom i norske medier. Det er svært interessant at de med mest erfaring med hvordan mediene håndterer ytringer også er de mest kritiske til hvordan mediene ivaretar mangfold og bredde.

6.2.3 Tillit til at norske medier belyser saker fra flere sider

Figur 56 Tillit til at norske medier...belyser saker fra flere sider (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

Figur 56 viser hvordan befolkningen svarer på spørsmålet om tillit til om mediene belyser saker fra flere sider, sett i sammenheng med variablene kjønn, alder, utdanning, bosted, partitilhørighet, og tillit til andre mennesker. Vi ser at det i hovedtrekk er små forskjeller, men det er par trekk som er verdt å merke seg. Innenfor variabelen partipreferanse ser vi at de som svarer at de stemte på FrP ved siste valg, er den gruppen som har minst tillit til den jobben mediene gjør med å belyse en sak fra flere sider. Vi ser også at unge mennesker (mellom 18 og 39) har mindre tillit til mediene i dette spørsmålet enn eldre mennesker (40–60+).

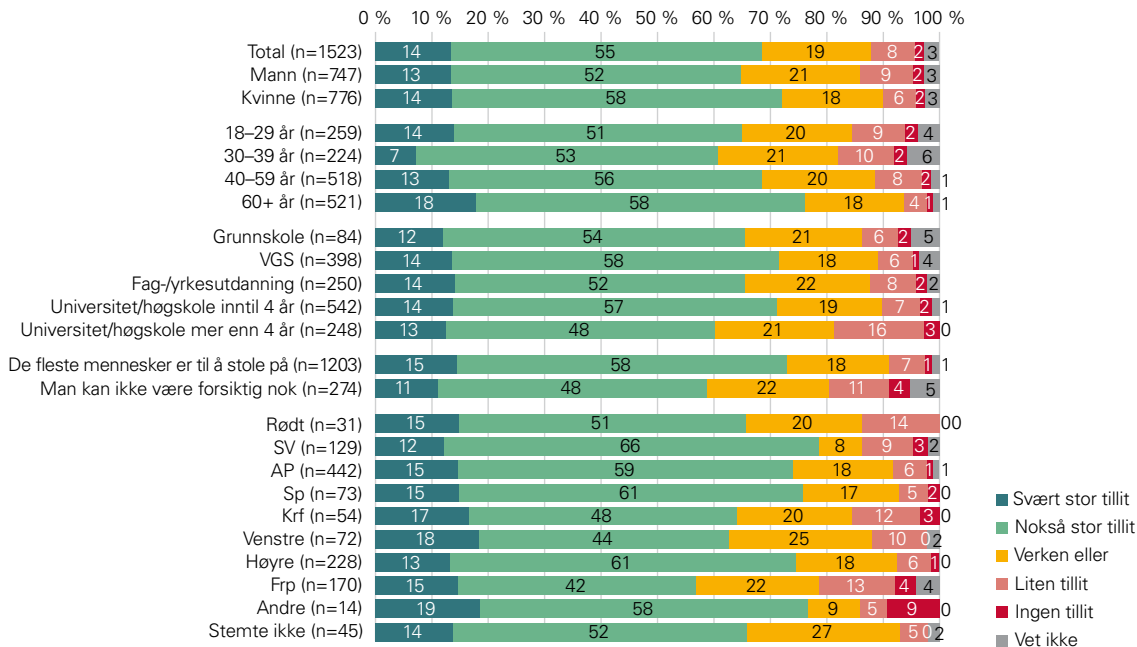
Figur 57 Tillit til at norske medier...belyser saker fra flere sider (etter egen ytringserfaring)

Figur 57 viser hvordan befolkningen svarer på spørsmålet om tillit til at mediene belyser en sak fra flere sider, sett i sammenheng med egen erfaring med å ytre seg i mediene. I figuren ser vi at det er relativt små forskjeller, men at de som svarer at de ytrer seg månedlig eller oftere har minst tillit til mediene i dette spørsmålet- uavhengig av plattform.

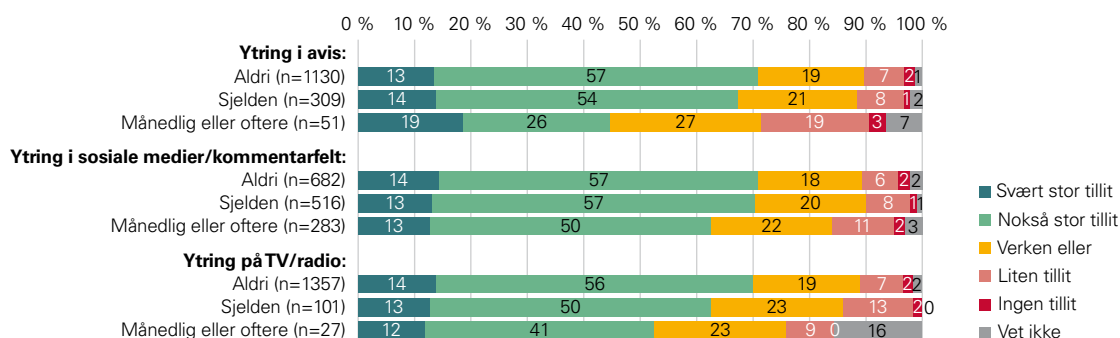
6.2.4 Tillit til at norske medier informerer om viktige ting som skjer i samfunnet

Figur 58 Tillit til at norske medier...informerer om viktige ting som skjer i samfunnet (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

Figur 58 viser hvordan befolkningen svarer på spørsmålet om de har tillit til at mediene informerer om viktige ting som skjer i samfunnet. Som vi ser, er det bare små variasjoner i hvordan befolkningen svarer. Hovedbildet er at befolkningen har svært stor eller nokså stor tillit til at mediene informerer om viktige ting som skjer i samfunnet. Kvinner har noe større tillit enn menn, og eldre mennesker noe større tillit enn yngre.

Figur 59 Tillit til at norske medier...informerer om viktige ting som skjer i samfunnet (etter egen yringserfaring)

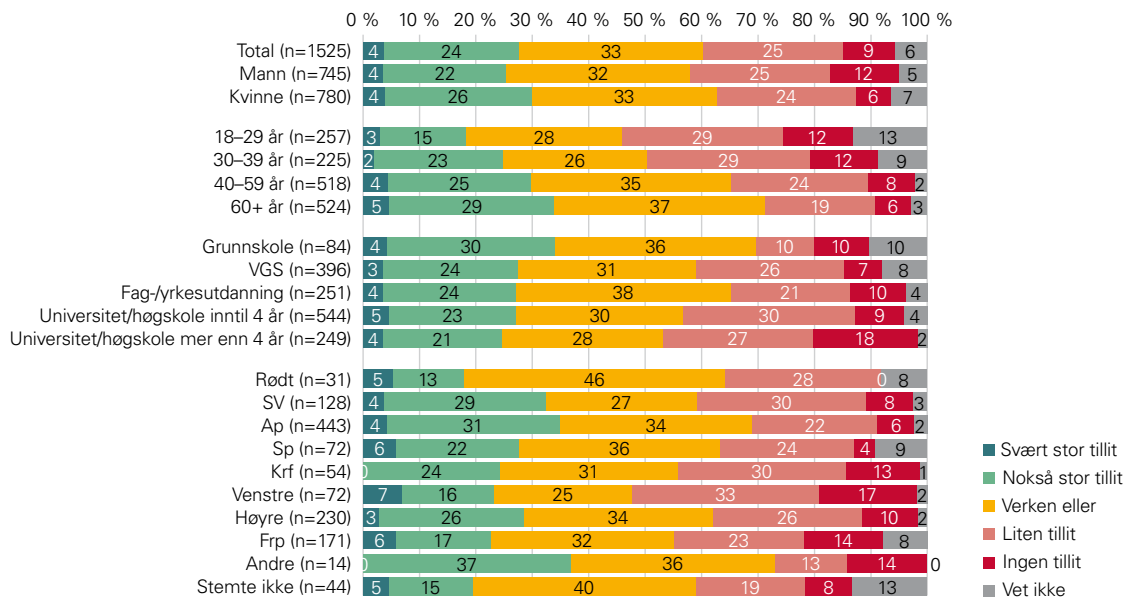

Figur 59 viser i hvilken grad folk har tillit til at mediene informerer om viktige ting som skjer i samfunnet, etter egen yringserfaring. I hovedtrekk ser vi at befolkningen svarer at de har svært stor eller nokså stor tillit til mediene i dette

spørsmålet, men også her ser vi at de som ytrer seg månedlig eller oftere på de ulike plattformene, har mindre tillit enn de som aldri eller sjelden ytrer seg i mediene.

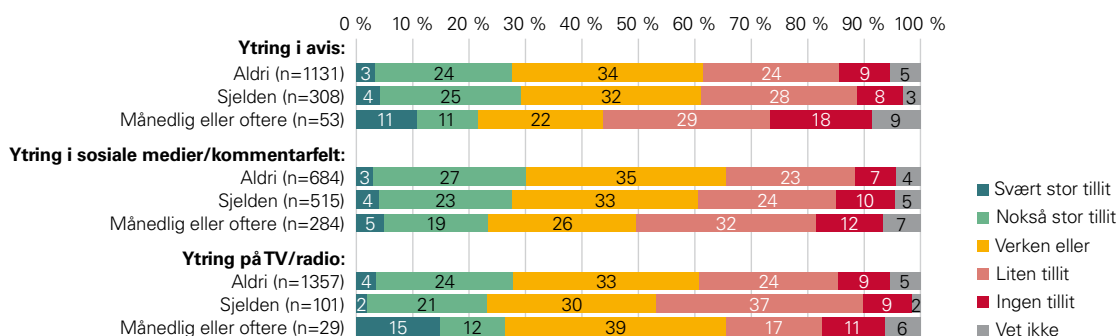
6.2.5 Tillit til at norske medier setter søkelys på egen samfunnsrolle

Figur 60 Tillit til at norske medier... Setter søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

Vi har sett ovenfor at befolkningen i det store og hele har tillit til at mediene utøver sin samfunnsrolle gjennom å belyse saker fra flere perspektiver, sette viktige saker på dagsorden og slippe ulike stemmer til. I Figur 60 ser vi at befolkningen i mindre grad har tillit til at mediene setter et søkelys på hvordan de selv fyller sin samfunnsrolle. Mange uttrykker at de har ingen eller liten tillit til mediene i dette spørsmålet. Unge mennesker er mest skeptiske til mediens evne til å sette seg selv under lupen, men tilliten synes å stige med alderen.

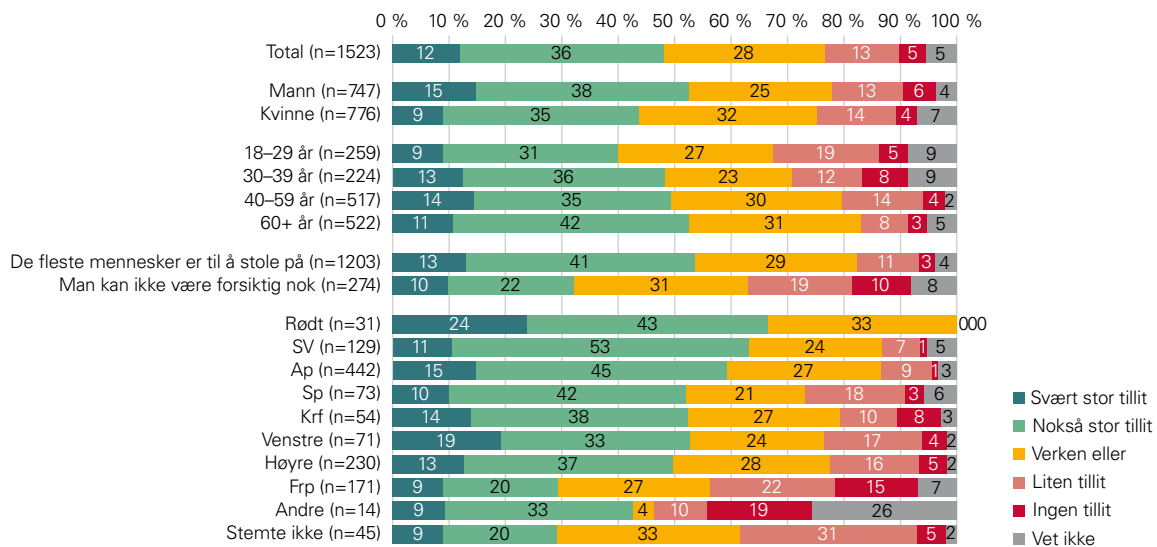
Figur 61 Tillit til at norske medier... Setter søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle (etter egen ytringserfaring)

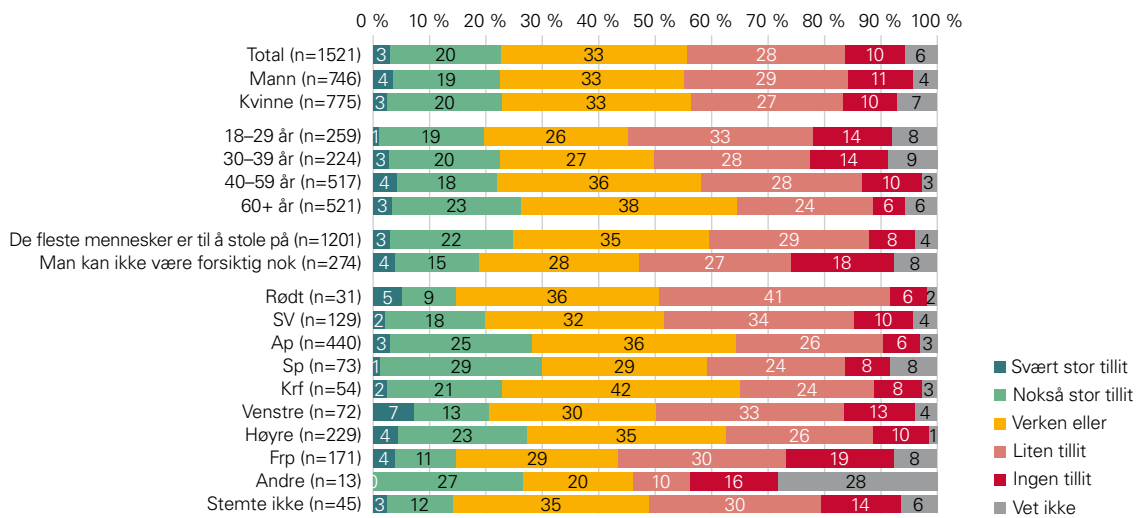
Figur 61 viser hvordan befolkningen svarer på spørsmålet om i hvilken grad de har tillit til at mediene setter søkelys på hvordan de oppfyller samfunnsrollen, sett i sammenheng med egen erfaring med å ytre seg i mediene. Figuren viser at respondentene har relativt liten tillit til mediene i dette spørsmålet. Igjen er tilliten lavest blant de som ytrer seg månedlig eller oftere i avis og i sosiale medier/kommentarfelt.

6.2.6 Tillit til mediernes uavhengighet

Figur 62 Tillit til at norske medier... er frie og uavhengige av staten (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

Figur 62 viser hvordan befolkningen har svart på spørsmålet om de har tillit til at mediene er frie og uavhengige av staten. Figuren viser at rundt halvparten av befolkningen har svak tillit til at mediene er uavhengige av staten. To variabler er interessante å se nærmere på. Den ene er variabelen tillit til andre mennesker. Klart flere av de som svarer at «de fleste mennesker er til å stole på» har også tillit til at mediene er uavhengige av staten, mens andelen som svarer at «man kan ikke være forsiktig nok» har mindre tillit til mediene i dette spørsmålet. Vi ser også at yngre mennesker har mindre tillit til at mediene er uavhengige av staten. Kvinner uttrykker noe større grad av skepsis til mediene i dette spørsmålet enn det menn gjør.

Figur 63 Tillit til at norske medier... er frie og uavhengige av eiere og annonsører (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)

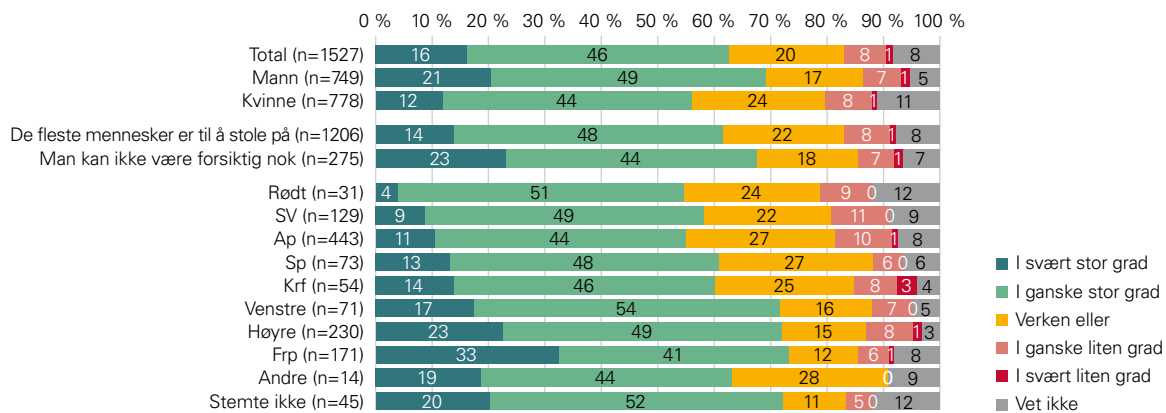
Figur 63 viser hvordan befolkningen svarer på spørsmålet om mediernes uavhengighet fra eiere og annonsører. Vi ser at en stor andel av befolkningen har liten eller ingen tillit til mediene i dette spørsmålet. Dette tyder på en grunnleggende skepsis i befolkningen til mediernes økonomiske og markedsmessige normer. Også i denne sammenhengen ser vi at unge mennesker har mindre tillit til mediene enn de eldre.

6.3 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder

Medienes forvaltning av ytringsfriheten skjer i stor grad gjennom det journalistiske arbeidet. Slik er *journalisten* en sentral aktør og premissleverandør i mediernes rapportering og i den generelle demokratiske debatt. Det er derfor interessant å se på befolkningens tillitt til journalistene og deres arbeidsmetoder. Vi spurte befolkningen om tillit til journalistene, hvorvidt man tror de lar seg påvirke av ulike interesser, favoriserer egne meninger og politiske ståsted, og om man tror de lar være å rapportere visse nyheter av frykt for sanksjoner. Spørsmålet er om journalister oppfattes som partiske eller nøytrale.

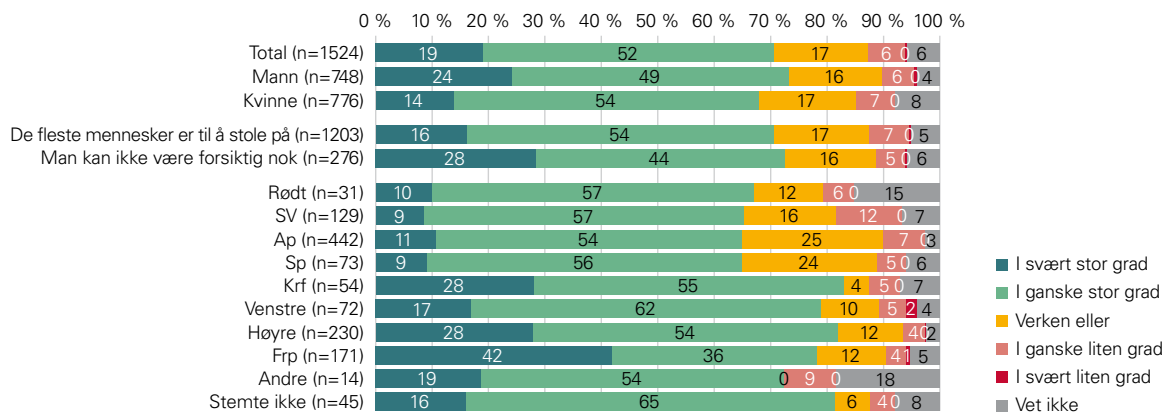
6.3.1 Favorisering av kilder og meningsfeller

Figur 64 viser at den norske befolkningen i stor grad tror at norske journalister favoriserer kilder som mener det samme som dem selv.

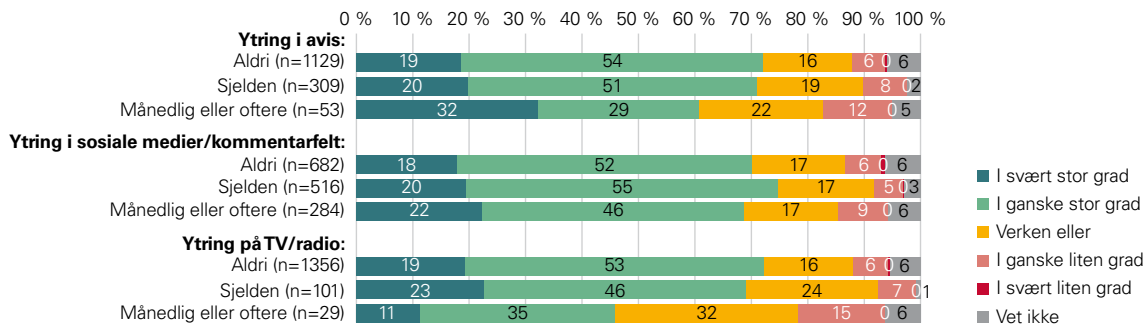
Figur 64 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister favoriserer kilder som mener det samme som de selv?)

Det er ingen store forskjeller mellom de ulike variablene, men vi ser at respondentene som oppgir at de ved siste valg stemte på et av partiene på den tradisjonelle høyresiden i norsk politikk, i noe større grad mener at norske journalister favoriserer kilder som mener det samme som dem selv. Blant de som stemte FrP ved siste Stortingsvalg svarer 33 prosent at de i svært stor grad tror journalister favoriserer kilder som mener det samme som dem selv. Vi ser også at kvinner har større tillit til journalister i dette spørsmålet enn det menn har.

Deretter spurte vi om hvorvidt man tror journalister lar seg påvirke av eget politisk standpunkt:

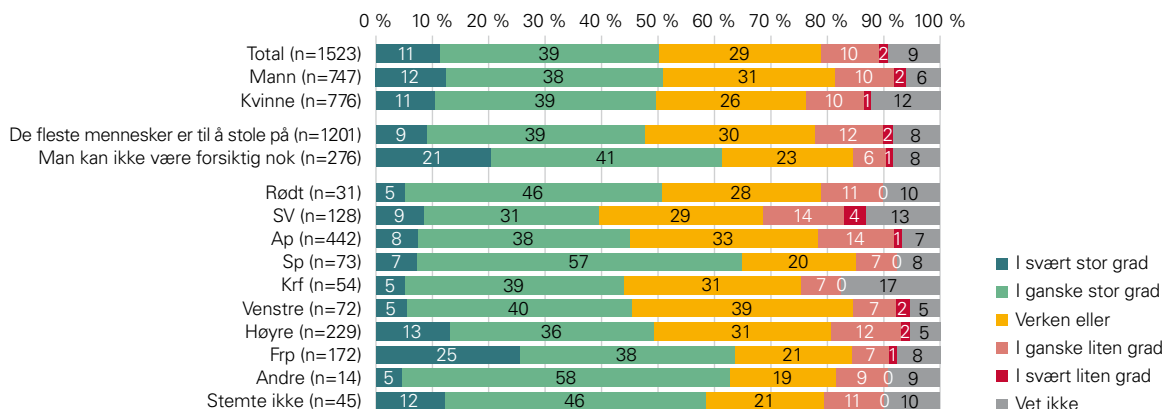
Figur 65 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske standpunkt?)

I figur 65 ser vi at et stort flertall i befolkningen mener norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske ståsted. I dette spørsmålet er forskjellene mellom undergruppene små. Ikke overraskende er det størst forskjell er i partivariabelen. Blant dem som stemte på et av partiene på den tradisjonelle høyresiden ved siste valg, er det flere som mener at norske journalister lar seg påvirke av eget politisk ståsted enn blant de som stemte på et politisk parti på den tradisjonelle venstresiden. Blant FrP-velgerne svarer 42 prosent at de mener norske journalister lar seg påvirke av eget politiske ståsted.

Figur 66 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske standpunkt?... egne ytringserfaringer)

Med utgangspunkt i spørsmålet om journalister er påvirket av sitt politiske ståsted, viser Figur 66 hvordan respondentene svarer på spørsmålet sett i sammenheng med egne erfaringer med å ytre seg i mediene. Vi ser at de som ytrer seg i mediene – uavhengig av plattform – har noe større tillit til journalistene i dette spørsmålet.

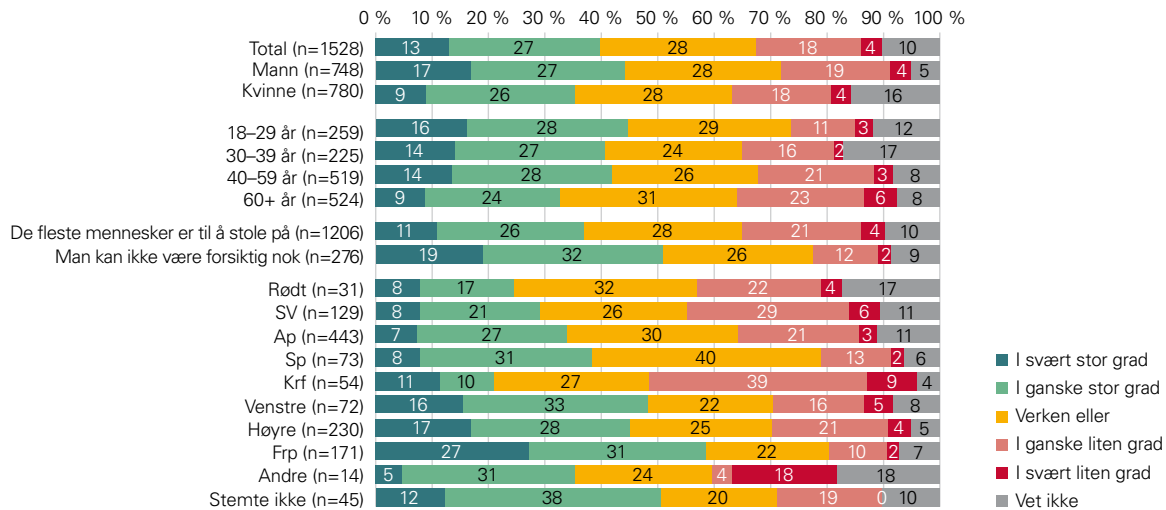
6.3.2 Påvirkning fra eiernes økonomiske interesser

Figur 67 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar seg påvirke av eiernes økonomiske interesser?)

Figur 67 viser små forskjeller mellom gruppene i spørsmålet om norske journalister lar seg påvirke av eiernes økonomiske interesser. Færre mener at journalister påvirkes gjennom økonomi enn via politikk og ideologi. De som stemmer Sp, FrP eller Rødt er mest skeptiske til norske journalisters uavhengighet fra eiernes interesser.

6.3.3 Journalisters redsel for sanksjoner fra ulike grupper

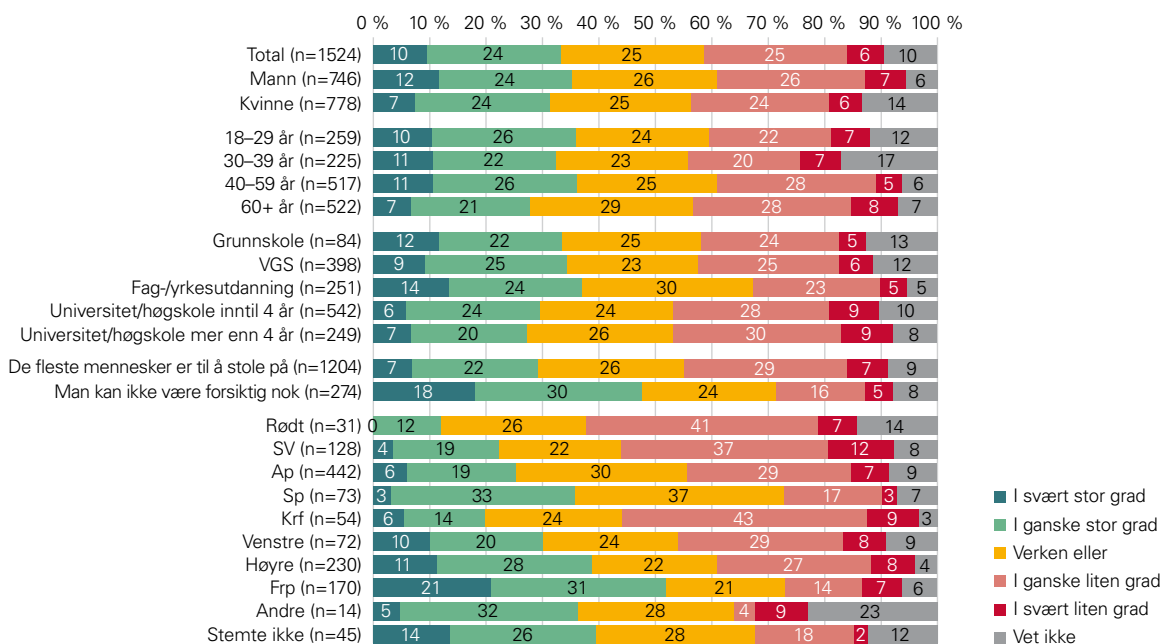
Figur 68 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar være å skrive om noe som kan oppfattes som religionskritikk fordi de er redde for reaksjoner fra religiøse miljøer?)

Figur 68 viser hvor mange som mener at journalister lar være å skrive noe som kan oppfattes som religionskritikk av frykt for reaksjoner fra religiøse miljøer.

Figuren viser at de som stemte på et av partiene på den tradisjonelle høyresiden ved siste valg, i større grad tror at norske journalister lar være å skrive noe av frykt for reaksjoner fra religiøse miljøer. FrP-velgerne er de som ytrer størst bekymring.

Figur 69 Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar være å skrive om politisk ytterliggående grupper fordi de er redde for reaksjoner fra disse?)

Figur 69 viser hvor stor andel av befolkningen som mener at journalister lar være å skrive noe om politisk ytterliggående grupper av frykt for reaksjoner fra disse. Figuren viser mindre forskjeller i hvordan folk svarer, men i variabelen partipreferanse er det forskjeller. De som oppgir at de stemte på et parti på den tradisjonelle høyresiden ved siste valg, er i større grad enige i påstanden om at norske journalister lar være å skrive om disse gruppene på grunn av frykt for reaksjoner.

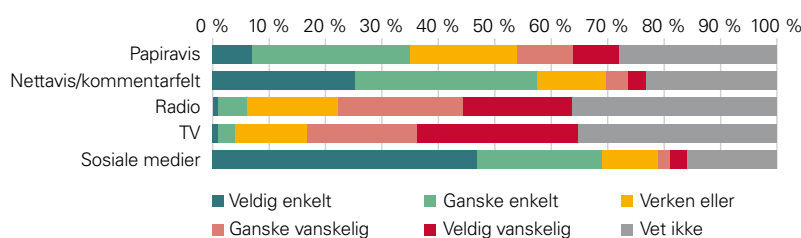
6.4 Muligheter til å nå frem i mediene med egne meninger

I et velfungerende demokrati er det viktig at borgere kan bruke ytringsfriheten sin og delta i offentlig debatt. De redaksjonelle mediene, som TV, radio og avis, har en helt sentral rolle når det gjelder å tilrettelegge for en mangfoldig offentlig samtale. I Vær Varsom-plakaten (Norsk Presseforbund, 2013) står det blant annet at det er pressens samfunnsrolle å ivareta oppgaver som «... informasjon, debatt og kritikk» og at «pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk» (punkt 1.2). Medienes kontroll over hvem som kommer til orde i den offentlige debatt og hvem som ikke gjør det, omtales ofte som medienes portvaktmakt (Ihlebak, 2014; Shoemaker og Vos, 2009; Singer et al., 2011). Det har tradisjonelt sett vært en relativt høy terskel for å ytre seg i de redaksjonelle mediene der portvaktmakten har vært sterk, men Internett og sosiale medier har gjort det enklere for folk å bruke ytringsfriheten sin og delta i det offentlige ordskifte. At en større andel av befolkningen kan delta i samfunnsdebatten er positivt for demokratiet, men utviklingen presenterer også nye utfordringer med tanke på debattkultur og redaktøransvar.

I undersøkelsen ønsket vi å belyse *hvem* som faktisk opplever å få komme til orde på forskjellige plattformer, og vi stilte spørsmålet:

Hvor lett mener du det er for deg å få sagt din mening gjennom papiravis, nettaviser, radio, TV og sosiale medier?

Figur 70 Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger...Hvor lett mener du det er for deg å få sagt din mening gjennom...

Ikke overraskende ser vi at det er stor forskjell mellom hvor lett respondentene mener det er å få sagt sin mening gjennom ulike typer medier. Der hvor medienes portvaktmakt er svakest, som i sosiale medier og i nettaviser/kommentarfelt, oppgir respondentene at terskelen er lavest for å ytre sin mening offentlig. TV og radio er de plattformene hvor færrest mener de slipper til. Det er en høy andel som har svart «vet ikke» på dette spørsmålet, noe som henger sammen

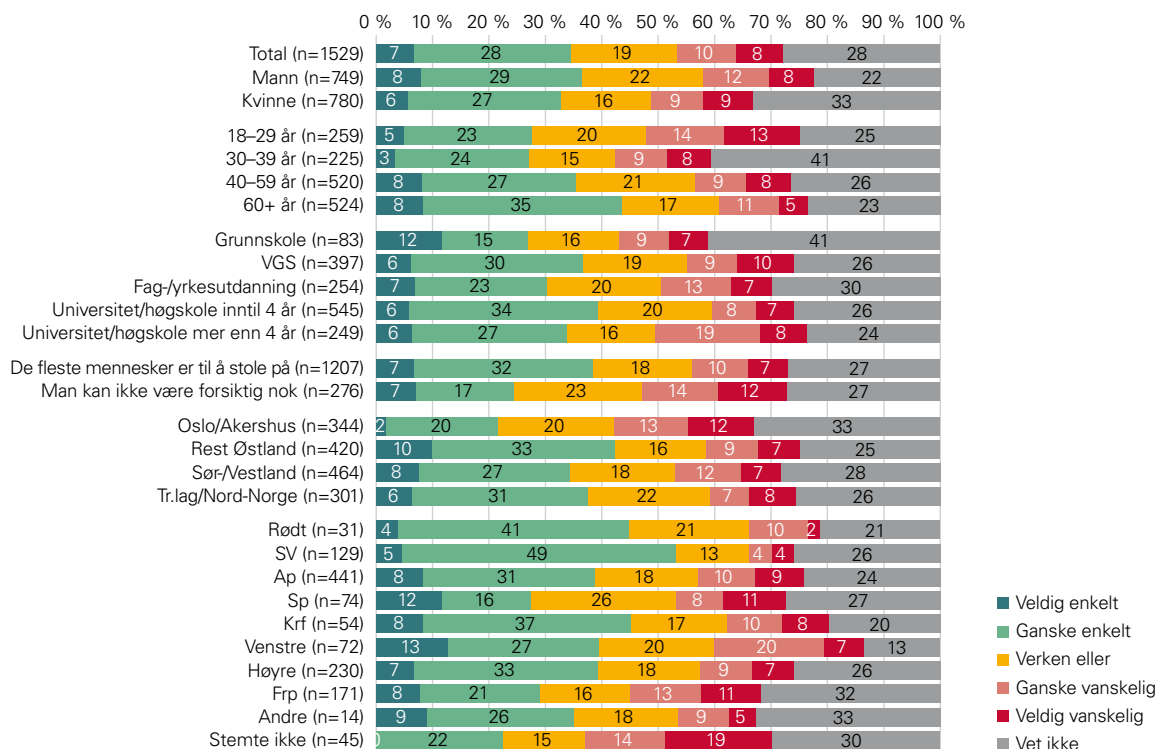
med at mange ikke nødvendigvis ønsker eller har prøvd å ytre seg på disse plattformene.

Videre viser tallene for hvor lett befolkningen mener det er å få sagt sin mening gjennom vårt eldste medium (papiravis) og våre nyeste (sosiale medier og nettavisenes kommentarfelt). Her er det særlig generasjonsforskjellene som er interessante, men ikke overraskende, siden de yngre aldersgruppene er de hyppigste brukerne av sosiale medier.

6.4.1 Papiraviser

Papiravisenes debattsider har tradisjonelt utgjort en av de viktigste arenaene for den offentlige samtalen. Spesielt i de riksdekkende avisene og i storbyavisene får redaksjonene innsendt langt flere innlegg fra bidragsytere enn det de har plass til på trykk. Det er med andre ord stor konkurranse om å få kronikker eller debattinnlegg publisert. Fordi innleggene som kommer på trykk i papiravisen (og som også ofte publiseres i nettutgaven) har gått gjennom en utvalgsprosess og en kvalitetssikring fra redaksjonens side, har de hatt en høyere status enn for eksempel nettdebatten som kjennetegnes av at innleggene etterhåndsmoderes (Ihlebak og Krumsvik, 2014; Singer et al., 2011).

Figur 71 Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger gjennom ... Papiraviser

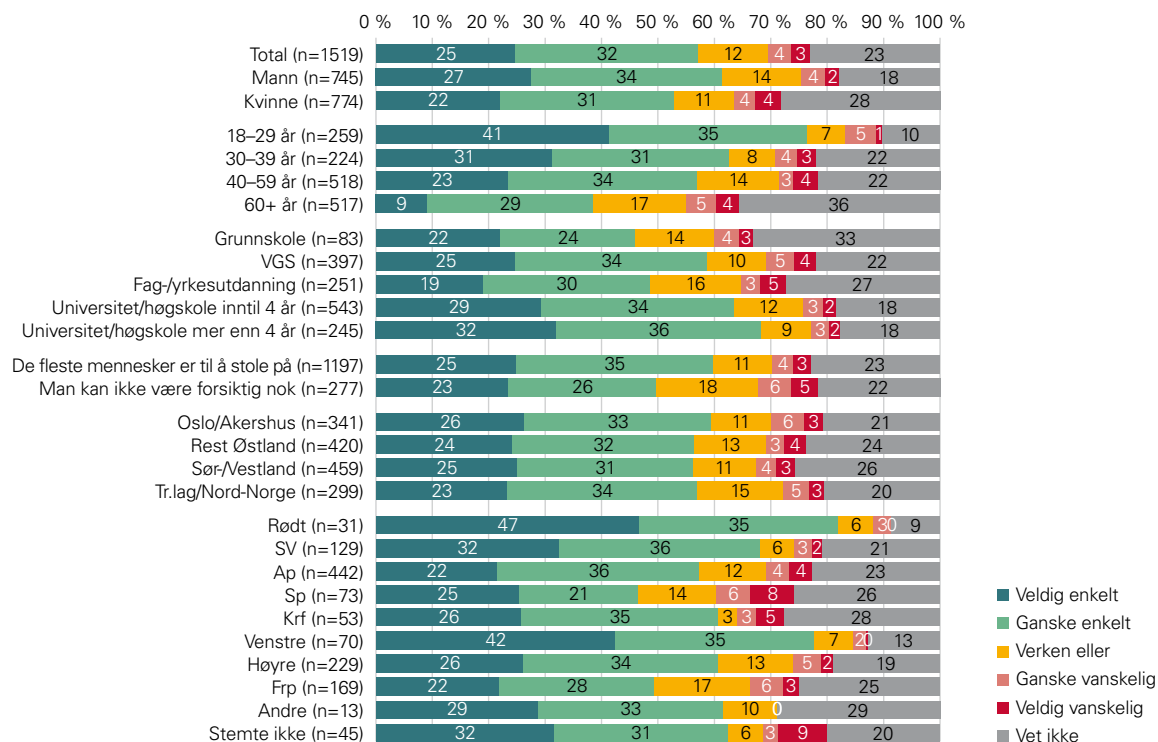
Det er mange som har svart «vet ikke» på spørsmålet om hvor lett de mener det er for dem å få sagt sin mening gjennom papiravis. Dette kan henge sammen med at mange mest sannsynlig aldri har prøvd å få et debattinnlegg på trykk i avisen. I figur 71 ser vi at de som er over 60 år synes det er lettere å få uttrykt sin mening i papiravisen enn de som er yngre. Det er også forskjeller på politisk tilhørighet: folk som har stemt SV, Rødt og KrF er de som synes det er enklest

å få sagt sin mening i papiravisen. Figuren viser i tillegg at det er forskjeller basert på utdanningsnivå. De med yrkesutdanning eller grunnskole synes det er vanskeligere å slippe til i papiravisen enn de med høyere utdanning.

6.4.2 Nettaviser/kommentarfelt og sosiale medier

Hvem som helst kan i prinsippet ytre seg gjennom sosiale medier eller nettdebatt/kommentarfelt hvis man oppretter en profil. I disse foraene må man ikke gjennom det samme nåløyet som i papiravisen for å bli publisert. Det er de yngre som er de mest hyppige brukerne av sosiale medier. Dette gjenspeiles i svarene på spørsmålet Dette gjenspeiles i Figur 72 og Figur 73, hvor vi spurte om hvor lett folk mener det er å få sagt sin mening gjennom hhv nettavis og sosiale medier. Her ser vi en motsatt tendens enn det vi gjør i papiravisene, altså at de yngre synes det er vesentlig enklere å få ytret sin mening enn de eldre i nettavisene/kommentarfelt og i sosiale medier. De store generasjonsforskjellene kan skyldes teknologisk kompetanse og at de yngre ofte tar i bruk nye nett-tjenester først. Disse tallene styrker påstanden om at nettdebatten har utvidet den offentlige debatt og styrket spesielt de unges mulighet til å bruke ytringsfriheten og delta aktivt i offentligheten. Det er viktig å påpeke at det å ha *mulighet* til å ytre seg ikke nødvendigvis er det samme som å bli hørt, eller å ha reell gjennomslagskraft i samfunnet.

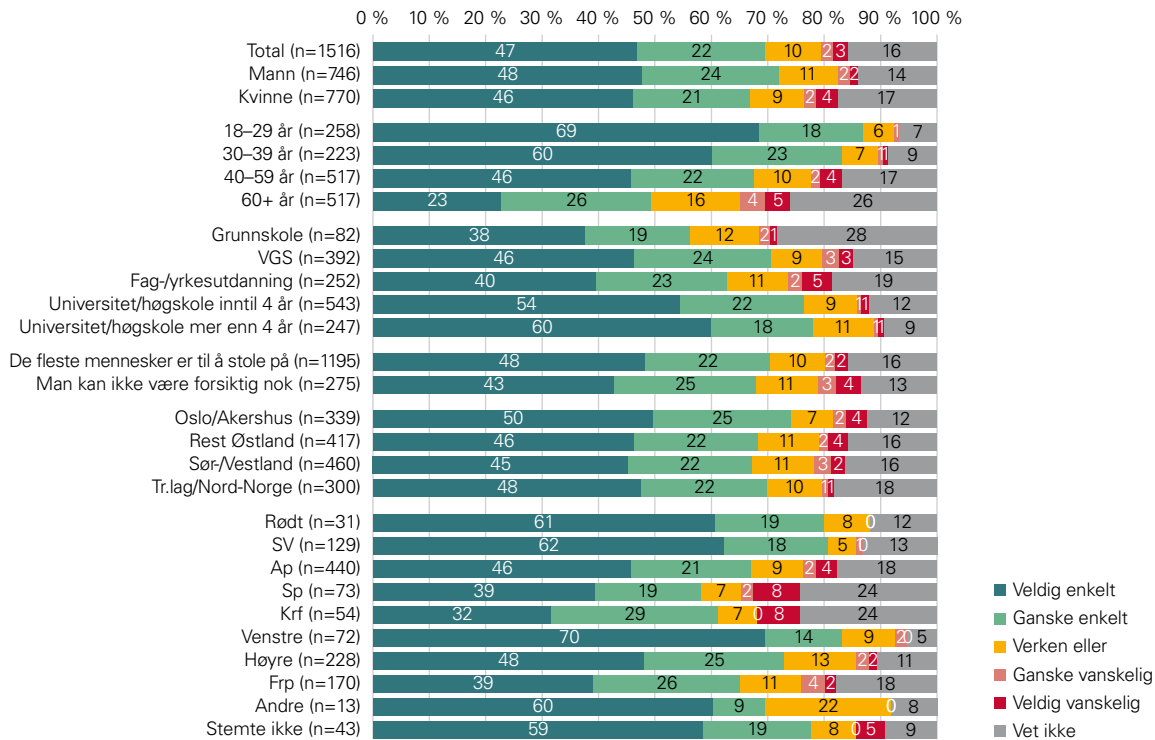
Figur 72 Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger gjennom... Nettaviser/kommentarfelt

I Figur 72 og Figur 73 ser vi også at det er relativt store forskjeller på hvor lett man synes det er å ytre sin mening i nettaviser/kommentarfelt og i sosiale medier når det gjelder politisk tilhørighet. De som stemmer Rødt, Venstre eller

SV synes det er lettere å få sagt sin mening i kommentarfeltene og i sosiale medier enn de som stemmer SP eller Frp.

Figur 73 Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger gjennom... Sosiale medier

6.5 Synet på nettdebatter

Nettdebatten er en viktig utvidelse av samfunnsdebatten og den har styrket befolkningens ytringsmuligheter. Selv om denne utviklingen ofte betegnes som demokratiserende, har det også vært mange som har kritisert nettdebatten for å være useriøs, fragmentert og støyende. Et sentralt spørsmål er hvordan nettdebatten best burde håndteres og kontrolleres av de som tilrettelegger den (Berg, 2011; Ihlebæk, 2008). Når det gjelder spørsmål om hvordan redaksjonell kontroll best bør utøves er det viktig å skille mellom den nettdebatten som forgår innenfor de redaksjonelt styrte mediene, som for eksempel en nettavis, og den som ikke faller under redaktøransvaret, som for eksempel sosiale medier. All debatt som foregår i de redaksjonelle mediene opererer innenfor det presseetiske regelverket som er beskrevet i Vær Varsom-plakaten og Redaktørplakaten. Nettavisene har likevel et stort handlingsrom når det gjelder hva slags kontrollmekanismer de innfører, og det har vært vanskelig for redaksjonene å finne riktig nivå på den redaksjonelle kontrollen (Ihlebæk, 2008; Ihlebæk og Krumsvik, 2014). Forskning viser at flere sentrale redaksjoner strammet inn kontrollen etter terrorangrepene den 22. juli 2011. For eksempel krever nå mange nettaviser at man deltar under fullt navn, og redaksjonene har blitt mer selektive når det gjelder hvilke saker som åpnes for debatt (Ihlebæk, Løvlie og Mainsah, 2013).

Hvordan nettdebatten håndteres og kontrolleres redaksjonelt har betydning for ytringsfriheten og debattkulturen. Bør redaksjonene etterstrebe en liberal holdning til redaksjonell kontroll av ytringer som gir deltakerne stor grad av frihet til å ytre seg om det de vil, eller bør de implementere kontrollmekanismer som fremmer debattens kvalitet? Vi spurte respondentene om deres holdninger til nettdebatt og redaksjonell kontroll (med nettdebatt mener vi i dette tilfellet kommentarfelt, som altså faller innenfor redaktøransvaret):

«Dette spørsmålet handler om mediernes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt. Hvor enig er du i følgende påstander?»

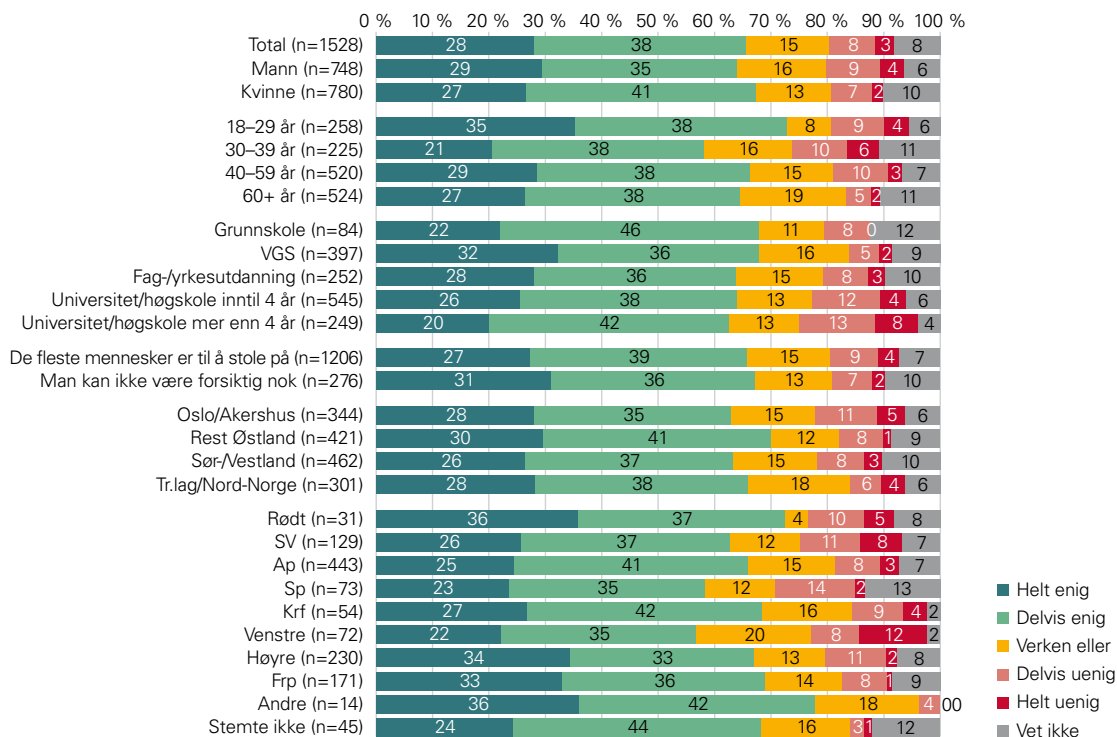
Respondentene ble deretter bedt om å vurdere seks ulike påstander knyttet til nettdebatter:

- hvorvidt de er viktige fordi alle kan delta
- hvorvidt de bør forbys
- hvorvidt deltakere i nettdebatter bør ha frihet til å si hva de vil
- hvorvidt nettdebatter bør tolerere mer enn i andre medier
- hvorvidt nettdebatter bør ha redaksjonell kontroll

Under viser vi befolkningens vurdering av de ulike påstandene etter kjønn, alder, utdanningsnivå, tillitsnivå, bosted og politisk tilhørighet.

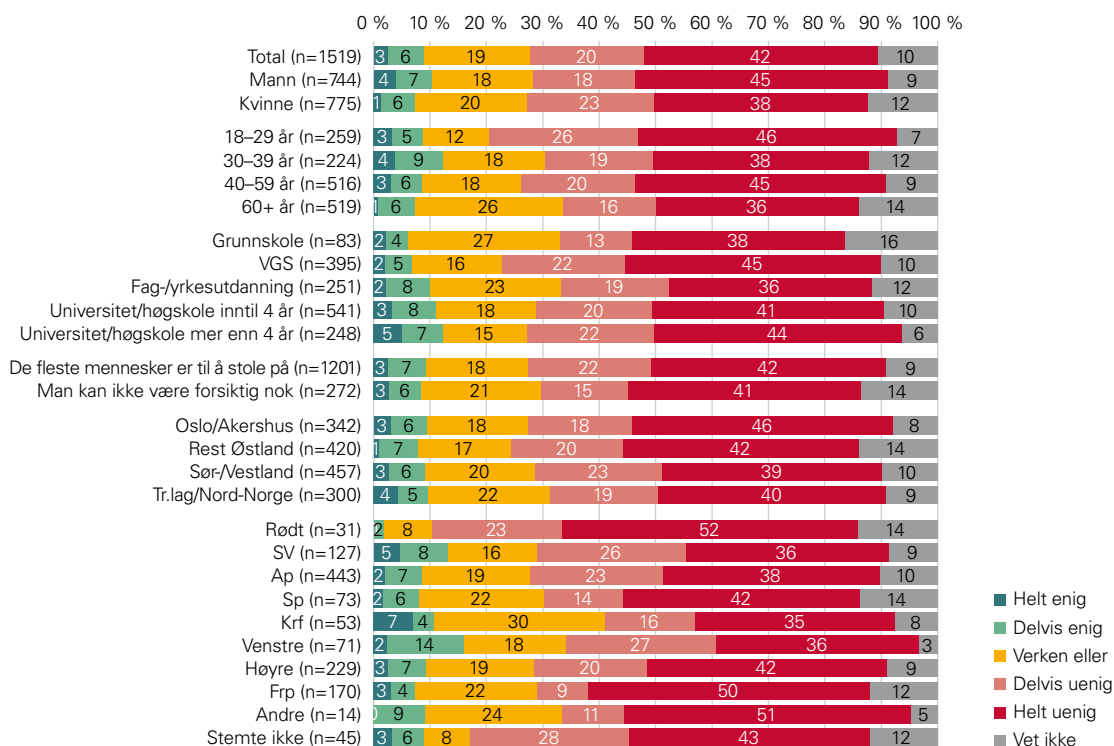
6.5.1 Er nettdebatter viktige?

Figur 74 Mediernes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... Nettdebatten er viktig fordi alle som vil kan delta

Det er stor oppslutning i befolkningen om at nettavisene bør tilby leserne sine muligheten til å delta i nettdebatt. I Figur 74 ser vi at 66 prosent av de spurte er helt eller delvis enige i at nettdebatten er viktig for alle som vil i teorien kan delta. Kun 11 prosent er helt eller delvis uenige i denne påstanden. I Figur 75 ser vi samme tendens: Et stort flertall er uenig i påstanden om at nettavisene ikke bør tilby nettdebatt/kommentarfelt. Med andre ord er befolkningen, på tvers av kjønn, alder, utdanning, tillit og politisk tilhørighet, generelt positive til at nettavisene tilbyr slike fora til sine lesere.

Figur 75 Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt...Nettavisene bør ikke tilby nettdebatt

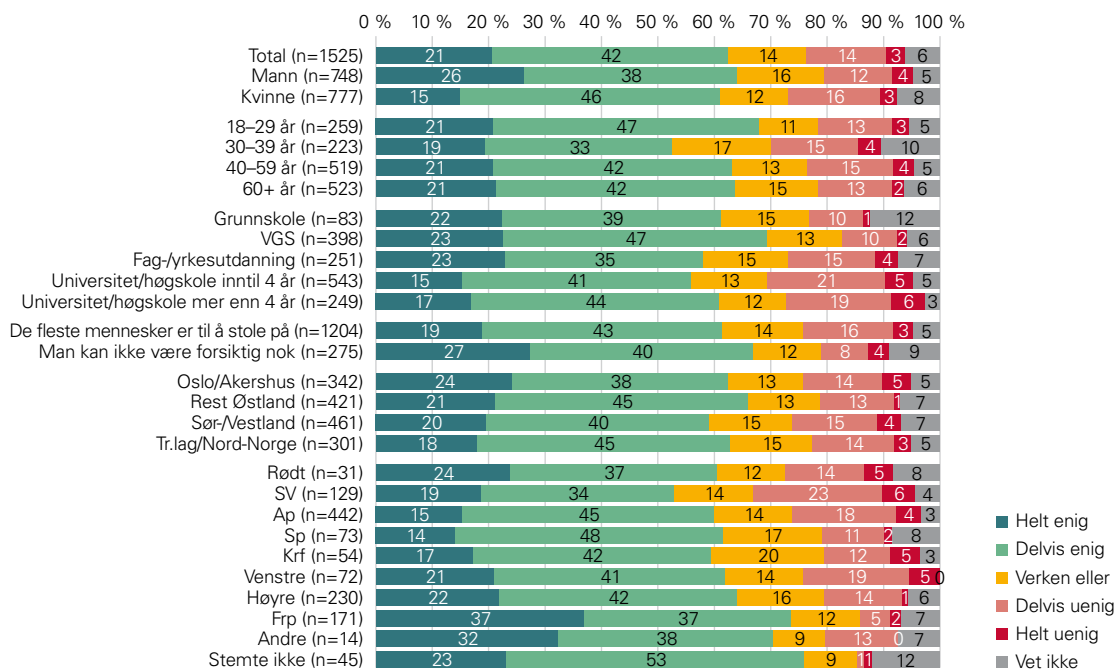
6.5.2 Bør man kunne si hva man vil i en nettdebatt?

Retten til å kunne ytre seg uten å bli sensurert er et viktig prinsipp i Norge, men ytringsfrihet må ikke blandes med trykkeplikt. Det vil si at selv om nettdebattanter har rett til å bruke sin ytringsfrihet, har ikke nettredaksjonene noen plikt til å trykke alle debattinnlegg (selv om de i teorien kan gjøre det). Som tidligere påpekt følger redaksjonene det presseetiske regelverket. I tillegg har mange nettredaksjoner utformet egne debattregler som de ønsker at deltakere skal følge (Ihlebak og Krumsvik, 2014). Ved å følge retningslinjene ønsker nettavisene å sikre at debatten holder et visst kvalitetsnivå. Hvis disse debattreglene brytes kan moderatorene gå inn å redigere eller slette innlegg.

Redaksjonene balanserer med andre ord mellom å sikre deltakernes ytringsfrihet og behovet for å sikre en velfungerende offentlig debatt. De to utelukker ikke hverandre, men kan komme i konflikt. I Figur 76 ser vi at 63 prosent av respondentene sier at de mener at deltakerne i nettdebatten bør

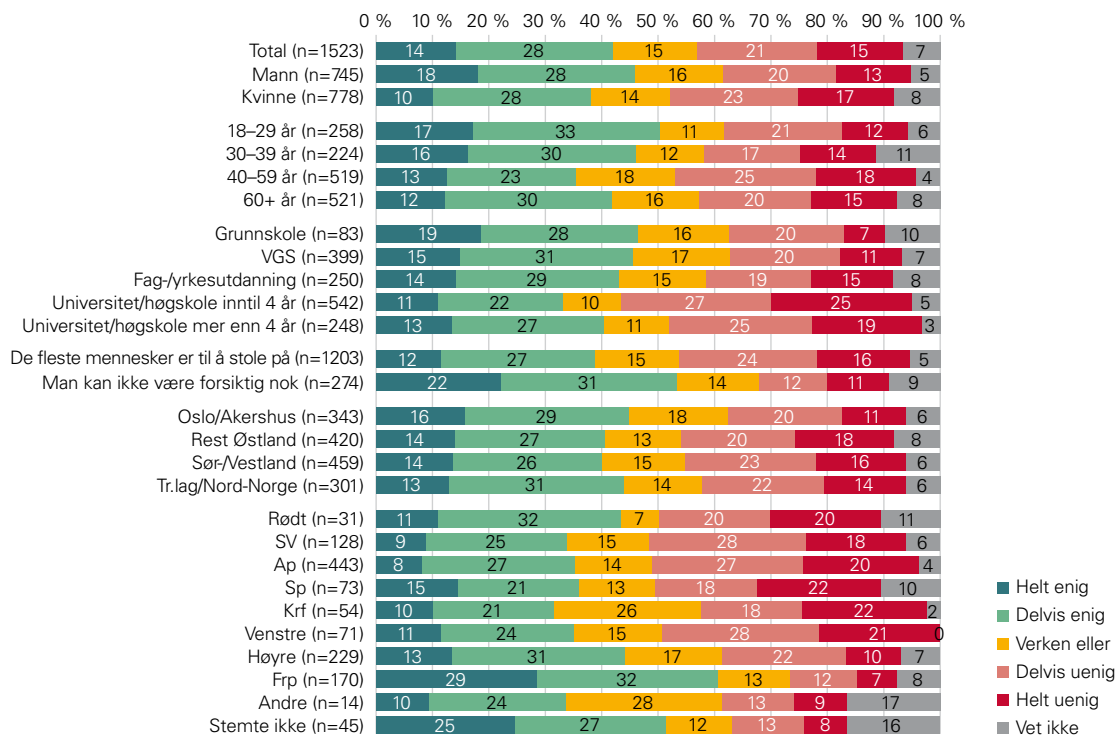
har størst mulig frihet til å si hva de vil. Det kan tolkes dithen at de fleste støtter at redaksjonene bør etterstrebe en liberal holdning til redaksjonell kontroll i nettdebatten. Som vi ser er det ikke store utslag for de ulike variablene. Når det gjelder politisk tilhørighet er det Frp-velgere som er mest enig i dette utsagnet, mens SV-velgere er de som er mest uenige. Når det kommer til påstanden om at deltakere i nettdebatter bør kunne si det de vil, er personer med høyere utdanning mer skeptiske enn personer med lavere utdanning.

Figur 76 Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... I nettdebatten bør deltakerne ha størst mulig frihet til å si hva de vil

6.5.3 Bør man i nettdebatter tolerere meninger som ikke egner seg på trykk?

Vi har tidligere argumentert for at internett og papiravisen utgjør to ulike debattarenaer med ulike former for redaksjonell tilnærming. Nettdebatten er ofte etterhåndsmoderert og uredigert, og debatt deltakerne har større frihet til å ytre seg spontant. Debattinnleggene i papiravisen er derimot forhåndskontrollert og ofte redigert, og har hatt en større legitimitet i offentligheten. Vi har spurt respondentene hvorvidt de mener at man bør tillate forskjellige typer ytringer på de to plattformene. Med andre ord – om redaksjonene bør være mer liberale med tanke på hva slags meninger som blir publisert i nettavisene, enn papiravisene? I Figur 77 ser vi at respondentene er delte i sine holdninger til denne påstanden: 42 prosent er enige, mens 36 prosent er uenige i at man bør tolerere meninger i nettavisene som ikke ville kommet på trykk i papiravisen. Figuren viser også at flere menn enn kvinner mener at man bør tolerere mer i nettdebatten. Særlig FrP-velgere støtter en liberal tilnærming fra redaksjonenes side.

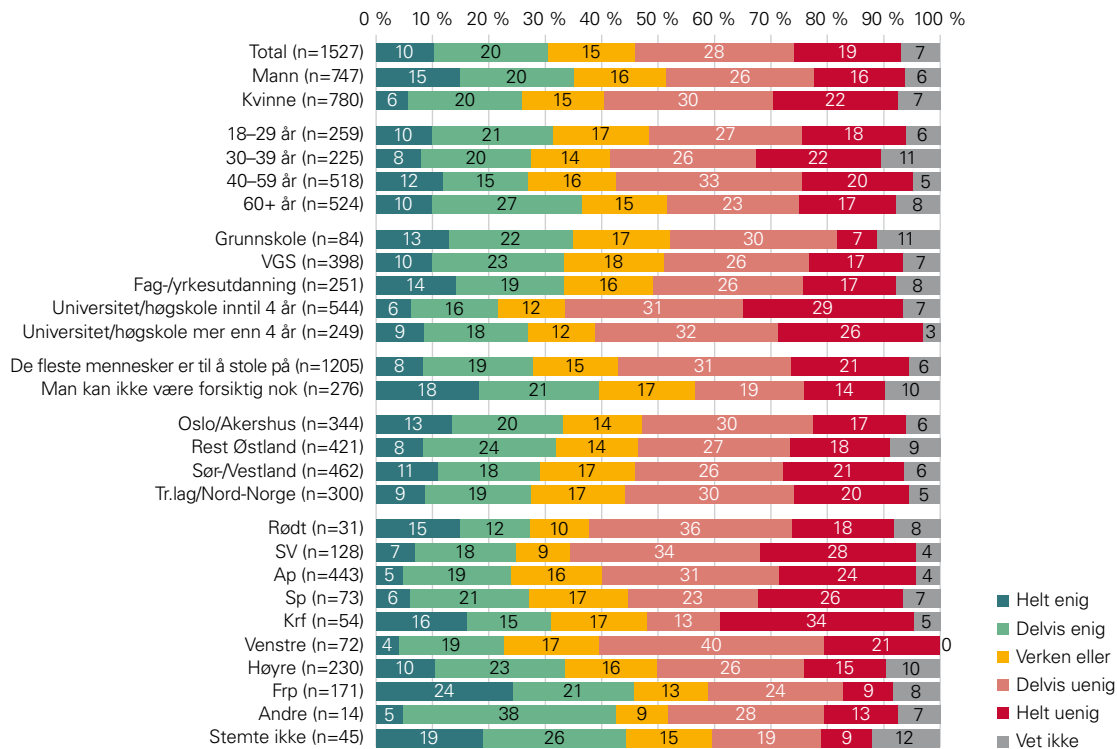
Figur 77 Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt...I nettdebatten bør man tolerere meninger som ikke ville kommet på trykk i papiravisen

6.5.4 Forhånds- eller etterhåndskontroll?

I Vær Varsom-plakaten, punkt 4.17, vises det til at det er opp til hver enkelt redaksjon hvorvidt man utfører forhånds- eller etterhåndsgodkjenning av debattinnlegg i nettdebatten.

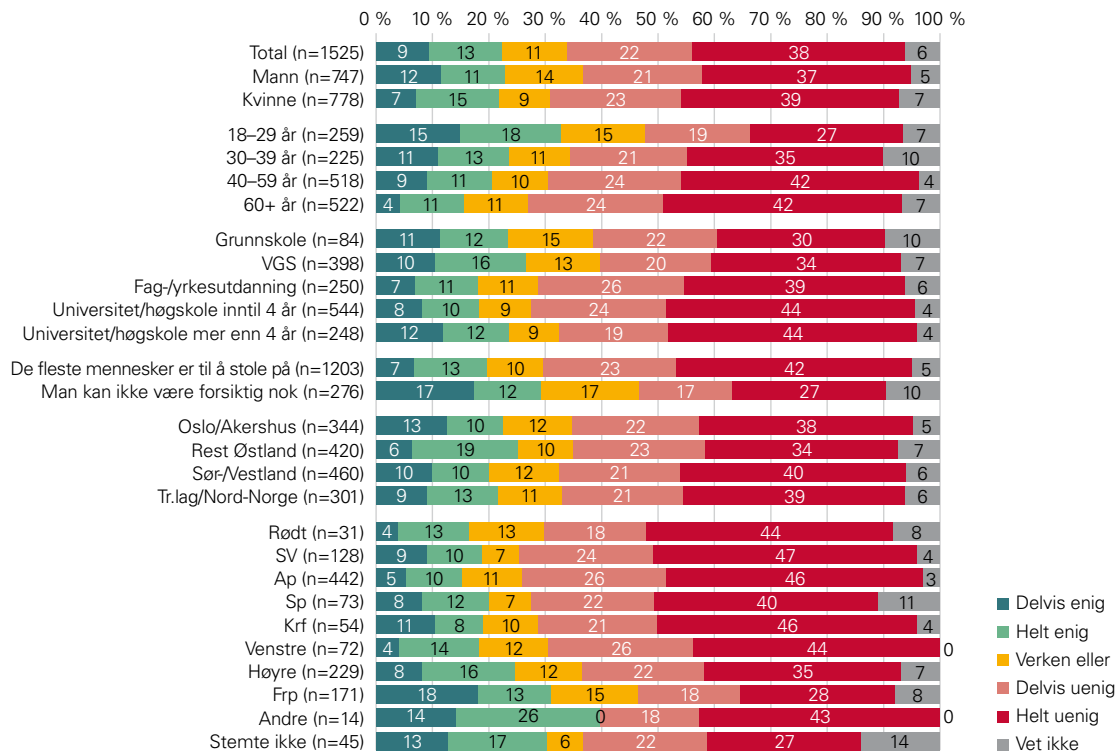
«4.17. Dersom redaksjonen velger ikke å forhåndsredigere digitale meningsutvekslinger, må dette bekjentgjøres på en tydelig måte for de som har adgang til disse. Redaksjonen har et selvstendig ansvar for så snart som mulig å fjerne innlegg som bryter med god presseskikk.»

De fleste nettaviser utøver i dag etterhåndskontroll i sine kommentarfelt, det vil si at nettdebattanter kan publisere en ytring uten at den må godkjennes av noen i forkant. En slik praksis blir ofte forsvart med at Internett åpner opp for spontan og direkte respons, og at det er ressurskrevende å gå gjennom alle innleggene før de publiseres (Ihlebak og Krumsvik, 2014). Respondentene i undersøkelsen er delte i synet når det gjelder denne praksisen. I Figur 78 ser vi at 47 prosent svarer at de er helt eller delvis uenig i påstanden om at nettdebattanter bør få ytre seg om det de vil uten at innholdet godkjennes av en redaktør i forkant. 30 prosent er helt eller delvis enig. FrP-velgere, og de med lavere utdanning er de som i størst grad er enige i at man bør få ytre seg uten forhåndsgodkjenning. Figuren viser at det også er forskjeller mellom kjønnene: menn er mer positive til etterhåndskontroll enn kvinner.

Figur 78 Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... Nettdebattanter bør få ytre seg som de vil uten at innholdet godkjennes av en redaktør i forkant

6.5.5 Bør nettdebattanter kunne være anonyme?

Hvorvidt nettdebattanter bør få delta anonymt har vært gjenstand for offentlig debatt, og det har blitt hevdet at anonymiteten svekker kvaliteten på debatten. De som på sin side forsvarer en anonym debatt vektlegger at anonymitet gjør det lettere for debattanter å ytre seg om kontroversielle temaer og varsle om kritikkverdige forhold. På denne måten er det ytringen, og ikke personen som fremmer ytringen, som er viktig (Ihlebak og Ytreberg, 2009; Skogerbø og Winsvold, 2008). I Figur 79 ser vi at 60 prosent av respondentene i undersøkelsen er helt eller delvis uenige i påstanden om at nettdebattanter bør få delta anonymt hvis de ønsker det mens 20 prosent er helt eller delvis enig. Figuren viser også at de yngre er mer positive til anonymitet i nettdebatten enn de eldre.

Figur 79 Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... Nettdebattanter bør få delta anonymt hvis de ønsker det

Studien viser altså at selv om et flertall er positive til at det tilbys nettdebatt i avisene og at mange støtter påstanden om at den bør være så fri som mulig, så uttrykkes det en mer konservativ holdning når det spørres om behovet for mer konkrete kontrolltiltak.

6.6 Oppsummering «Medier og ytringsfrihet»

- Befolkningen har tillit til at mediene setter viktige saker på dagsorden, at de belyser en sak fra flere sider og lar ulike stemmer komme til orde. Et mindretall i befolkningen mener mediene ikke evner å gjøre dette.
- Folk som selv ytrer seg i mediene er mer tilbøyelige til å ha lav tillit til at mediene tilbyr en mangfoldig offentlig debatt, lar folk med forskjellige meninger eller meninger utenom det vanlige komme til orde, og til at mediene belyser saker fra flere sider.
- Befolkningen har begrenset tillit til at mediene setter et kritisk søkelys på hvordan de selv fyller sin samfunnsrolle.
- Befolkningen har tillit til at mediene er uavhengige av staten. Tilliten til at mediene er uavhengige av eiere og annonsører er derimot begrenset.
- En stor del av befolkningen mener norske journalister favoriserer kilder som mener det samme som dem selv.

- Et solid flertall av befolkningen mener at norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske ståsted.
- Halvparten av befolkningen mener norske journalister lar seg påvirke av eiernes økonomiske interesser.
- Det er store aldersforskjeller når det gjelder opplevelsen av hvor enkelt det er å få ytret sin mening på ulike medieplattformer. Eldre mener det er enklere å få ytret sin mening i papiravisen, mens yngre synes det er lettere ytre seg nettaviser og på sosiale medier.
- Det er stor oppslutning i befolkningen om at nettaviser bør tilby nettdebatt.
- Befolkningen er delt i synet på om man bør tolerere andre meninger i nettdebatten enn i papiravisen.
- Et flertall i befolkningen er uenige i at nettdebattanter bør få ytre seg uten at innlegget blir godkjent i forkant. Kvinner er mer kritiske til etterhåndskontroll enn menn.
- En stor andel er skeptiske til anonym nettdebatt. Eldre er mer kritiske enn de yngre.

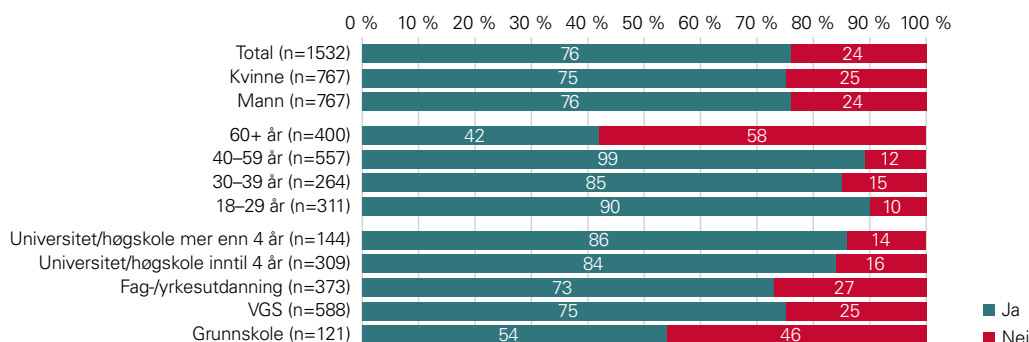
7 Arbeidsliv og ytringsfrihet

Norsk arbeidsliv omtales gjerne som demokratisk. En rekke studier viser at norske arbeidstakere har relativt stor grad av innflytelse over beslutninger av betydning for dem i arbeidshverdagen (SSB 2011, Trygstad 2010, Falkum et al. 2009, Hagen 2010, Trygstad & Vennesland 2012). Denne innflytelsen er sikret gjennom kollektive, institusjonelle ordninger på arbeidsplassene som skal berede grunnen for tillitsvalgtes deltakelse i fora der spørsmål knyttet til arbeidsplassens utvikling og valg av strategi diskuteres, og den er ivaretatt gjennom individuelle rettigheter. De kollektive så vel som de individuelle mulighetene for deltakelse og innflytelse er sikret i både tariffavtaler og arbeidsmiljølov (Sandberg 2013, Trygstad 2013, Falkum et al. 2009). Videre er norske ledere, i likhet med sine øvrige skandinaviske kolleger, karakterisert som likhetsorienterte, uformelle og sosialt ansvarlige (Shcramm-Nielsen et al. 2004, Hagen & Trygstad 2009, Trygstad 2013). Mens vi har mye empiri om arbeidstakeres deltakelse og opplevde innflytelse, vet vi mindre om en annen sentral dimensjon i et demokratisk arbeidsliv – nemlig den ytringsfriheten vi har som arbeidstakere.

Ansattes ytringsfrihet har et sterkt vern i Norge. Det er begrensninger i ansattes ytringsrett som skal begrunnes – og ikke motsatt. Det framgår av Grunnlovens § 100. Samtidig kan vi blant annet i sivilombudsmannens behandling av ulike saker se at det å uttale seg offentlig om forhold på arbeidsplassen kan avstedkomme sterke reaksjoner. I sin årsmelding for 2013 uttrykker også ombudet bekymring for utviklingen i offentlig sektor (SOM, Årsmelding 2013). I SSBs levekårsundersøkelser framgår det også at en del norske arbeidstakere opplever det som risikabelt å komme med kritiske synspunkter om forhold på jobben. I dette kapittelet er vi opptatt av arbeidstakeres ytringsfrihet og muligheter for å påpeke feil og mangler på arbeidsplassen. Synes norske arbeidstakere det er risikabelt å fremme kritiske synspunkter om arbeidsforholdene til sjefen eller kolleger? Hva med å kritisere arbeidsplassen i sosiale medier, er det akseptert? Og hva skjer dersom vi som arbeidstakere opplever eller avdekker kritikkverdige forhold på jobben- varsler vi om det? Hvis ja – hva skjer? De spørsmålene vi kommenterer i denne delen av rapporten er besvart av respondenter som på undersøkelsestidspunktet hadde vært i lønnet arbeid i løpet av de siste 12 månedene.

I figuren under framgår det hvordan utvalget fordeler seg med hensyn til kjønn, alder og utdanning.

Figur 80 Arbeidsliv og ytringsfrihet (spm. Har du vært i lønnet arbeid i løpet av de siste 12 månedene?)

Foruten variablene som er gjengitt i Figur 80, har vi informasjon om blant annet sektortilhørighet. 57 prosent av de som har vært i lønnet arbeid i løpet av de siste 12 månedene har vært eller er ansatt i privat sektor. 36 prosent har vært eller er ansatt i offentlig sektor, mens 7 prosent i en offentlig eiet virksomhet. I de videre analysene er disse slått sammen med ansatte fra privat sektor.

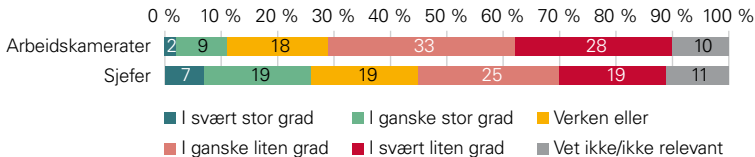
Dersom vi ser på fagforeningsmedlemskap, svarer 56 prosent at de er medlem av en fagorganisasjon. Det er noe høyere enn hva tall fra Arbeidskraftundersøkelsen viser, der andelen er 53 prosent. Forskjellen er imidlertid ikke særlig stor.

7.1 Kritikk og takhøyde

Hvor enkelt eller vanskelig er det å kritisere arbeidsforholdene på jobben? I befolkningsundersøkelsen ba vi respondentene besvare følgende to spørsmål:

- *I hvor stor grad risikerer du å møtes med uvilje fra overordnede hvis du kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen din?*
- *I hvor stor grad risikerer du å møtes med uvilje fra arbeidskamerater hvis du kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen din?*

Figur 81 Kritikk og takhøyde (spm. I hvor stor grad risikerer du å møtes med uvilje fra arbeidskamerater og overordnede hvis du kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen din?)

26 prosent svarer at de i svært stor eller i ganske stor grad blir møtt med uvilje fra sjefen hvis de kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene der de jobber, mens 45 prosent svarer at de i svært liten eller i ganske liten grad vil bli møtt på en slik måte. Andelen som møter uvilje blant arbeidskameratene er langt mindre: 11 prosent svarer i svært stor eller i ganske stor grad, mens 61 prosent svarer i ganske liten eller i svært liten grad. Det er ingen signifikante forskjeller mellom arbeidstakere i privat og offentlig sektor, når vi kontrollerer for størrelse. Det er imidlertid en tendens til at arbeidstakere i virksomheter med mange ansatte i noe større grad sier at de blir møtt med uvilje, sammenliknet med ansatte i små virksomheter (signifikante forskjeller på 5-prosentnivå). Når det gjelder uvilje fra arbeidskamerater, har størrelse målt i antall ansatte ingen signifikant betydning.

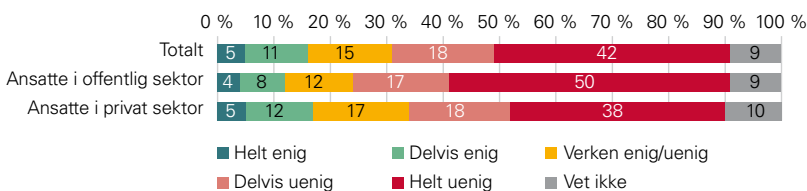
Spørsmålene i Figur 81 er også stilt i SSBs levekårsundersøkelser. Her er svaralternativene noe annerledes: «i høy grad», «i noen grad» og «nei». I undersøkelsen fra 2009 svarte 34 prosent at de i høy eller noen grad ble møtt med uvilje fra sjefen dersom de kom med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen, mens tilsvarende andel blant kolleger var 26 prosent. Altså høyere enn hva vi finner i vår undersøkelse.

7.2 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig

I de påfølgende avsnittene skal vi undersøke hvordan norske arbeidstakere vurderer sine muligheter til å offentlig uttale seg om virksomheten de jobber i. Forskning viser at klima for både interne og eksterne ytringer varierer fra arbeidsplass til arbeidsplass. På store arbeidsplasser – eksempelvis i det offentlige – kan det variere fra avdeling til avdeling eller etat til etat (Skivenes og Trygstad, 2012).

I befolkningsundersøkelsen ble det understreket at vi her sikter til ytringer som ikke bryter lovpålagt taushetsplikt. I analysene har vi skilt mellom ansatte i privat og offentlig sektor. Siden offentlige virksomheter målt i antall ansatte gjerne er større enn en gjennomsnittlig privat virksomhet, har vi i analysene også kontrollert for størrelse (ikke vist). Det første vi undersøker er hvor frie norske arbeidstakere mener de er som privatpersoner til å kritisere arbeidsplassen sin i sosiale medier.

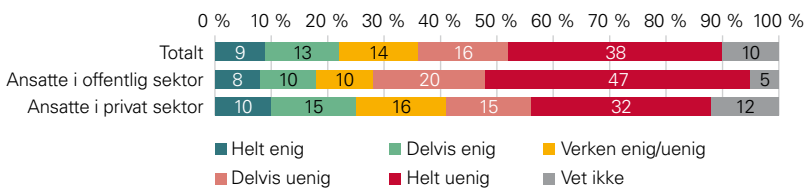
Figur 82 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Jeg føler meg fri til å kritisere arbeidsplassen min som privatperson på sosiale medier)

Dersom vi ser på totalfordelingen, svarer 16 prosent at de er helt eller delvis enige i at de som privatpersoner er frie til å kritisere arbeidsplassen sin i sosiale medier, mens 60 prosent er delvis eller helt uenige i dette. Det er også en viss andel (15 prosent) som ikke har gjort seg opp noen klar mening om dette, mens 9 prosent er usikre.

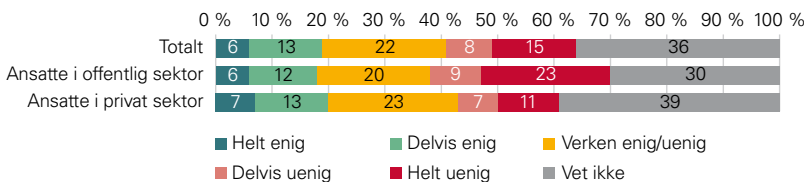
For mange norske arbeidstakere vil det å kritisere arbeidsplassen de jobber ved være fremmed. Ulike undersøkelser viser at norske arbeidstakere er lojale mot egen arbeidsplass og kolleger (Matthiesen et al. 2008, Trygstad 2010, Skivenes & Trygstad, 2012). Samtidig viser forskning at en del virksomheter har innført retningslinjer for bruk av sosiale medier. I en undersøkelse gjennomført i 20 norske kommuner framgikk det at noen kommuner hadde relativt strenge begrensninger på ansattes muligheter til å uttale seg om jobbrelaterte forhold på blant annet Facebook. Andre igjen hadde et langt mer liberalt syn (Skivenes & Trygstad, 2012). Hvilke restriksjoner som er innført i privat sektor, vet vi mindre om. Men, i Figur 82 ser vi at arbeidstakere i offentlig sektor i større grad svarer at de er delvis eller helt uenige – 67 versus 56 prosent. Forskjellen er signifikant (1 prosentnivå), også når vi kontrollerer for størrelsen målt i antall ansatte. Størrelse har i denne sammenheng ingen signifikant betydning.

Det neste vi skal se nærmere på, er om arbeidstakerne føler seg frie til å besvare henvendelser fra journalister.

Figur 83 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Jeg føler meg fri til å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen om forhold på min arbeidsplass)

Dersom vi først ser på utvalget samlet, er det langt flere – 54 prosent – som svarer at de er delvis eller helt uenig, enn de som er helt eller delvis enig – 22 prosent. Igjen får vi en ganske stor andel som enten ikke har gjort seg opp noen klar mening (verken enig/uenig) eller som ikke vet – samlet sett en av fire arbeidstakere. Dette må ses i sammenheng med at mange vil ha en jobb der dette er en lite aktuell problemstilling. Vi vet imidlertid fra tidligere undersøkelser at det på en del arbeidsplasser er et relativt restriktivt reglement for hvordan henvendelser fra pressen skal håndteres, og særlig i deler av offentlig sektor (Hagen & Trygstad, 2007; Skivenes & Trygstad, 2012). Sammenlikner vi andelen som har svart delvis eller helt uenig i offentlig og privat sektor, framstår ganske store forskjeller. I offentlig sektor svarer 67 prosent at de er delvis eller helt uenige i at de er frie til å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen om forhold på arbeidsplassen. I privat sektor er andelen 47 prosent. Det er verd å understreke at forskjellen mellom de som har svart at de er helt eller delvis enige i de to sektorene, ikke er veldig store. I privat sektor er det imidlertid flere i gruppene «verken enig/uenig» og «vet ikke» enn i offentlig sektor – 28 versus 15 prosent. Dette kan tyde på at spørsmålet er noe mindre relevant for privat ansatte. Forskjellene mellom sektorene er signifikante på 1-prosentnivå, også når vi kontrollerer for størrelse, som isolert sett i seg selv har betydning. Jo større virksomheten er, målt i antall ansatte, jo mer tilbøyelig er ansatte til å svare at de er uenig i at de føler seg fri til å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen om forhold på arbeidsplassen.

Liker toppledere at ansatte deltar i offentlige debatter? I figuren under ser vi at «vet ikke» andelen er store.

Figur 84 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Toppledelsen på arbeidsplassen min verdsetter at ansatte deltar i offentlige debatter)

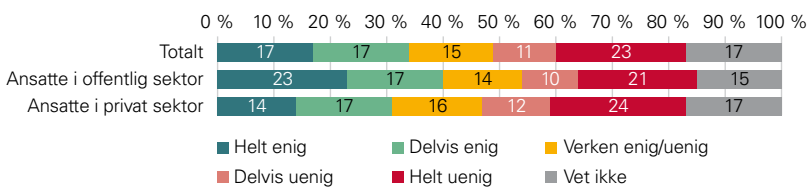
Når vi ser på hele utvalget under ett, er det omtrent like mange som svarer at de er helt eller delvis enig som de som sier de er delvis eller helt uenig – 19 versus 23 prosent. Som omtalt over har mange svart at de ikke vet, og dersom vi slår vi sammen «vet ikke» og «verken eller» får vi en andel på 59 prosent. Det er rimelig å se dette i lys av at dette for en stor andel arbeidstakere er en ganske ukjent problematikk. Det er eksempelvis 18 prosent som har svart at de

har skrevet kronikk eller debattinnlegg i en landsdekkende avis, og 19 prosent i en lokal- eller regionalavis. Det betyr at henholdsvis 82 og 81 prosent ikke har gjort det. Det er stor grad av overlapp her, det vil si at svært mange av de som har skrevet i landsdekkende avis, har også gjort dette i lokal- eller regionalavis.

Sammenlikner vi andelen som er delvis og helt uenig i offentlig og privat sektor, ser vi igjen at det er forskjeller. I offentlig sektor svarer 32 prosent at de er delvis eller helt uenig i at topplødsen på arbeidsplassen verdsetter at ansatte deltar i offentlige debatter. I privat sektor er andelen 18 prosent. Det er imidlertid ingen store forskjeller mellom dem som har svart helt eller delvis enig (18 versus 20 prosent). Derimot er andelen som henholdsvis svarer «verken enig/uenig» og «vet ikke» klart større i privat sektor (62 versus 50 prosent). Forskjellene mellom sektorer bekreftes også når vi kontrollerer for størrelse. Begge variablene har signifikant innvirkning på vurderingen (på 1-prosentnivå). Jo flere ansatte, jo mer uenig er man.

I hvilken grad begrenses arbeidstakernes mulighet til å uttale seg om arbeidsplassen offentlig? Igjen minner vi på at vi her sikter til ytringer som ikke bryter den lovpålagte taushetsplikten. I figuren under ser vi hvordan arbeidstakerne har vurdert dette.

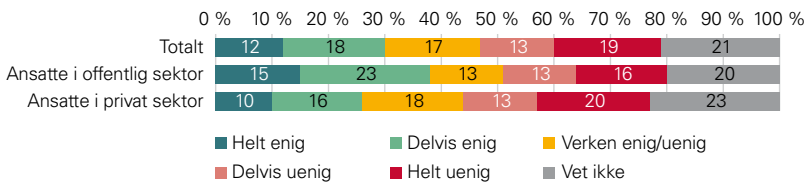
Figur 85 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Min arbeidsavtale med arbeidsgiver begrenser min mulighet til å omtale arbeidsplassen offentlig)

34 prosent i utvalget svarer at de er helt eller delvis enig i at muligheten til å omtale arbeidsplassen offentlig begrenses i arbeidsavtalen. Dette er en høy andel. Det er like mange, 34 prosent, som svarer at de er delvis eller helt uenige i påstanden, 17 prosent er usikre, mens 15 prosent ikke har gjort seg opp noen klar mening. Dette kan tolkes som at en av tre ikke har helt klar formening om hvilken avtale de har inngått med sin arbeidsgiver. Det ser nok en gang ut til å være sektorforskjeller. Mens fire av ti i offentlig sektor er helt eller delvis enig, er den tilsvarende andelen i privat sektor 31. Betydningen av sektor er imidlertid ikke signifikant når vi kontrollerer for størrelse. Størrelse er signifikant på 1-prosentnivå. Jo færre ansatte det er i virksomheten der den ansatte jobber, jo mindre begrensninger mener man det er i arbeidsavtalene.

Det siste temaet vi skal ta opp i denne sammenheng er mulighetene for å offentlig omtale alvorlige og kritikkverdige forhold på arbeidsplassen.

Figur 86 Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Mine muligheter til å offentlig omtale alvorlige kritikkverdige forhold på arbeidsplassen blir begrenset av mine overordnede)

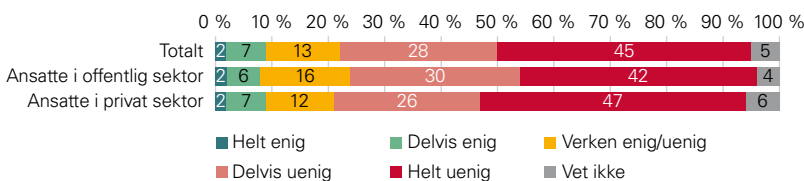

Samlet svarer tre av ti at de er helt eller delvis enig i påstanden «Mine muligheter til å offentlig omtale alvorlige kritikkverdige forhold på arbeidsplassen blir begrenset av mine overordnede». Nesten like mange har svart at de er delvis eller helt uenige (32 prosent). Sammenlikner vi nok en gang andelen helt og delvis enig mellom offentlig og privat sektor, er forskjellene henholdsvis 38 versus 26 prosent. Her er differensen mellom de som har svart «verken eller» og «vet ikke» mindre mellom sektorene. Sektorforskjellene er signifikante på 5-prosentnivå, også når vi kontrollerer for størrelse, som i denne sammenheng ikke har signifikant betydning.

7.3 Bruk av sosiale medier blant arbeidstakere

I 2013 kunne vi lese om arbeidstakere som hadde uttalt seg i sosiale medier på en slik måte at det skapte stor debatt. Det var eksempler på offentlig ansatte som kom med nedsettende bemerkninger om kjente personer og fremmet rasistiske ytringer på Facebook.⁹ Tidligere i denne rapporten har vi sett på befolkningens aksept for trakassering, rasistiske uttalelser med mer (se del 2 «Ytringsfrihet veid opp mot andre hensyn»). I befolkningsundersøkelsen har vi bedt arbeidstakerne ta utgangspunkt i ulike påstander knyttet til ansatte som kommer med henholdsvis fornærmende og rasistiske bemerkninger på sosiale medier. Igjen velger vi å skille mellom offentlig og privat sektor, og vi kontrollerer for størrelse.

Figur 87 Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som fornærmer politikere i sosiale medier bør miste jobben)

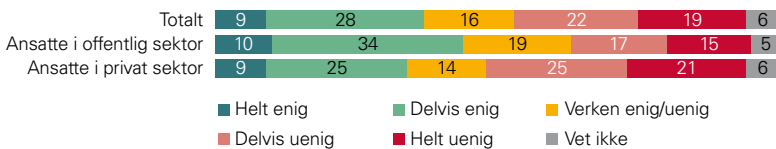
Det synes å være liten aksept for å avskjedige arbeidstakere fordi de fornærmer politikere i sosiale medier. Kun 9 prosent sier at de er helt eller delvis enig i at dette er en oppsigelsesgrunn, mens 73 prosent er delvis eller helt uenige. Vi ser også at en stor andel – 28 prosent svarer verken enig/uenig og 5 prosent vet

⁹ Se for eksempel <http://www.stavangeravisen.no/art.asp?id=74246>, <http://www.ostlendingen.no/nyheter/kleven-bergh-hevder-facebook-profilen-har-blitt-hacket-1.8049760>

ikke. Det er ikke signifikante forskjeller som kan relateres til sektortilhørighet eller størrelse målt i antall ansatte.

Det er imidlertid mindre aksept for at arbeidstakere kommer med rasistiske bemerkninger i sosiale medier. 37 prosent er helt eller delvis enig i at dette er en oppsigelsesgrunn, noe som framkommer i figuren under.

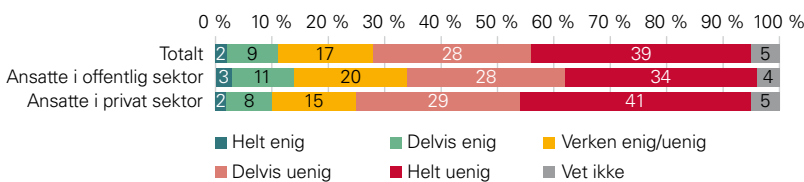
Figur 88 Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som kommer med rasistiske bemerkninger i sosiale medier bør miste jobben)

Offentlig ansatte er mer tilbøyelige til å si seg helt eller delvis enige i påstanden «Ansatte som kommer med rasistiske bemerkninger i sosiale medier bør miste jobben» enn hva arbeidstakere i privat sektor er. Differensen er på 10 prosentpoeng. Forskjellene er fortsatt signifikante på 1-prosentnivå når vi kontrollerer for størrelse, som er signifikant på 5-prosentnivå. Sistnevnte viser at jo flere ansatte, jo mer uenig.

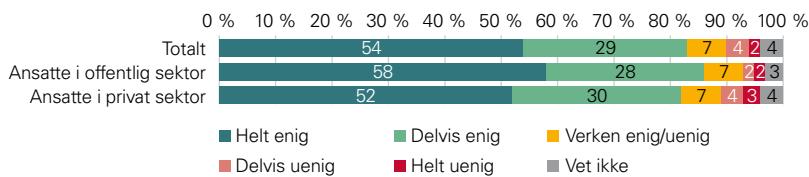
I figuren under undersøker vi om norske arbeidstakere mener det er greit at ansatte som fornærmer kjente personer i sosiale medier blir avskjediget.

Figur 89 Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som fornærmer kjente personer i sosiale medier bør miste jobben)

Det er få som synes at arbeidstakere som fornærmer kjente personer i sosiale medier bør miste jobben – 11 prosent dersom vi ser på totalen. Ser vi på andelen som har svart at de er delvis eller helt uenige, er det forskjeller mellom sektorer. Det er flest i privat sektor som svarer dette (70 versus 62 prosent). Sektor har betydning også når vi kontrollerer for størrelse. Men også størrelse har en innvirkning. Ansatte i store virksomheter, målt i antall ansatte, er mer uenig enn ansatte i små virksomheter.

Hvor akseptabelt eller uakseptabelt synes man det er å bryte taushetsplikten i sosiale medier?

Figur 90 Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som bryter taushetsplikten i sosiale medier bør miste jobben)

Hvis vi igjen ser på totalen først, svarer en drøy halvpart at de er helt enige i at ansatte som bryter taushetsplikten i sosiale medier bør miste jobben. Kun 6 prosent er delvis eller helt uenig. Her er det ingen nevneverdige sektorforskjeller, ei heller forskjeller som kan relateres til størrelse.

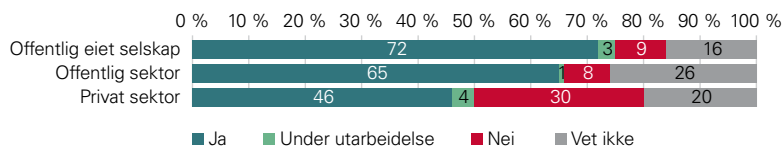
7.4 Varsling

Ved inngangen til 2007 ble dagens varslerbestemmelser innlemmet i arbeidsmiljøloven. Hensikten med lovbestemmelsene var å signalisere at i norsk arbeidsliv er varsling både lovlig og ønskelig. I arbeidsmiljøloven heter det blant annet at arbeidstaker har rett til å varsle om kritikkverdige forhold, og at arbeidsgiver skal *legge forholdene til rette* for varsling. Samtidig har arbeidstakerne en plikt til å varsle ved trakassering av ansatte og alvorlige brudd på sikkerhetsbestemmelsene eller andre fysiske arbeidsforhold som er til fare for liv og helse (Arbeidsmiljøloven §§ 2-4 og 2-5). I arbeidsmiljøloven er det også en bestemmelse som handler om varslingsrutiner (aml. § 3.6). Her står det:

«§ 3-6. Plikt til å legge forholdene til rette for varsling

Arbeidsgiver skal, i tilknytning til det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, utarbeide rutiner for intern varsling eller sette i verk andre tiltak som legger forholdene til rette for intern varsling om kritikkverdige forhold i virksomheten i samsvar med § 2-4, dersom forholdene i virksomheten tilsier det.»

Hva varslingsrutiner konkret skal inneholde, er imidlertid mer uklart. Eggen (2009) viser til ulike definisjoner i forarbeidene til ny lov, og påpeker at definisjonene viser at kriteriene verken er absolutte eller uttømmende. Forskning viser også at varslingsrutinenes utforming varierer mye fra virksomhet til virksomhet (Trygstad, Skivenes, Røed Steen, & Ødegård, 2014). I undersøkelsen har vi kartlagt hvor mange av arbeidstakerne som arbeider i virksomheter der det er etablert skriftlige retningslinjer for varsling om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen. Dersom vi ser hele utvalget under ett, svarer 53 prosent at de har varslingsrutiner, 2 prosent at dette er under utarbeidelse, 19 prosent svarer nei mens hele 26 prosent svarer vet ikke. Her er det store forskjeller mellom ulike sektorer.

Figur 91 Varsling (spm. Har din virksomhet skriftlige retningslinjer for varsling om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen?)

Nærmere analyser bekrefter at sektor har betydning, også når vi kontrollerer for størrelse.

Selv om vi skal være varsomme med å sammenlikne funn fra ulike spørreundersøkelser for å si noe om utviklingen over tid, er det mye som tyder på at omfanget av varslingsrutiner i norsk arbeidsliv har økt betydelig. I 2010 svarte 36 prosent ja på et tilsvarende spørsmål, 5 prosent oppga at dette var under utarbeidelse, 31 prosent svarte nei, mens 27 prosent av respondentene ikke visste (Trygstad, 2010). Det mest stabile mellom de to undersøkelsene er andelen som ikke vet.

Det neste vi skal se på er varslingsaktivitet, varslingseffektivitet og reaksjoner. Varslingsaktivitet viser til hvor stor andel som faktisk varsler om forhold som de vurderer som alvorlige og kritikkverdige. Begrepet varslingseffektivitet forteller oss om det faktisk hjelper å varsle. Ble saken det ble varslet om endret til det bedre? Sist men ikke minst er reaksjoner et viktig element. Hva skjer med de arbeidstakere som varsler? I litteraturen er varsling gjerne definert som:

[...] tidligere eller nåværende organisasjonsmedlem som har vært vitne til forseelser [ulovlige, uetiske eller kritikkverdige handlinger] på arbeidsplassen varsler om dette til personer eller instanser som har mulighet til å endre på forholdet (Near & Miceli, 1985).

I Arbeidsmiljølovens §§ 2-4 og 2-5 står det følgende:

§ 2-4. Varsling om kritikkverdige forhold i virksomheten

(1) Arbeidstaker har rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten.

(2) Arbeidstakers fremgangsmåte ved varslingen skal være forsvarlig. Arbeidstaker har uansett rett til å varsle i samsvar med varslingsplikt eller virksomhetens rutiner for varsling. Det samme gjelder varsling til tilsynsmyndigheter eller andre offentlige myndigheter.

(3) Arbeidsgiver har bevisbyrden for at varsling har skjedd i strid med denne bestemmelsen.

§ 2.5. Vern mot gjengjeldelse ved varsling

(1) Gjengjeldelse mot arbeidstaker som varsler i samsvar med § 2-4 er forbudt. Dersom arbeidstaker framlegger opplysninger som gir grunn til å tro at det har funnet sted gjengjeldelse i strid med første punktum, skal det legges til grunn at slik gjengjeldelse har funnet sted hvis ikke arbeidsgiveren sannsynliggjør noe annet.

(2) Første ledd gjelder tilsvarende ved gjengjeldelse mot arbeidstaker som gir til kjenne at retten til å varsle etter § 2-4 vil bli brukt, for eksempel ved å fremskaffe opplysninger.

(3) Den som er blitt utsatt for gjengjeldelse i strid med første eller andre ledd, kan kreve oppreisning uten hensyn til arbeidsgivers skyld. Oppreisningen fastsettes til det beløp som retten finner rimelig under hensyn til partenes forhold og omstendighetene for øvrig. Erstatning for økonomisk tap kan kreves etter alminnelige regler.

I befolkningsundersøkelsen er det stilt spørsmål om:

- Har du i løpet av de siste 12 månedene vært vitne til, avdekket eller opplevd kritikkverdige forhold på arbeidsplassen som burde være stoppet?
- Varslet du om det (siste gang)?
- Hvilke reaksjoner fikk du da du varslet (siste gang)?
- Da du varslet (siste gang), ble det kritikkverdige forholdet du meldte i fra om endret?

De som hadde opplevd, avdekket eller vært vitne til mer enn ett forhold de siste 12 månedene, ble i oppfølgingsspørsmålene bedt om å ta utgangspunkt i det sist erfarte kritikkverdige forholdet.

Andelen som svarer at de har vært vitne til, avdekket eller opplevd kritikkverdige forhold på arbeidsplassen som burde være stoppet er i denne undersøkelsen lav, sammenliknet med hva vi har avdekket i andre undersøkelser (se Trygstad et al., 2014). Derfor har vi i tabellen under unnlatt å skille på sektorer. Det må imidlertid påpekes at sektor ikke ser ut til å ha noen signifikant betydning.

Varslingsaktivitet, effektivitet, reaksjoner og tilbøyeligheten til å varsle igjen. prosent.

	Totalt
Avdekket kritikkverdige forhold som burde være stoppet	19 % (n=155)
Varslingsaktivitet	64 % (n=99)
Varslingseffektivitet (Det opphørte – det ble en viss forbedring)	52 % (n=96)
Reaksjoner (overveiende negative/bare negative)	15 % (n=93)
Varsle igjen?	84 % (n=99)

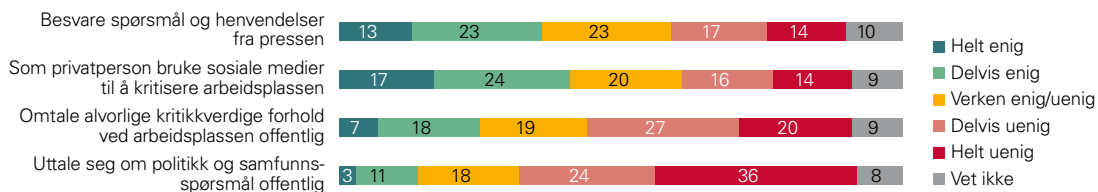
Som nevnt over, er andelen som svarer at de har avdekket kritikkverdige forhold liten, sammenliknet med hva eksempelvis Fafo fant i en undersøkelse gjennomført blant norske arbeidstakere i 2010 (Trygstad, 2010). Her var andelen 34 prosent. Derimot er varslingsaktiviteten, varslingseffektiviteten og andel som har blitt sanksjonert mer i tråd med hva som er registrert i andre studier. Det samme kan sies om tilbøyeligheten til å varsle igjen (Matthiesen et al., 2008; Trygstad, 2010; Trygstad et al., 2014). Det som ikke framgår av tabellen er at så mange som 40 prosent har svart at det å varsle ikke medførte vesentlige endringer av det kritikkverdige forholdet, noe som må sies å være en høy andel. 8 prosent har svart at forholdet ble endret til det verre. Det er også en stor andel – 36 prosent som svarer at de fikk blandede reaksjoner under eller i etterkant

av varslingen, mens 50 prosent har svart at de fikk «bare» eller «overveiende» positive reaksjoner.

7.5 Aksept for begrensning av ansattes ytringsfrihet

Innledningsvis i dette kapittelet omtalte vi at ansattes ytringsfrihet står sterkt i Norge. Dette til tross, når det gjelder offentlig sektor har sivilombudsmannen i årsmeldingen for 2013 uttrykt bekymring for utviklingen. I befolkningsundersøkelsen har vi forsøkt å undersøke hvor stor ytringsfrihet respondentene mener norske arbeidstakere bør ha. Bør en arbeidsgiver, av hensyn til virksomhetens omdømme og økonomiske interesser, kunne begrense ansattes mulighet til å ytre seg på ulike måter? Her er det ingen signifikante forskjeller som kan knyttes til sektorer. I tabellen under presenterer vi derfor fordelingen i hele utvalget under ett.

Figur 92 Aksept for begrensning av ansattes ytringsfrihet (spm. I hvilken grad mener du at en arbeidsgiver av hensyn til omdømme og økonomiske interesser bør kunne begrense ansattes mulighet til å... (lavest n= 1035, høyest n=1059))

Dersom vi tar utgangspunkt i henholdsvis de som er mest enige og uenige i påstandene i Figur 92, ser vi at det synes å være størst aksept for å begrense ansattes muligheter til å bruke sosiale medier til å kritisere arbeidsplassen som privatperson. Drøyt fire av ti er helt eller delvis enig i at dette er akseptabelt av hensyn til omdømme og økonomiske interesser. Dernest følger det å begrense ansattes muligheter til å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen. 36 prosent er helt eller delvis enig i dette. Motsatt er 60 prosent delvis eller helt uenig i at det er akseptabelt at arbeidsgiver begrenser hva ansatte offentlig kan uttale seg om når det gjelder politikk og samfunns-spørsmål. Videre er 47 prosent delvis eller helt uenig i at det er akseptabelt at arbeidsgiver begrenser ansattes omtale av alvorlige kritikkverdige forhold ved arbeidsplassen offentlig. Igjen er det ganske store andeler av de som har svart «verken enig/uenig» og «vet ikke». Andelene er særlig store når det gjelder påstandene «Besvare spørsmål og henvendelser fra pressen» og «Som privatperson bruke sosiale medier til å kritisere arbeidsplassen». Når det gjelder å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen, må den store andelen ses i lys av type jobb respondentene har. Som tidligere påpekt vil mange norske arbeidstakere være ansatt i stillinger der de aldri eller svært sjeldent får henvendelser fra pressen.

Som omtalt ovenfor finner vi ingen forskjeller mellom sektorer når det gjelder disse påstandene. Derimot har utdanning betydning. Jo høyere utdanning, jo mer negativt vurderer man spørsmålene i Figur 92.

Innledningsvis refererte vi til sivilombudsmannens bekymring knyttet til ytringsfrihetens kår i offentlig sektor. Våre funn gir næring til denne bekymringen. Det er tankevekkende at arbeidstakere i offentlig sektor i flere sammenhenger

vurderer sin ytringsfrihet som mer begrenset enn hva ansatte i privat sektor gjør. Samtidig mangler vi empiri for å si noe om utviklingen over tid. Det er ingen grunn til å tro at dilemmaer knyttet til hva vi som arbeidstakere kan mene noe om, og ikke minst hvor, vil avta. Framveksten av sosiale medier gjør at det å ytre seg til offentligheten kun er et tastetrykk unna. Hvordan vi som arbeidstakere og arbeidsgivere skal forvalte denne muligheten vil trolig blir gjenstand for forsterket diskusjon i årene som kommer. Utviklingen og funnene som her er presentert understreker derfor viktigheten av en økt forskningsmessig interesse for arbeidstakernes ytringsfrihet, og begrensninger i denne.

7.6 Oppsummering «Arbeidsliv og ytringsfrihet»

- 26 prosent av arbeidstakerne svarer at de i svært eller ganske stor grad blir møtt med uvilje fra overordnede dersom de kommer med kritiske synspunkter om forhold på jobben.
- Ansatte i offentlig sektor vurderer ulike sider ved ytringsfriheten på arbeidsplassen som dårligere enn ansatte i privat sektor. Dette må ses i sammenheng med at det gjennomgående er flere i privat sektor som enten ikke har gjort seg opp noen klar mening, eller ikke vet.
- 34 prosent svarer at arbeidsavtalen med arbeidsgiver begrenser mulighetene til å omtale arbeidsplassen offentlig. Dette er en høy andel. Videre svarer tre av ti at mulighetene til å offentlig omtale alvorlige kritikkverdige forhold begrenses av overordnede. Saker som er underlagt taushetsplikt er her holdt utenfor.
- Det er liten aksept for at ansatte som fornærmer politikere eller andre kjente personer i sosiale medier, bør miste jobben. Når det gjelder rasistiske bemerkninger, mener 37 prosent at dette er en oppsigelsesgrunn.
- I undersøkelsen har 64 prosent av de som har vært vitne til, avdekket eller observert kritikkverdige forhold de siste 12 månedene varslet om dette. 52 prosent svarer at varslingen hjalp. 15 prosent ble møtt med overveiende negative eller bare negative reaksjoner da de varslet. 84 prosent sier de ville varslet igjen.
- Det er en relativt stor aksept for å begrense ansattes muligheter til å besvare henvendelser fra pressen, og til å bruke sosiale medier til å kritisere arbeidsplassen for å beskytte virksomhetens omdømme og økonomiske interesser. Ansatte med høy utdanning er i større grad uenige i at denne typen begrensninger bør aksepteres.

8 Liste over figurer i rapporten

Figur 1	Tillit til andre mennesker, etter kjønn, alder og utdanningsnivå.....	14
Figur 2	Hvor trygg man føler seg til daglig etter kjønn, alder, utdanning og tillitsnivå.....	14
Figur 3	Tillit til ulike offentlige institusjoner	15
Figur 4	Tillit til domstolene (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Domstolene).....	15
Figur 5	Tillit til politiet (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Politiet)	16
Figur 6	Tillit til regjeringen (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Regjeringen)	17
Figur 7	Tillit til mediene (Spm. Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner: Mediene)	17
Figur 8	Rasistiske ytringer bør tolereres	20
Figur 9	Ytringer som håner religion bør være tillatt.....	21
Figur 10	Ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet	21
Figur 11	Pressens kildevern bør være absolutt, selv når saken handler om nasjonens sikkerhet	22
Figur 12	Staten bør kunne sensurere kunstnere som mottar offentlig økonomisk støtte.....	23
Figur 13	Ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg. 23	
Figur 14	Når pressen ønsker innsyn i offentlige dokumenter, må personvernet veie tyngre enn hensynet til offentligheten	24
Figur 15	Beskyttelse av svake grupper slik som barn og unge er viktigere enn ytringsfriheten	25
Figur 16	Virksomheter bør kunne begrense ytringsfriheten til ansatte for å sikre omdømmet sitt	25
Figur 17	Rasistiske ytringer bør tolereres, etter kjønn, alder utdanning og tillit. Befolkningsutvalg.....	26
Figur 18	Ytringer som håner religion bør være tillatt, etter kjønn, alder, utdanning og tillit. Befolkningsutvalg	27
Figur 19	Ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg, etter kjønn, alder, utdanning og tillit. Befolkningsutvalg.....	27
Figur 20	Aksept for seksuelt trakasserende ytringer etter kjønn og ytringsarena.....	31
Figur 21	Aksept for pornografisk materiale etter kjønn og ytringsarena.....	31
Figur 22	Aksept for positiv omtale av barnepornografi etter kjønn og ytringsarena.....	32
Figur 23	Aksept for mobbing og hatefulle ytringer av ulike grupper etter ytringsarena.....	33

Figur 24	Aksept for hatefulle ytringer om innvandrere	34
Figur 25	Aksept for rasistiske ytringer	34
Figur 26	Aksept for ytringer som benekter Holocaust.....	35
Figur 27	Aksept for anti-demokratiske ytringer.....	35
Figur 28	Aksept for oppfordringer til å bryte loven	36
Figur 29	Andel av befolkningen som ikke aksepterer ytringer på noen arenaer, etter tema for ytringen (N=1534)	37
Figur 30	Andelen som ytrer seg på sosiale medier (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)	40
Figur 31	Andelen som har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer etter å ha deltatt i en diskusjon eller sagt sin mening offentlig (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)	41
Figur 32	Andelen som har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer etter å ha deltatt i en diskusjon eller sagt sin mening offentlig (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)	42
Figur 33	Grunnlaget for ubehagelige eller nedlatende kommentarer (befolkningsundersøkelsen og minoritetsundersøkelsen)	43
Figur 34	Svar på spørsmålet «Har opplevelsen med ubehagelige eller nedlatende kommentarer gjort at du kommer til å være mer forsiktig med å si din mening offentlig» (Befolkningsutvalg og minoritetsutvalg, total og etter kjønn)	44
Figur 35	Frykt for terror (spm. Hvor bekymret er du for at det vil skje nye terrorangrep i Norge i nær framtid?)	47
Figur 36	Frykt for terror (spm. Hvor bekymret er du for at fremtidige ter- rorhandlinger skal ramme deg, din familie eller vennene dine?)	48
Figur 37	Frykt for terror (spm. Hvem frykter du i størst grad et terroran- grep fra?) Befolkningsundersøkelsen.....	49
Figur 38	Frykt for terror (spm. Hvem frykter du i størst grad et terroran- grep fra?) Minoritetsundersøkelsen	49
Figur 39	Frykt for terror (spm. Hvor stor tillit har du til at myndighetene klarer å forhindre nye, store terrorangrep i Norge?).....	51
Figur 40	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestå- ende terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å holde personer i forvaring så lenge de vil uten å stille dem for retten?)	52
Figur 41	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestå- ende terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å avlytte folks telefonsamtaler?).....	53
Figur 42	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestå- ende terrorangrep (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å tilfeldig stoppe og ransake folk på gaten?)	54
Figur 43	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestå- ende terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å Sperre av områder rundt terrorutsatte bygninger?)	55

Figur 44	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å la bevæpnet politi patruljere gatene?)	56
Figur 45	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å overvåke folks e-poster?)	57
Figur 46	Myndighetenes rettigheter under mistanke om et nært forestående terrorangrep. (spm. Synes du myndighetene burde ha rett til å samle informasjon fra folks kontoer på sosiale medier?)	58
Figur 47	Aksept for overvåkning av Internett i befolkningen	60
Figur 48	Aksept for ulike reguleringstiltak på Internett etter ytringstema	60
Figur 49	Befolkningens tillit til at norske medier ivaretar ytringsfriheten på en god måte, etter egen ytringserfaring.	65
Figur 50	Tillit til at norske medier ...tilbyr en mangfoldig offentlig debatt (etter kjønn, alder, utdanning, tillitsnivå og politisk tilhørighet	66
Figur 51	Tillit til at norske medier...tilbyr en mangfoldig debatt (etter egen ytringserfaring)	66
Figur 52	Tillit til at norske medier ...lar folk med forskjellige meninger komme til orde (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet....	67
Figur 53	Tillit til at norske medier...lar folk med forskjellige meninger komme til orde (etter egen ytringserfaring)	67
Figur 54	Tillit til at norske medier ...lar folk med meninger utenom det vanlige komme til orde (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)	68
Figur 55	Tillit til at norske medier ...lar folk med meninger utenom det vanlige komme til ordet (etter egen ytringserfaring)	69
Figur 56	Tillit til at norske medier...belyser saker fra flere sider (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet).....	69
Figur 57	Tillit til at norske medier...belyser saker fra flere sider (etter egen ytringserfaring)	70
Figur 58	Tillit til at norske medier...informerer om viktige ting som skjer i samfunnet (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet).....	71
Figur 59	Tillit til at norske medier...informerer om viktige ting som skjer i samfunnet (etter egen ytringserfaring)	71
Figur 60	Tillit til at norske medier... Setter søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet)	72
Figur 61	Tillit til at norske medier... Setter søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle (etter egen ytringserfaring).....	72
Figur 62	Tillit til at norske medier... er frie og uavhengige av staten (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet).....	73
Figur 63	Tillit til at norske medier... er frie og uavhengige av eiere og annonsører (etter kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet).....	74

Figur 64	Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister favoriserer kilder som mener det samme som de selv?)	75
Figur 65	Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske standpunkt?)	75
Figur 66	Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar seg påvirke av sitt politiske standpunkt? ... egne ytringserfaringer)	76
Figur 67	Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar seg påvirke av eiernes økonomiske interesser?)	76
Figur 68	Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar være å skrive om noe som kan oppfattes som religionskritikk fordi de er redde for reaksjoner fra religiøse miljøer?)	77
Figur 69	Tillit til journalister og deres arbeidsmetoder (spm. I hvilken grad tror du norske journalister lar være å skrive om politisk ytterliggående grupper fordi de er redde for reaksjoner fra disse?)	77
Figur 70	Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger...Hvor lett mener du det er for deg å få sagt din mening gjennom... ..	78
Figur 71	Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger gjennom ... Papiraviser.....	79
Figur 72	Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger gjennom... Nettaviser/kommentarfelt	80
Figur 73	Mulighet til å nå frem i mediene med egne meninger gjennom...Sosiale medier.....	81
Figur 74	Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... Nettdebatten er viktig fordi alle som vil kan delta.....	82
Figur 75	Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt...Nettavisene bør ikke tilby nettdebat.....	83
Figur 76	Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... I nettdebatten bør deltakerne ha størst mulig frihet til å si hva de vil	84
Figur 77	Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt...I nettdebatten bør man tolerere meninger som ikke ville kommet på trykk i papiravisen.....	85
Figur 78	Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... Nettdebattanter bør få ytre seg som de vil uten at innholdet godkjennes av en redaktør i forkant.....	86
Figur 79	Medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt... Nettdebattanter bør få delta anonymt hvis de ønsker det.....	87
Figur 80	Arbeidsliv og ytringsfrihet (spm. Har du vært i lønnet arbeid i løpet av de siste 12 månedene?)	89
Figur 81	Kritikk og takhøyde (spm. I hvor stor grad risikerer du å møtes med uvilje fra arbeidskamerater og overordnede hvis du kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen din?).....	90

Figur 82	Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Jeg føler meg fri til å kritisere arbeidsplassen min som privatperson på sosiale medier)	91
Figur 83	Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Jeg føler meg fri til å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen om forhold på min arbeidsplass)	92
Figur 84	Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Topp- ledelsen på arbeidsplassen min verdsetter at ansatte deltar i offentlige debatter)	92
Figur 85	Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Min arbeids- avtale med arbeidsgiver begrenser min mulighet til å omtale arbeidsplassen offentlig)	93
Figur 86	Ansattes mulighet til å uttale seg offentlig (påstand: Mine muligheter til å offentlig omtale alvorlige kritikkverdige forhold på arbeidsplassen blir begrenset av mine overordnede)	94
Figur 87	Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som for- nærmer politikere i sosiale medier bør miste jobben)	94
Figur 88	Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som kommer med rasistiske bemerkninger i sosiale medier bør miste jobben)	95
Figur 89	Ansattes bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som for- nærmer kjente personer i sosiale medier bør miste jobben)	95
Figur 90	Ansatt)es bruk av sosiale medier (påstand: Ansatte som bryter taushetsplikten i sosiale medier bør miste jobben)	96
Figur 91	Varsling (spm. Har din virksomhet skriftlige retningslinjer for varsling om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen?)	97
Figur 92	Aksept for begrensning av ansattes ytringsfrihet (spm. I hvilken grad mener du at en arbeidsgiver av hensyn til omdømme og økonomiske interesser bør kunne begrense ansattes mulighet til å...(lavest n= 1035, høyest n=1059))	99

9 Vedlegg

9.1 Om prosjektet

Denne rapporten er en del av det Fritt Ord støttede prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt». Prosjektet er et samarbeid mellom Institutt for samfunnsforskning, Institutt for medier og kommunikasjon (IMK) ved UiO, Fafo, TNS Gallup og jurist Jon Wessel-Aas.

Forrige gang det ble gjort en helhetlig gjennomgang av status for ytringsfriheten i Norge var med Ytringsfrihetskommisjonens rapport i 1999. Siden da har en rekke hendelser og mer dyptgripende utviklingstrekk påvirket vilkårene for ytringsfrihet i Norge. Prosjektet fokuserer på fire større endringsprosesser som vi mener er sentrale for å gjøre opp status for ytringsfriheten per 2014.

1) Globalisering og flerkultur

For det første har vi fått et mer komplekst, flerkulturelt, flerreligiøst, individualisert og globalt samfunn. Det kulturelle mangfoldet og informasjonsflyten som går på tvers av landegrenser har medført en tilspisset debatt om ytringsfrihetens grenser og innhold og om diskriminering av minoriteter i det offentlige rom. For å forstå hva dette betyr undersøker vi hvordan ulike deler av befolkningen opplever vilkårene for å øve religionskritikk. Vi studerer også etniske minoriteters opplevelse av mulighetene for å ytre seg i offentligheten.

2) Digitalisering og en endret medievirkelighet

For det andre har det funnet sted en radikal endring innen medie- og kommunikasjonsteknologi, som har påvirket journalistikken og publikums mulighet til å ytre seg. Fremveksten av Internett og Web har endret offentlighetens institusjoner og infrastruktur, og påvirker i høy grad også de tradisjonelle mediene. Nye føringer legges for hvordan informasjon produseres, filtreres og konsumeres og for hvordan kommunikasjon foregår. For å undersøke dette studerer vi mediehusene og deres oppfatning av endrede rammevilkår og strategier, og vi går inn i offentlighetskulturen som eksisterer i ulike sosiale medier.

3) Overvåkning og kontroll

For det tredje har det funnet sted en endring i både statens og markedets overvåkningskapasitet og definerte behov for kontroll. Samtidig som medieutviklingen har utvidet muligheten for folk til å ytre seg har også digitale innovasjoner gjort det lettere å overvåke kommunikasjon, markedstransaksjoner og ytringer. Prosjektet undersøker derfor blant annet hvordan befolkningens holdninger til kontroll, overvåkning og vern av ytringsfriheten har endret seg fra før 22. juli og frem til nå. I tillegg gjør vi en juridisk gjennomgang av hvordan myndighetenes fullmakter til overvåkning har endret seg.

4) Managerialisme

For det fjerde har arbeidslivet i løpet av de siste tiår vært preget av en økt grad av mål- og resultatstyring, bruk av insentiver, krav til fleksibilitet og kontroll. Disse endringene kan komme i konflikt med viktige demokratiske rettigheter som deltakelse og innflytelse. I arbeidslivet vil arbeidstakerens ønsker om og rett

til å ytre seg om forhold som berører både egne utviklingsmuligheter, arbeidssituasjon, virksomhetens funksjon og utvikling balanseres mot faktorer som arbeidsgivers styringsrett og krav om lojalitet. Prosjektet går derfor inn i utvalgte bedrifter i privat og offentlig sektor, og studerer regelverk og retningslinjer, samt holdninger til ytringsfrihet på arbeidsplassen både blant arbeidstakere og -givere.

For å lese mer om prosjektet og resultatene fra de ulike undersøkelsene, se www.statusytringsfrihet.no

9.2 Detaljer om undersøkelsen

9.2.1 Bakgrunn og formål

På oppdrag fra ISF, IMK og Fafo har TNS Gallup gjennomført en landsrepresentativ spørreundersøkelse. Formålet med undersøkelsen er å kartlegge holdninger til ytringsfrihet.

9.2.2 Målgruppe og utvalg

Målgruppen for undersøkelsen er den norske majoritetsbefolkningen, samt vestlige innvandrere.

Utvalget ble trukket fra GallupPanelet, TNS Gallups aksesspanel for spørreundersøkelser. Panelet består av om lag 55 000 personer som har sagt seg villig til å besvare undersøkelser på internett. Se panelbok 2013 for nærmere informasjon om GallupPanelet.

Mens majoritetsbefolkningen er godt representert i GallupPanelet, varierer vestlige innvandreres representasjon mellom land. Dette medfører at de vestlige innvandrerne ikke er fullt ut representative på landbakgrunn. Sosiodemografiske skjevheter i utvalget korrigeres for med vekt basert på kjønn, alder og utdanning iht. offisiell befolkningsstatistikk på aggregert nivå (SSB).

9.2.3 Gjennomføring

Feltarbeidet ble gjennomført i uke 44 og 45 høsten 2013. Totalt ble det gjennomført 1500 intervju med majoritetsbefolkningen og 500 intervju med vestlige innvandrere. Kontaktperson for prosjektet i TNS Gallup har vært Audun Fladmoe.

Invitasjon og påminnelse:

I invitasjons- og påminnelsestekstene ble det presisert at undersøkelsen gjennomføres for et forskningsmiljø, og at resultatene vil bidra med viktig kunnskap om demokratiet i Norge. Dette for å motivere respondentene til å svare grundig.

Respondentene fikk én påminnelse underveis i feltarbeidet.

9.2.4 Spørreskjema

Spørreskjemaet bestod av totalt 56 spørsmål, inkludert matriser. Spørreskjemaet inneholdt en rekke filtre, som hindret at respondenter fikk unødvendige oppfølgings spørsmål. Avhengig av filtre, tok det om lag 20 minutter å fylle ut hele skjemaet. Det fullstendige skjemaet er vedlagt i denne rapporten (9.3 Spørreskjema på side 111).

9.2.5 Utvalgsstatistikk

Tabell 1 viser bruttoutvalg, nettoutvalg og svarprosent i de henholdsvis majoritetsutvalget og innvandrertutvalget, brutt ned på ulike bakgrunnsvariabler.

Tabell 2 og 3 viser populasjons- og nettoutvalgsfordeling, samt avvik, for henholdsvis majoritetsutvalget og hele utvalget (inkl. vestlige innvandrere). Unge menn og lavt utdannede er underrepresentert, mens eldre menn og kvinner (60+ år) er overrepresentert.

Tabell 4 viser landbakgrunn til de vestlige innvandrerne, i populasjonen og i utvalget. Innvandrere med bakgrunn fra Danmark og USA er mest overrepresentert, mens innvandrere med bakgrunn fra Tyskland og Island er mest underrepresentert.

Tabell 1: Bruttoutvalg, nettoutvalg og svarprosent

	Bruttoutvalg		Nettoutvalg		Svarprosent	
	Inn- vandrere	Majoritet	Inn- vandrere	Majoritet	Inn- vandrere	Majoritet
Kvinne	1698	609	783	298	46,1 %	49,9 %
Mann	1602	460	751	237	46,9 %	51,5 %
18–29 år	641	127	259	47	40,4 %	37,0 %
30–39 år	570	148	225	59	39,5 %	39,9 %
40–59 år	1177	523	522	260	44,4 %	49,7 %
60+ år	908	270	527	168	58,0 %	62,2 %
Lav utdanning	1644	390	738	171	44,9 %	43,8 %
Høy utdanning	1655	679	795	364	48,0 %	53,6 %
Oslo/Akershus (n=344)	784	443	344	198	43,9 %	44,7 %
Resten av Østlandet (n=424)	867	251	424	137	48,9 %	54,6 %
Sør- og Vestlandet (n=464)	916	227	464	128	50,7 %	56,4 %
Trøndelag og Nord-Norge (n=302)	730	127	302	63	41,4 %	49,6 %
Total	3300	1069	1534	535	46,5 %	50,0 %

Tabell 2: Populasjons- og nettoutvalgsfordeling, samt avvik. Majoritetsutvalg. prosent.*

	Populasjon		Nettoutvalg		Avvik	
	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann
18–29 år	10,6	10,1	7,0	9,9	-3,6	-0,2
30–39 år	9,1	8,6	7,0	7,7	-2,1	-0,9
40–59 år	18,2	17,3	17,8	16,2	-0,4	-1,1
60+ år	12,4	13,7	17,2	17,2	4,8	3,5
Lav utdanning	36,8	33,8	24,4	23,7	-12,4	-10,1
Høy utdanning	13,3	16,2	24,6	27,3	11,3	11,1
Oslo/Akershus (n=344)	11,8	11,9	9,8	12,6	-2,0	0,7
Resten av Østlandet (n=424)	13,4	13,5	13,8	13,8	0,4	0,3
Sør- og Vestlandet (n=464)	15,9	15,4	15,7	14,5	-0,2	-0,9
Trøndelag og Nord-Norge (n=302)	9,2	8,9	9,6	10,0	0,4	1,1
Total	50,3	49,7	49,0	51,00	-1,3	1,3

*Kilde: SSB.no

Tabell 3: Populasjons- og nettoutvalgsfordeling, samt avvik. Hele utvalget. prosent.*

	Populasjon		Nettutvalg		Avvik	
	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann
18–29 år	10,6	10,1	5,9	9,0	-4,7	-1,1
30–39 år	9,1	8,6	6,3	7,5	-2,8	-1,1
40–59 år	18,2	17,3	19,0	18,8	0,8	1,5
60+ år	12,4	13,7	16,6	17,0	4,2	3,3
Lav utdanning	36,8	33,8	22,6	21,4	-14,2	-12,4
Høy utdanning	13,3	16,2	25,2	30,9	11,9	14,7
Oslo/Akershus (n=344)	11,8	11,9	11,5	14,9	-0,3	3,0
Resten av Østlandet (n=424)	13,4	13,5	13,2	14,0	-0,2	0,5
Sør- og Vestlandet (n=464)	15,9	15,4	14,5	14,2	-1,4	-1,2
Trøndelag og Nord-Norge (n=302)	9,2	8,9	8,6	9,1	-0,6	0,2
Total	50,3	49,7	47,8	52,2	-2,5	2,5

*Kilde: SSB.no

Tabell 4: Vestlige innvandrere etter landbakgrunn

	Populasjon (antall)	Populasjon (prosent)	Utvalg (antall)	Utvalg (prosent)	Avvik (prosent)
Australia	1399	1,0	2	0,3	-0,6 %
Belgia	1010	0,7	4	0,7	0,0 %
Canada	1712	1,2	6	1,0	-0,1 %
Danmark	18672	13,0	108	18,9	5,9 %
Finland	6182	4,3	21	3,7	-0,6 %
Frankrike	4700	3,3	9	1,6	-1,7 %
Færøyene	729	0,5	2	0,3	-0,2 %
Grønland	173	0,1	0	0,0	-0,1 %
Hellas	1312	0,9	2	0,3	-0,6 %
Irland	883	0,6	2	0,3	-0,3 %
Island	7143	5,0	10	1,7	-3,2 %
Italia	2756	1,9	3	0,5	-1,4 %
Luxembourg	37	0,0	0	0,0	0,0 %
Malta	66	0,0	1	0,2	0,1 %
Nederland	7086	4,9	30	5,2	0,3 %
New Zeeland	485	0,3	1	0,2	-0,2 %
Portugal	1853	1,3	2	0,3	-0,9 %
Spania	3882	2,7	3	0,5	-2,2 %
Storbritannia	13718	9,5	63	11,0	1,5 %
Sveits	1283	0,9	8	1,4	0,5 %
Sverige	35602	24,7	157	27,4	2,8 %
Tyskland	24240	16,8	63	11,0	-5,8 %
USA	8102	5,6	68	11,9	6,3 %
Østerrike	1145	0,8	7	1,2	0,4 %

9.2.6 Vekting

For å rette opp i skjevheter mellom populasjonen og nettutvalget er det konstruert 2 vektevariabler (cellevekt) med bakgrunn i kjønn, alder og utdanning:

- 4-delt alder: 18–29 år, 30–39 år, 40–59 år, 60+ år
- 2-delt utdanning: VGS-nivå, Universitets-/høgskolenivå

Vekt 1 korrigerer for skjevheter mellom majoritetsutvalget og populasjonen, mens vekt 2 korrigerer for skjevheter mellom hele utvalget og populasjonen.

Respondenter som eventuelt mangler en vekteegenskap gis vekt lik 1,0.

9.2.7 Statistisk usikkerhet

Alle utvalgsundersøkelser er beheftet med usikkerhet når resultatene skal overføres til populasjonen. Gitt at utvalget er representativt for den populasjonen den er ment å måle, kan statistisk feilmargen enkelt beregnes. Figuren under (tabell 5) viser feilmarginer i såkalte uendelighetsunivers, det vil si når populasjonen er minimum 10 ganger større enn antall observasjoner/intervjuer. Resultatene er med en sannsynlighet på 95 prosent innen de aktuelle feilmarginene.

Tabell 5: Feilmarginer i uendelighetsunivers

Antall enheter	Svarfordeling			
	50 %	25/75 %	10/90 %	5/95 %
50	14,3 %	12,4 %	8,6 %	6,2 %
100	10,1 %	8,7 %	6,0 %	4,4 %
250	6,3 %	5,5 %	3,8 %	2,8 %
500	4,5 %	3,9 %	2,7 %	2,0 %
1000	3,2 %	2,7 %	1,9 %	1,4 %
2000	2,2 %	1,9 %	1,3 %	1,0 %
3000	1,8 %	1,6 %	1,1 %	0,8 %

9.3 Spørreskjema

Holdninger til ytringsfrihet

Q1

I sin alminnelighet, vil du si at de fleste mennesker er til å stole på, eller at man ikke kan være forsiktig nok i omgangen med andre mennesker?

- De fleste mennesker er til å stole på (1)
- Man kan ikke være forsiktig nok (2)
- Vet ikke (99)

Q2

Hvor stor grad av tillit har du til følgende institusjoner:

	Svært stor tillit (1)	Nokså stor tillit (2)	Verken eller (3)	Liten tillit (4)	Ingen tillit (5)	Vet ikke (6)
Stortinget (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolene (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regjeringen (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politiet (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politiets sikkerhetstjeneste (PST) (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mediene (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q3

Hvor trygg føler du deg til daglig?

- Svært trygg (1)
- Ganske trygg (2)
- Verken eller (3)
- Ganske utrygg (4)
- Svært utrygg (5)
- Vet ikke (99)

Q4

Her vil du få presentert noen påstander om hvordan du forholder deg i møte med andre. Kan du for hver påstand si hvor enig eller uenig du er? Ikke bruk så mye tid, bare svar det første du tenker.

	Helt enig (1)	Delvis enig (2)	Verken eller (3)	Delvis uenig (4)	Helt uenig (5)	Vet ikke (9)
Når jeg tror at andre er uenige med meg, er det vanskelig for meg å uttrykke meningene mine (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tenker ofte at de rundt meg tar feil, uten at jeg sier det til dem (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Når jeg er uenig med andre jatter jeg heller med enn å krangle (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Når jeg er sammen med personer jeg tror er uenige med meg, er det lett for meg å si det jeg mener (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Når noen jeg vet er uenige med meg spør meg om meningen min, føler jeg meg ukomfortabel (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg sier bare det jeg mener når jeg er sammen med venner og andre jeg har tillit til (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hvis man vet at man har en mening de fleste er uenige i, er det tryggest å la være å si noe offentlig (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hvis jeg er uenig med andre har jeg ikke noe problem med å si det til dem (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q5

Hvor enig er du i følgende utsagn?

	Helt enig (1)	Delvis enig (2)	Verken eller (3)	Delvis uenig (4)	Helt uenig (5)	Vet ikke (9)
Det er lettere å være meg selv på Internett enn når jeg er sammen med folk ansikt til ansikt (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg snakker om andre ting på Internett enn hva jeg gjør når jeg snakker med folk ansikt til ansikt (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg snakker om private ting på Internett som jeg ikke sier til andre ansikt til ansikt (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Egne holdninger og verdisyn

Mennesker kan ha ulike syn på hva slags ytringer som er akseptable i et samfunn. Nå følger noen spørsmål der vi ønsker å få vite hva slags ytringer du mener bør være akseptert på ulike arenaer og om hva myndighetene bør gjøre med dem. Vi er altså ikke ute etter å vite hva som faktisk er lov per i dag, men vil ha din personlige oppfatning.

Q6

Her er en liste over ulike typer nedsettende ytringer.

På hvilke arenaer mener du slike nedsettende ytringer bør aksepteres?

FLERE SVAR MULIG PÅ HVER LINJE

	Nedsettende ytringer om religioner	Nedsettende ytringer om innvandrere	Nedsettende ytringer om muslimer/kristne som gruppe*	Nedsettende ytringer om lesbiske, homofile, bifile eller transpersoner	Nedsettende ytringer om politikere
Blant nærmeste familie og venner (1)	☐	☐	☐	☐	☐
På arbeidsplassen (2)	☐	☐	☐	☐	☐
I nyhetsmediene (3)	☐	☐	☐	☐	☐
I nettavisenes kommentarfelt (4)	☐	☐	☐	☐	☐
I sosiale medier (5)	☐	☐	☐	☐	☐
I kunst, musikk og litteratur (6)	☐	☐	☐	☐	☐
Bør ikke aksepteres på noen av disse arenaene (9)	☐	☐	☐	☐	☐

*Utvalget ble tilfeldig delt i to: Den ene halvparten fikk spørsmål om muslimer, den andre om kristne.

Q7

Nedenfor er en liste med tre typer innhold som finnes på Internett. Hva mener du myndighetene bør gjøre hvis de blir klar over slikt innhold?

FLERE SVAR MULIG PÅ HVER LINJE

	Oppfordringer til terror	Barnepornografi	Oppfordringer til hat og vold mot enkelte grupper i samfunnet basert på kjønn, etnisitet eller religion
Stenge tjenesten (1)	☐	☐	☐
Overvåke aktiviteten (2)	☐	☐	☐
Registrere brukerne (3)	☐	☐	☐
Straffeløse dem som legger ut slik informasjon (4)	☐	☐	☐
Kreve at gruppen oppretter en advarsel om innholdet som vises før man får tilgang (5)	☐	☐	☐
Kreve at Internettleverandører filtrerer bort innholdet slik at vanlige brukere ikke får tilgang (6)	☐	☐	☐
Ikke gjøre noen ting, og la tjenesten være som den er (7)	☐	☐	☐

Q8

Nedenfor følger noen påstander om ytringsfriheten. For hver påstand ber vi deg markere hvor enig eller uenig du er.

Der hvor vi spør om ytringer, tenker vi på ytringer i offentligheten.

	Helt enig (1)	Delvis enig (2)	Verken eller (3)	Delvis uenig (4)	Helt uenig (5)	Vet ikke (9)
Rasistiske ytringer bør tolereres (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ytringer som håner religion bør være tillatt (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pressens kildevern bør være absolutt, selv når saken handler om nasjonens sikkerhet (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Staten bør kunne sensurere kunstnere som mottar offentlig økonomisk støtte (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ansatte ved universiteter og høyskoler bør stå helt fritt til å ytre seg (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Når pressen ønsker innsyn i offentlige dokumenter, må personvernet veie tyngre enn hensynet til offentligheten (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beskyttelse av svake grupper slik som barn og unge er viktigere enn ytringsfriheten (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Virksomheter bør kunne begrense ytringsfriheten til ansatte for å sikre omdømmet sitt (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q9

I dette spørsmålet vil vi gjerne vite hvor du mener at grensene for ytringsfriheten bør gå. På hvilke arenaer, om noen, mener du disse ytringene er akseptable?

FLERE SVAR MULIG PÅ HVER LINJE

	Sek-suelt trakas-serende ytringer	Porno-grafisk materi-ale	Posi-tiv om-tale av barne-porno-grafi	Mob-bing eller trakas-se-ring av enkelt-per-soner	Hate-fulle ytringer om inn-van-drere	Ytringer som be-nekter Holo-caust	Anti-demo-kratisk ytringer	Rasis-tiske ytringer	Hate-fulle ytringer om folk med nedsatt funk-sjons-evne	Hatefulle ytringer om enkelt-personer som er i en makt-posisjon	Opp-fordrin-ger til å bryte loven
Blant nærmes-te familie og venner (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På ar-beidsplas-sen (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I nyhets-mediene (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I netta-visenes kommentarfelt (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I sosiale medier (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I kunst, musikk og litteratur (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bør ikke tolereres på noen av disse arenaene (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vet ikke	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q10

Hvor bekymret er du for at det vil skje nye terrorangrep i Norge i nær framtid?

- Svært bekymret (1)
- Nokså bekymret (2)
- Verken eller (3)
- Ikke særlig bekymret (4)
- Ikke bekymret i det hele tatt (5)
- Vet ikke (9)

Q11

Hvor bekymret er du for at framtidige terrorhandlinger skal ramme deg, din familie eller vennene dine?

- Svært bekymret (1)
- Nokså bekymret (2)
- Verken eller (3)
- Ikke særlig bekymret (4)
- Ikke bekymret i det hele tatt (5)
- Vet ikke (9)

Q13a

Hvem frykter du i størst grad et terrorangrep fra?

Sett kryss for den grupperingen du frykter mest

- Venstreekstreme grupper (1)
- Høyreekstreme grupper (2)
- Religiøse grupperinger (3)
- Andre, noter (4) _____
- Vet ikke (5)

Q12

Hvor stor tillit har du til at myndighetene klarer å forhindre nye, store terrorangrep i Norge?

- Svært stor tillit (1)
- Nokså stor tillit (2)
- Verken eller (3)
- Liten tillit (4)
- Ingen tillit (5)
- Vet ikke (9)

Q13

Tenk deg at myndighetene hadde mistanke om at et terrorangrep var nært forestående. Synes du myndighetene burde ha rett til å:

	Burde absolutt ha rett til (1)	Burde antakelig ha rett til (2)	Burde antakelig ikke ha rett til (3)	Burde absolutt ikke ha rett til (4)	Vet ikke (9)
Holde personer i forvaring så lenge de vil uten å stille dem for retten (1)	☐	☐	☐	☐	☐
Avlytte folks telefonsamtaler (2)	☐	☐	☐	☐	☐
Tilfeldig stoppe og ransake folk på gaten (3)	☐	☐	☐	☐	☐
Sperre av områder rundt terrorutsatte bygninger (4)	☐	☐	☐	☐	☐
La bevæpnet politi patruljere gatene (5)	☐	☐	☐	☐	☐
Overvåke folks e-poster (6)	☐	☐	☐	☐	☐
Samle informasjon fra folks kontoer på sosiale medier (7)	☐	☐	☐	☐	☐

Q14

Her ønsker vi å vite hvor du plasserer deg selv på en skala fra 0 til 10

	0 (1)	1 (2)	2 (3)	3 (4)	4 (5)	5 (6)	6 (7)	7 (8)	8 (9)	9 (10)	10 (11)	
Vi bør beskytte oss så langt det er mulig mot terror, selv om det betyr mer kontroll og overvåkning (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Vi bør ikke akseptere mer kontroll og overvåkning, selv om det kan gi økt beskyttelse mot terror
Myndighetene bør ha ubegrenset rett til å overvåke kommunikasjon på internett (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kommunikasjon på internett bør være helt fritt for overvåking fra myndighetene

Q15

Egne handlinger og erfaringer

Noen sier sin mening uansett situasjon og arena, mens andre er mer forsiktige. Nedenfor ber vi deg tenke på meninger som er viktige for deg. På hvilke av disse arenaene ville du sagt din mening selv om:

	Meningen kan virke støtende på personer eller grupper	Meningen kan såre folk du bryr deg om	Du kan oppfattes som uhøflig	Det kan føre til at overordnede på arbeidsplassen reagerer negativt	Politi eller myndigheter kan overvåke det du uttrykker	Det kan være du dummer deg ut	Du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes	Du tror du kan oppfattes som rassistisk	Det kan føre til at du blir lat-terliggjort	Du kan oppleve trakassering og mobbing	Du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre
Blant nærmeste familie og venner (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På arbeidsplassen (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På en åpent tilgjengelig nettside (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I sosiale medier (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg ville ikke uttrykt en slik mening på noen av disse arenaene (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vet ikke/ Ikke relevant (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q20

Hvor ofte diskuterer du samfunnsspørsmål på de følgende arenaene?

	Daglig (1)	Flere ganger i uka (2)	En til to ganger pr. mnd (3)	Sjeldnere (4)	Aldri (5)	Husker ikke/usikker (6)
I familien (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Med venner (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På arbeidsplassen (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I en frivillig organisasjon (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q21

Hvor ofte ytrer du deg gjennom de følgende kanalene?

	Daglig (1)	Flere ganger i uka (2)	En til to ganger pr. mnd (3)	Sjeldnere (4)	Aldri (5)	Husker ikke/usikker (6)
Kronikk/debattinnlegg i landsdekkende avis (papir eller nettavis) (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kronikk/debattinnlegg i regional- eller lokalavis (papir eller nettavis) (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommentarfelt i nettavis (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I sosiale medier (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På radio (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På TV (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q21a

Hva er den viktigste grunnen til at du ikke ytrer deg offentlig?

Q22

Hvilket tema ytrer du deg oftest om offentlig?

Q23

Etter å ha deltatt i en diskusjon og sagt din mening offentlig, har du opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Husker ikke (3)
- Vil ikke svare (4)

Q24

Omtrent hvor mange ganger har du opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer etter å ha deltatt i en diskusjon eller sagt din mening offentlig?

- 1 gang (1)
- 2-10 ganger (2)
- 11-50 ganger (3)
- 51-100 ganger (4)
- Mer enn 100 ganger (5)
- Vet ikke (6)

Q25

Hvis du tenker på den type ubehagelige eller nedlatende kommentarer du som oftest får, er disse rettet mot din/ditt:

FLERE SVAR MULIG

- Kjønn (1)
- Hudfarge (2)
- Etnisitet (3)
- Religion (4)
- Politiske ståsted (5)
- Seksuelle orientering (6)
- Utseende (7)
- Nasjonalitet (8)
- Personlige egenskaper/din personlighet (9)
- Innholdet i argumentet ditt (10)
- Annet, noter (11) _____
- Vet ikke (12)

Q26

Er avsender av kommentarene som regel anonym eller ikke?

- Anonym (1)
- Ikke anonym (2)
- Husker ikke (3)

Q27

Hvis du har en formening om typen avsender (f.eks en gruppering), noter det gjerne her:

Q28

Hva med konkrete trusler, har du opplevd dette?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (3)

Q29

Tenk på forrige gang du fikk en ubehagelig kommentar via Internett. Hvor opprørt ble du?

- Jeg ble veldig opprørt (1)
- Jeg ble ganske opprørt (2)
- Jeg ble litt opprørt (3)
- Jeg ble ikke opprørt i det hele tatt (4)
- Vet ikke (5)

Q29a

Tenk på forrige gang du fikk en konkret trussel via Internett. Hvor opprørt ble du?

- Jeg ble veldig opprørt (1)
- Jeg ble ganske opprørt (2)
- Jeg ble litt opprørt (3)
- Jeg ble ikke opprørt i det hele tatt (4)
- Vet ikke (5)

Q30

Hvor lenge følte du det slik?

- Jeg ble ferdig med det med en gang (1)
- Jeg følte det sånn i noen dager (2)
- Jeg følte det sånn i noen uker (3)
- Jeg føler det fortsatt slik (4)
- Vet ikke (5)

Q31

Tenkte eller gjorde du noe av dette etterpå?

FLERE SVAR MULIG

- Jeg håpet at problemet ville gå bort av seg selv (1)
- Jeg forsøkte å løse problemet (2)
- Jeg fikk skyldfølelse for at situasjonen oppsto (3)
- Jeg forsøkte å få den/de som plaget meg til å la meg være i fred (4)
- Jeg forsøkte å ta igjen/hevne meg på den/de som plaget meg (5)
- Jeg gjorde ikke noe av dette (6)
- Vet ikke (7)

Q32

Har opplevelsen gjort at du kommer til å være mer forsiktig med å si din mening offentlig?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (3)

Q33

På hvilke sosiale nettsamfunn har du en profil?

FLERE SVAR MULIG

- Facebook (1)
- Twitter (2)
- YouTube (3)
- Flickr (4)
- LinkedIn (5)
- Origo (6)
- Instagram (7)
- Snapchat (8)
- Tumblr (9)
- Andre, notér: (10) _____
- Ingen (99)

Q34

Hvor ofte lar du være å skrive noe på sosiale medier fordi det kan skade folks syn på deg?

- Alltid (1)
- Svært ofte (2)
- Ganske ofte (3)
- Noen ganger (4)
- Sjelden (5)
- Aldri (6)
- Vet ikke (9)

Q35

Hvor ofte lar du være å viderefremde informasjon i sosiale medier (lenker, deler, retvittrer) som du selv er enig i, men som du vet de fleste er uenige i?

- Alltid (1)
- Svært ofte (2)
- Ganske ofte (3)
- Noen ganger (4)
- Sjelden (5)
- Aldri (6)
- Vet ikke (7)

Mediene**Q16**

Alt i alt, hvor stor tillit har du til at norske medier ...

	Svært stor tillit (1)	Nokså stor tillit (2)	Verken eller (3)	Liten tillit (4)	Ingen tillit (5)	Vet ikke (9)
Ivaretar ytringsfriheten på en god måte (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tilbyr en mangfoldig offentlig debatt (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lar folk med forskjellige meninger komme til orde (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lar folk med meninger utenom det vanlige komme til orde (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Belyser saker fra flere sider (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informerer om viktige ting som skjer i samfunnet (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Setter søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Er frie og uavhengige av staten (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Er frie og uavhengige av eiere og annonsører (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q17

Hvor lett mener du det er for deg å få sagt din mening gjennom...

	Veldig enkelt (1)	Ganske enkelt (2)	Verken eller (3)	Ganske vanskelig (4)	Veldig vanskelig (5)	Vet ikke (9)
Papiraviser (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nettaviser/kommentarfelt (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radio (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiale medier (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q18

I hvilken grad tror du norske journalister ...

	I svært stor grad (1)	I ganske stor grad (2)	Verken eller (3)	I ganske liten grad (4)	I svært liten grad (5)	Vet ikke (9)
Favoriserer kilder som mener det samme som de selv (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lar seg påvirke av sitt politiske standpunkt (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lar seg påvirke av eiernes økonomiske interesser (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lar være å skrive om noe som kan oppfattes som religionskritikk fordi de er redde for reaksjoner fra religiøse miljøer (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lar være å skrive om politisk ytterliggående grupper fordi de er redde for reaksjoner fra disse (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q19

Dette spørsmålet handler om medienes håndtering av nettdebatter/kommentarfelt. Hvor enig er du i følgende påstander?

	Helt enig (1)	Delvis enig (2)	Verken eller (3)	Delvis uenig (4)	Helt uenig (5)	Vet ikke (9)
Nettdebatten er viktig fordi alle som vil kan delta (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I nettdebatten bør deltakerne ha størst mulig frihet til å si hva de vil (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I nettdebatten bør man tolerere meninger som ikke ville kommet på trykk i papiravisen (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nettdebattanter bør få ytre seg som de vil uten at innholdet godkjennes av en redaktør i forkant (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nettdebattanter bør få delta anonymt hvis de ønsker det (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det utføres for streng redaksjonell kontroll med nettdebatten (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nettavisene bør ikke tilby nettdebatt (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Arbeidsliv

Q36

Det siste året har det vært eksempler på at ansatte har mistet jobben på grunn av sine uttalelser i sosiale medier. Indiker hvor enig eller uenig du er i hver av de følgende påstandene:

	Helt enig (1)	Delvis enig (2)	Verken eller (3)	Delvis uenig (4)	Helt uenig (5)	Vet ikke (9)
Ansatte som fornærmer politikere i sosiale medier bør miste jobben (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ansatte som kommer med rasistiske bemerkninger i sosiale medier bør miste jobben (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ansatte som fornærmer kjente personer i sosiale medier bør miste jobben (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ansatte som bryter taushetsplikten i sosiale medier bør miste jobben (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q37

Har du vært i lønnet arbeid i løpet av de siste 12 månedene?

- Ja (1)
- Nei (2)

Q38

I hvor stor grad risikerer du å møtes med uvilje fra sjefer hvis du kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen din?

Hvis du for tiden ikke er i lønnet arbeid, tenk på din siste arbeidsplass

- I svært stor grad (1)
- I ganske stor grad (2)
- Verken eller (3)
- I ganske liten grad (4)
- I svært liten grad (5)
- Vet ikke/ikke relevant (6)

Q39

I hvor stor grad risikerer du å møtes med uvilje fra arbeidskamerater hvis du kommer med kritiske synspunkter om arbeidsforholdene på arbeidsplassen din?

Hvis du for tiden ikke er i lønnet arbeid, tenk på din siste arbeidsplass

- I svært stor grad (1)
- I ganske stor grad (2)
- Verken eller (3)
- I ganske liten grad (4)
- I svært liten grad (5)
- Vet ikke/ikke relevant (6)

Q40

Har din virksomhet skriftlige retningslinjer for varsling om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen?

Hvis du for tiden ikke er i lønnet arbeid, tenk på din siste arbeidsplass

- Ja (1)
- Under utarbeidelse (2)
- Nei (3)
- Vet ikke (9)

Q41

Arbeidsplasser varierer når det gjelder hvilken mulighet de gir ansatte til å uttale seg offentlig. Hvor enig eller uenig er du i disse påstandene om din arbeidsplass?

Vi sikter her til yringer som ikke bryter lovpålagt taushetsplikt

Hvis du for tiden ikke er i lønnet arbeid, tenk på din siste arbeidsplass

	Helt enig (1)	Delvis enig (2)	Verken eller (3)	Delvis uenig (4)	Helt uenig (5)	Vet ikke (9)
Jeg føler meg fri til å kritisere arbeidsplassen min som privatperson på sosiale medier (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg føler meg fri til å besvare spørsmål og henvendelser fra pressen om forhold på min arbeidsplass (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toppledelsen på arbeidsplassen min verdsetter at ansatte deltar i offentlige debatter (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Min arbeidsavtale med arbeidsgiver begrenser min mulighet til å omtale arbeidsplassen offentlig (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mine muligheter til å offentlig omtale alvorlige kritikkverdige forhold på arbeidsplassen blir begrenset av mine overordnede (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q42

Har du i løpet av de siste 12 månedene vært vitne til, avdekket eller opplevd kritikkverdige forhold på arbeidsplassen som burde være stoppet?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (9)

Q43

Varslet du om det?

Hvis du har vært vitne til, avdekket eller opplevd mer enn ett forhold de siste 12 månedene, ber vi deg tenke på det siste forholdet

- Ja (1)
- Nei (2)

Q44

Hvem varslet du til først?

FLERE SVAR MULIG

- Til nærmeste leder (1)
- Til annen leder (2)
- Til lederen over nærmeste leder (3)
- Til tillitsvalgt eller verneombud (4)
- Til toppledelsen (5)
- Til styret (6)
- Til tilsynsmyndighetene (7)
- Til media (8)
- Andre, notér: (9) _____

Q45

Hvilke reaksjoner fikk du da du varslet (siste gang)?

- Bare positive reaksjoner (1)
- Overveiende positive (2)
- Både positive og negative (3)
- Overveiende negative (4)
- Bare negative (5)
- Vet ikke (9)

Q46

Da du varslet (siste gang), ble det kritikkverdige forholdet du meldte i fra om endret?

- Ja, det opphørte (1)
- Ja, det ble en klar forbedring (2)
- Ja, det ble en viss forbedring (3)
- Ingen vesentlig endring (4)
- Det ble en viss forverring (5)
- Det ble en klar forverring (6)
- Vet ikke (7)

Q47

På bakgrunn av din erfaring med denne saken, ville du varslet igjen?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (9)

Q48

I hvilken grad mener du at en arbeidsgiver av hensyn til omdømme og økonomiske interesser bør kunne begrense ansattes mulighet til å:

	I svært stor grad (1)	I ganske stor grad (2)	Verken eller (3)	I ganske liten grad (4)	I svært liten grad (5)	Vet ikke (9)
Uttale seg om politikk og samfunns spørsmål offentlig (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omtale alvorlige kritikkverdige forhold ved arbeidsplassen offentlig (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Som privatperson bruke sosiale medier til å kritisere arbeidsplassen (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besvare spørsmål og henvendelser fra pressen (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Samfunnsengasjement og politikk**Q49**

Hvor samfunnsengasjert vil du si at du er?

- Svært samfunnsengasjert (1)
- Ganske samfunnsengasjert (2)
- Verken eller (3)
- Ganske lite samfunnsengasjert (4)
- Overhodet ikke samfunnsengasjert (5)
- Vet ikke (9)

Q50

Generelt sett, hvor interessert er du i politikk?

- Svært interessert (1)
- Ganske interessert (2)
- Verken eller (3)
- Ganske lite interessert (4)
- Overhodet ikke interessert (5)
- Vet ikke (9)

Q51

Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10, hvor 0 er helt til venstre politisk, og 10 er helt til høyre politisk?

	Helt til venstre 0 (1)	1 (2)	2 (3)	3 (4)	4 (5)	5 (6)	6 (7)	7 (8)	8 (9)	9 (10)	Helt til høyre 10 (11)	Vet ikke (99)
(1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q52

Hvilket tros- eller livssynssamfunn er du medlem av?

- Den norske kirke (1)
- Den katolske kirke (2)
- Annen kristent trossamfunn (3)
- Islamsk trossamfunn (4)
- Buddhistisk trossamfunn (5)
- Hinduistisk trossamfunn (6)
- Annet trossamfunn (7)
- Human-Etisk Forbund (8)
- Er ikke medlem av noe tros- eller livssynssamfunn (9)
- Vil ikke svare (10)

Q53

Er du medlem i en fagforening/arbeidstakerorganisasjon?

Feks. en organisasjon tilknyttet LO, Unio, Akademikerne

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (9)

10 Referanser

- Allouche, J., & Lind, J. (2010). *Public Attitudes to Global Uncertainties. A Research Synthesis Exploring the Trends and Gaps in Knowledge*. Brighton: Institute for Development Studies.
- Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (Arbeidsmiljøloven) (2006). Oslo: Gyldendal akademisk
- Berg, I. (2011). *Nettdebatt og demokrati: styring eller anarki?* (masteroppgave). Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Bjørklund, T. og Bergh, J. (2013). *Minoritetsbefolkningens møte med det politiske Norge. Partivalg, valgdeltakelse, representasjon*. Oslo: Cappelen Damm
- Datatilsynet og Teknologirådet (2014). «Personvern 2014- tilstand og trender». Rapport, 2014. <https://www.datatilsynet.no/verktøy-skjema/Publikasjoner/Analyser-utredninger/Personvern-2014-tilstand-og-trender/>
- Enjolras, B., Karlsen, R., Steen-Johnsen, K. & Wollebæk, D. (2013) *Liker – liker ikke. Sosiale medier, samfunnsengasjement og offentlighet*. Oslo: Cappelen Damm.
- ESS Round 4: European Social Survey Round 4 Data (2008). *Data file edition 1.0*. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.
- Falkenberg, V. & Nilsen, K. (2009). «Lite brukt som kilder». I: *Innvandrere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv*. IMDi Årsrapport 2009. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Falkum, E., Hagen, I.M. & Trygstad, S.C. (2009). *Bedriftsdemokratiets tilstand. Medbestemmelse, medvirkning og innflytelse i 2009*. Fafo-rapport 2009:35
- Hagen, I. M. (2010). *Det mektige mindretall*. Fafo-rapport, 2010:02. <http://www.fafo.no/pub/rapp/20146/index.html>
- Hagen, I. M., & Trygstad, S. (2007). «Ledelse, organisering og styring av offentlige virksomheter - idealer, realiteter og utfordringer». I: J. E. Dølvik, T. Fløtten, G. Hernes og J.M. Hippe, (red.), *Hamskifte. Den norske modellen i endring*. Oslo: : Gyldendal Akademisk.
- Hagen, I. M. & Trygstad, S. C. (2009). «Local flexicurity: resolving the conflict between direct and representative participation». *Transfer 3-4/2009*. Brussel: ETUI
- Ihlebak, K.A. (2008). «Publikumsdeltakelse og redaksjonelle dilemmaer». I: Enli, G. og Skogerbø, E. (red), *Digitale dilemmaer: Nye medieformer, nye utfordringer*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 79–98.
- Ihlebak, K. A. (2014). *Balansegang. Publikumsdeltakelse og tilnærminger til redaksjonell kontroll* (doktoravhandling). Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo.
- Ihlebak, K.A. og Krumsvik, A.H. (2014). «Editorial Power and Public Participation in Online Newspapers». *Journalism. Theory, Practice, Criticism*. Epub før print: DOI: 10.1177/1464884913520200.
- Ihlebak, K.A. and Ytreberg E. (2009) «Moderering av digital publikumsdeltakelse: Idealene, praksiser og dilemmaer.» *Norsk Medietidsskrift*, 16(1), s. 48–65.
- Ihlebak, K.A., Løvlie, A.S. and Mainsah H. (2013). «Mer åpenhet, mer kontroll? Håndteringen av nettdebatten etter 22. juli». *Norsk Medietidsskrift*, 16(4), s. 363–378.
- IMDi (2009). *Innvandrere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv*. IMDi Årsrapport 2009. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Kulturdepartementet (2008). Lov om redaksjonell friidom i media. LOV-2008-06-13-41.

- Landau, S. (2013). «Making Sense of Snowden: What's Significant in the NSA Surveillance Revelations». *IEEE Security and Privacy*, 11 (4), s.54–63.
- Landau, S. (2014). «Making Sense of Snowden Part II: What's Significant in the NSA Surveillance Revelations». *IEEE Security and Privacy*, 12 (1)
- Lewis, C. W. (2000). «The Terror That Failed: Public Opinion in the Aftermath of the Bombing in Oklahoma City». *Public Administration Review*, 60(3), s. 201–210.
- Matthiesen, S. B., Bjørkelo, B. & Nielsen, M. B. (2008). *Klanderverdig atferd og varsling i norsk arbeidsliv. Forskningsgruppe for arbeidsmiljø, ledelse og konflikt (FALK)*. Universitetet i Bergen: Det psykologiske institutt.
- Near, J. P. & Miceli, M. P. (1985). «Organizational dissidence: the case of whistleblowing». *Journal of Business Ethics*, 4(1), s. 1–16.
- Norsk Presseforbund (2013). «Vær Varsom-plakaten. Etiske normer for pressen» (trykt presse, radio, fjernsyn og nettpublikasjoner). <http://presse.no/Etisk-regelverk/Vaer-Varsom-plakaten>
- NOU (1999:27). *Ytringsfrihed bør finne sted. Forslag til ny Grunnlov § 100*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- NOU (2012:14). *Rapport fra 22. juli-kommisjonen*. Oslo: Statsministerens kontor.
- Perrin, A. J., & Smolek, S. J. (2009). «Who Trusts? Race, Gender, and the September 11 Rally Effect Among Young Adults». *Social Science Research*, 38(1), s. 134–145.
- Putnam, R. D. (1995). «Tuning in, Tuning out - the Strange Disappearance of Social Capital in America». *Ps-Political Science & Politics*, 28(4), 664–683.
- Rykkja, L. H., Lægreid, P., & Filmreite, A.L. (2011a). «Attitudes towards anti-terror measures: The role of trust, political orientation and civil liberties support». *Critical Studies on Terrorism*, 4(2), s. 219–237.
- Rykkja, L. H., Filmreite, A.L., Lango, P. & Lægreid, P (2011b). *Anti-terroriltak mellom personvern og samfunnsvern*. Working paper. Bergen: Stein Rokkan Centre for Social Studies.
- Sandberg, Å. (2013). *Nordic Lights. Work, Management and Welfare in Scandinavia*. Stockholm: SMS Förlag
- Schramm-Nielsen, J. Sivesind, K. H. & Lawrence, P. (2004). *Management in Scandinavia: culture, context and change*. Cheltenham: Edward Elgar
- Shoemaker, P. og Vos, T. P. (2009). *Gatekeeping Theory*. New York og London: Routledge.
- Singer, J., Hermida, A., Domingo, D., Heinonen, A., Paulussen, S., Quandt, T., Reich, Z., og Vulnovic, M. (2011). *Participatory Journalism. Guarding Open Gates at Online Newspapers*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Sinclair, J. og Antonius, D. (2013) (red.). *The Political Psychology of Terrorism Fears*. Oxford: Oxford University Press.

- Skirbekk, H., & Grimen, H. (2012). *Tillit i Norge*. Oslo: Res Publica.
- Skivenes, M., & Trygstad, S. C. (2012). *Åpenhet, ytring og varsling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, E. og Winsvold, M. (2008). «Nettet som debattarena». I: Enli, G. og Skogerbø, E. (red), *Digitale dilemmaer: Nye medieformer, nye utfordringer*. Oslo, Gyldendal akademisk, s. 39–60.
- SOM Årsmelding (2013): «Melding for året 2013 fra Sivilombudsmannen»
<https://www.sivilombudsmannen.no/getfile.php/Filer/%C3%85rsmelding/%C3%85rsmelding-2013.pdf>
- Staksrud, E. (2014, kommer). «En demokratisk blindsoner?» I: L. Hausken, T. Haagensen & S. Rundgren (red.), *Fra Terror til Overvåking*. Oslo: Vidarforlaget.
- Staksrud, E. (2013a). *Children in the Online World: Risk, Regulation and Rights*. Surrey: Ashgate.
- Staksrud, E. (2013b). «Online grooming legislation: Knee-jerk regulation?». *European Journal of Communication*, 28(2), s. 152–167.
- Staksrud, E. (2008). «Children, Internet, pornography and policy». *International Journal of Media and Cultural Politics*, 4(3), s. 397–402.
- Strand, A. K., Milde, F. & Nilsen, K. (2011). *Medieanalyse: Innvandring og integrering i norske medier*. Rapport på oppdrag fra Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet. Oslo: Retriever.
- Steen-Johnsen, K., Enjolras, B., & Wollebæk, D. (2013). «Sosiale medier, samfunnspolitisk deltakelse og kontroll». *Internasjonal politikk*, 71(2), s. 263–273.
- Trygstad, Sissel C. (2013). «Deltakelse og innflytelse i norske og utenlandske virksomheter». *Søkelys på arbeidslivet*, 30 (1-2)
- Trygstad, Sissel C. og Tom Erik Vennesland (2012). *Medbestemmelse – har eierskap betydning?* Fafo-rapport 2012:58
- Trygstad, S. C. (2010). *Med rett til å varsle ...men hjelper det, og er det lurt?* Fafo-rapport 2010:18.
- Trygstad, S. C., Skivenes, M., Røed Steen, J., & Ødegård, A. M. (2014). *Evaluering av varslerbestemmelsene*. Fafo-rapport 2014:05.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2011). *Hva gjør terroren med oss som sivilsamfunn?*. Notat. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2012a). «After Utøya: how a high-trust society reacts to terror—trust and civic engagement in the aftermath of July 22». *PS: Political Science & Politics*, 45(1), s. 32–37.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2012b). *Ett år etter 22. juli. Har rosetoget gått?* Rapport 5/2012. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2013). «Rallying Without Fear. Political Consequences of Terror in a High Trust Society». I: J. S. D. A. (red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears*. Oxford: Oxford University Press
- Wollebæk, D., & Seggaard, S. B. (2011). «Sosial kapital - hva er det og hvor kommer det fra?» I: D. Wollebæk og S.B Seggaard (red), *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Ytringsfrihet i Norge: Holdninger og erfaringer i befolkningen

Resultater fra befolkningsundersøkelsen 2014

Denne rapporten presenterer hovedresultatene fra den representative befolkningsundersøkelsen gjennomført som en del av det Fritt Ord støttede prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt». Den presenterer også data fra fire andre spørreundersøkelser gjennomført av prosjektet.

Rapporten er strukturert etter åtte ulike hovedtema: Tillit og trygghet, ytringsfriheten veid opp mot andre hensyn, ytringsfrihetens grenser, erfaringer med ytringsfrihet, befolkningens holdninger til trusler om terror, overvåkning og kontroll, medier og ytringsfrihet og arbeidsliv og ytringsfrihet.